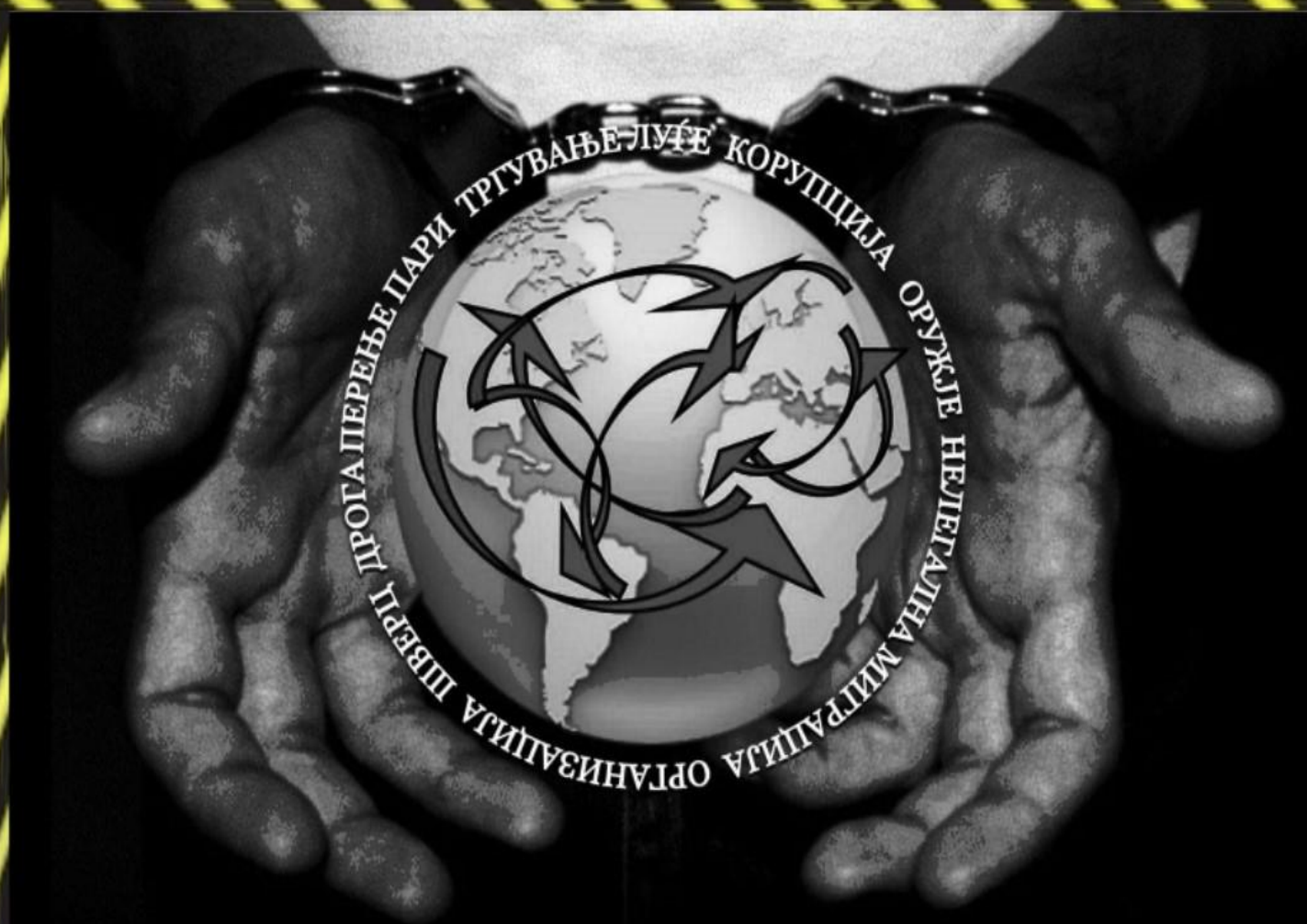

Олга Кошевалиска

Елена Максимова

ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛ И КОРУПЦИЈА
(скрипта)

Олга Кошевалиска; Елена Максимова

ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛ И КОРУПЦИЈА
- скрипта-

вонреден проф. д-р Олга Кошевалиска
асистент докторанд д-р Елена Максимова

ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛ И КОРУПЦИЈА
скрипта

Рецензенти: насл.вон.проф Лазар Нанев
насл.вон.проф.Тодор Витларов

Лектор: Слаѓан Спасовски

Техничко уредување: Елена Максимова

Издавач:
Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип

Објавено во е-библиотека:
<https://e-lib.ugd.edu.mk>

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

343.9.02(035)
343.352(035)

КОШЕВАЛИСКА, Олга
Организиран криминал и корупција [Електронски извор] : (скрипта)
/ Олга Кошевалиска, Елена Максимова. - Штип : Универзитет "Гоце
Делчев"-Штип, Правен факултет, 2018

Начин на пристап (URL): <https://e-lib.ugd.edu.mk/777>. - Текст во PDF

формат, содржи 93 стр. - Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот
на ден 23.11.2018. - Фусноти кон текстот. - Библиографија: стр. 89-93

ISBN 978-608-244-577-9
1. Максимова, Елена [автор]
а) Организиран криминал - Прирачници б) Корупција - Прирачници
COBISS.MK-ID 108957194

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП

ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ

вонреден проф. д-р Олга Кошевалиска
асистент докторанд д-р Елена Максимова

ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛ И КОРУПЦИЈА
(скрипта)

Штип, 2018

ПРЕДГОВОР

Организиранiot криминалитет и корупцијата како транснационална закана, добиваат своја тежина низ годините, со сè поголемите миграции на народите и зголемувањето на прекуграничната соработка. Перманентното следење на појавата, и нејзиното развивање во понови појавни облици, *modus operandi*, профилирањето на сторителите, анализата на нивните побуди, се стартна основа за запознавање со материјата и нејзино продлабочување. Борбата против транснационалниот организиран криминалитет и корупцијата условува здружување и унификација меѓу државите, затоа е нужно да ја запознаеме истата, пред сè од правен аспект, од аспект на актите што се носат, нивните цели, и обврските што ги наметнуваат за потписничките. Фрапантниот развој на овој криминалитет, воопшто не е за потценување. Затоа, круцијално за секој иден правник е да се запознае со неговото поимно определување, неговите манифестирања во реалноста и со динамиките на спроведување.

Свртувањето кон домашната борба против транснационалниот организиран криминалитет и корупцијата, и активностите на националните тела во оваа насока, треба да се разгледува низ призмата на поголемото добро. Преку нивната анализа, истовремено со нејзино компарирање регионално и меѓународно, најдобро можеме да создадеме конструктивна правна критика за натамошна поефективна и навремена борба.

Подготвеното учебно помагало е наменето, пред сè, за студентите од првиот циклус на студии на правните науки, но исто така може да послужи и за студентите од вториот циклус на студии кои се насочени кон совладување на кривичноправната и меѓународната правна област.

Штип, 2018 година

Од авторите

ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛ

ДЕЛ ПРВИ	3
<i>Организиран криминал</i>	3
ПОИМ И КАРАКТЕРИСТИКИ НА ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛ	3
1. Поим на организиран криминал	3
2. Дефинирање на организираниот криминал во домашната и странската литература	3
3. Меѓународна правна рамка на организираниот криминал.....	6
3.1 Конвенција за транснационален организиран криминал на ООН со Дополнителните протоколи	7
<i>Дефинирање на основните поими во Конвенцијата од Палермо</i>	9
3.2. Меѓународни акти против организираниот криминал во рамки на Европската Унија и Советот на Европа	9
4. Организиран криминал и елементи на криминалното здружување - (криминална група)	11
4.1 Поимно определување и инкриминирање на злосторничкото здружување	12
ОБЛИЦИ НА ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛ	12
1. Трговија со луѓе и трговија со деца – облик на организиран криминал <i>stricto sensu</i> 13	13
1.1 Феноменологија на трговија со луѓе и трговија со деца	15
1.2 Етиологија на трговијата со луѓе и деца	16
1.3 Меѓународни документи кои се однесуваат на сузбивањето на трговијата со луѓе и деца	17
1.4. За Протоколот од Палермо за превенција, сузбивање и казнување на трговија со лица, особено жени и деца	21
2. Недозволена трговија со оружје.....	23
2.1 Терминолошко определување на недозволената трговија и шверцот	23
2.2 Недозволената трговија со оружје како облик на организиран криминал 25	25
2.2.1. Оружје – поим и карактеристики	25
2.3 Феноменолошки и етиолошки карактеристики	26
2.4 Меѓународни документи на ООН	29
2.5 Форми на меѓународна соработка	30
3. Трговија со дрога	31
3.1 Феноменолошки аспекти – појавни облици	33
3.1.1 Трговија со кокаин	34

3.1.2 Трговија со канабис (марихуана)	34
3.1.3 Трговија со хероин	35
3.1.4 Трговија со синтетички дроги	36
3.2 Меѓународни документи и активности за сузбивање и превенција на нелегалната трговија со наркотици	37
4. Перење на пари	39
4.1 Феноменолошки карактеристики на појавата перење пари	40
4.3 Етиолошки карактеристики на појавата перење пари	43
4.4 Меѓународна соработка во поглед на превенција и сузбивање на перењето пари	44
БОРБА ПРОТИВ ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....	46
1 Законска уреденост на материјата	46
2. Злосторничкото здружување според законодавството на Република Македонија.....	48
3 Органи релевантни за борба против организираниот криминал	51
3.1 Обвинителство за организиран криминал и корупција	52
3.2 Суд за организиран криминал	54
3.3 Министерство за внатрешни работи и Специјализирано одделение во полицијата	54
3.4 Финансиска полиција	57
3.5 Управа за финансиско разузнавање	57
ДЕЛ ВТОРИ	62
Корупција	62
ПОИМ И КАРАКТЕРИСТИКИ НА КОРУПЦИЈАТА.....	62
1. Поим за корупцијаи дефинирање.....	62
1.1 Врските меѓу корупцијата и организираниот криминал	64
2. Дефинирање на корупцијата	64
3.Феноменолошки карактеристики на корупцијата	67
3.1 Поделба на корупцијата во зависност од позицијата на сторителите	69
3.2 Нијансите на корупцијата: поделба на корупцијата согласно казнивоста.	70
4.Етиолошки карактеристики на корупцијата	72
4.1 Причини за постоење и ширење на корупцијата	72
4.2 Последици од корупцијата.....	74
5.Меѓународното уредување на борбата против корупцијата	75
5.1 За „Групата на држави против корупцијата - ГРЕКО“,.....	78

5. Република Македонија и корупцијата.....	80
5.1 Национална уреденост на превенцијата и репресијата на корупцијата	82
5.2 Државна комисија за спречување на корупција	86
КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА.....	89

ДЕЛ ПРВИ

ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛ

ПОИМ И КАРАКТЕРИСТИКИ НА ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛ

1. Поим на организиран криминал

За дефинирањето на организираниот криминал и при определување на поимот организиран криминал, во теоријата постојат голем број спротивставени сфаќања. Одредени теоретичари сметаат дека поимот организиран криминал датира од многу одамна, додека други сметаат дека тој датира од поново време. Сепак, и покрај многубројните ставови во врска со поимното определување, истражувањата потврдуваат дека почетоците на теоретското дискутирање околу концептот за организираниот криминал е од релативно нов датум.

Некаде во почетокот на шеесеттите години од XX век, во САД почнуваат теоретските дискусии околу оваа проблематика, додека во Европа се развива подоцна, некаде околу осумдесеттите години на XX век. Тоа е периодот кога се издвојуваше порастот на организиран криминал, па токму поради тоа почнува и заинтересираноста кај повеќе истражувачи, темата за организираниот криминал да биде главна преокупација. Од историски аспект, темата за организиран криминал подолго време била запоставена, не само во нашата туку и во светската казненоправна и криминолошка литература. Организираниот криминал, како криминална појава претставува најконтроверзна проблематика на денешницата, еден од најкомплексните поими во своето битие. Неговата комплицираност при поимното определување произлегува од неговите карактеристики, поточно противречноста на организираниот криминал се согледа во трансцендентниот карактер. Условно кажано, многу кривични дела можат да се вбројат во областа на организираниот криминал доколку ги содржат елементите од законските дефиниции на организираниот криминал. Од самиот поим може да се согледа дека не постои една и единствена дефиниција за тоа што всушност претставува организираниот криминал, како единствен, генерички поим во меѓународни размери. Веќе споменавме дека за дефинирањето на организираниот криминал, во литературата постојат голем број дефиниции кои можат да се поделат во неколку групи:

1. Теоретски дефиниции;
2. Дефиниции на меѓународните тела и организации (меѓународни дефиниции);
3. Дефиниции од националните законодавства на поедини држави (службени дефиниции);¹

2. Дефинирање на организираниот криминал во домашната и странската литература

Од истражувањата спроведени низ литературните архиви, а со цел изнаоѓање една и единствена дефиниција за овој феномен, произлезе дека и во теоријата и во праксата постојат тешкотии околу дефинирањето на организираниот криминал. Во Република Македонија овој феномен, наречен организиран криминал не го добива потребното внимание, со секоја чест на исклучоци кои даваат придонес кон оваа проблематика на едно завидно, сериозно ниво. Со дефинирањето на организираниот криминал на нашите простори се занимава и академик Владо Камбовски. Проф. д-р Владо Камбовски организираниот криминал го дефинира како:

„Извршување на кривични дела од страна на злосторнички здруженија заради остварување на профит и/или постигнување на моќ, со употреба на насилство, или

¹ Лабовиќ, М., Николовски, М., Организиран криминал и корупција – нови теоретски димензии и практични консеквенции, методика на откивање и докажување, Скопје, 2009, стр.50-51

*со користење на посебната положба во општеството, со намалување на ризикот преку вклучување во легалните економии, политички и други активности, како и однапред направен систем на заштита од гонење.*²

Истиот автор, како што самиот вели, по десетгодишно проучување на феноменот наречен организиран криминал, ја проширува оваа дефиниција со додавање на неколку елементи во нејзиниот втор дел:

„Покрај употребата на насилство, употребата на друга сила или притисок, користење на корупција, инволвирање на легалните економии и политички активности и влијание врз политиката, бизнисот, медиумите и судството заради полесно остварување на моќ и заштита од казнено гонење.“³

Понатаму, професорот Љупчо Арнаудовски организираниот криминал го определува преку следниве елементи:

*„Трајна централизирана криминална организација, хиерархиска поставеност, внатрешна поделба на работите, планско и системско занимање со криминалитет, конспиративност и затвореност, внатрешна дисциплина, развиен систем на јатаци, висок степен на покорност и верност, инфилтрирање во државните и стопанските институции и политичките партии до создавање на „персонална унија“ со цел за воспоставување на монопол врз криминалната бранша, интернационализација и користење на современите средства на комуникација и мобилност“.*⁴

Треба да се спомене дека во Република Македонија постојат мал број на теоретичари кои го дефинираат поимот на организираниот криминал, што значи на теоретско рамниште оскудни се истражувањата, а додека пак од практично и емпириско гледиште, немаме никакви информации. На наше поднебје недостасува темелно и сеопфатно истражување на оваа тема. Се среќаваме со безброј прашања кои покажуваат незаинтересираност на пошироката јавност кон оваа проблематика, до толку повеќе што се поставува и прашањето дали во Република Македонија навистина постои организиран криминал? Ова прашање може да се одговори само доколку истражувањата во иднина поврзани со овој феномен бидат поткрепени со длабински практични и емпириски податоци, а пред сè, треба храбро да се отвори оваа тема пред целата македонска јавност. Само на тој начин ќе постигнеме напредни и веродостојни податоци за феноменот организиран криминал и сите негови облици, со единствена цел поттикнување на поголем број теоретичари за што повеќе и посериозно да се позанимаваат со проблематиката.

Тешкотиите при дефинирањето на организираниот криминал се присутни и во светската литература, не само во домашната. Проблемите се акцентираат кога се доаѓа до точката на подробно објаснување на поимот „организиран“, и многу повеќе одошто при дефинирањето на поимот „криминал“. И самиот професор Камбовски укажува на комплицираноста на поимот организиран криминал, наведувајќи дека, станува збор за трансцендентен поим кој упатува на други поими, поставувајќи прашање дали е тоа вредносен поим, нормативен или нешто сосем друго?⁵ Тука се мисли на поврзаноста на поимот организиран со повеќе кривични дела кои во себе содржат елементи на организиран криминал, или поврзани облици на организираниот криминал и тоа: трговија со луѓе, трговија со дрога, трговија со оружје. Понатаму, Камбовски вели дека „постојат различни дефиниции на поимот организиран криминал, во зависност од

² Камбовски, В., Правна држава и организиран криминалитет, Правен факултет, Јустинијан Први, Скопје, 1996 година, стр. 8 и 9.

³ Повеќе за дефинициите види, Камбовски, В., Организиран криминал, 2-ри август, Штип, 2005, стр.49

⁴ Арнаудовски, Љ., Организиран криминалитет – феномен на денешницата, види повеќе во Криминологија, Скопје, 2007 година, стр.422-434

⁵ Камбовски, В., Организиран криминал, 2-ри август С-Штип, Скопје, 2005, стр.47

нивната цел, како и од догматско–јуридичките и криминално–политичките функции на дефинирањето на поимот организиран криминал“.⁶

Дефинирањето на поимот организиран криминал како вид на „неконвенционален“⁷ криминал е главна тема на многу истражувачи и научници од повеќе области, самата сериозност на организираниот криминал придонесува да постои енормна заинтересираност од повеќе правци. Научниците од различни области настојуваат да дадат дефиниции за поимот организиран криминал и тоа од криминолошки, кривичноправен, меѓународно правен и безбедносен аспект. Целта на сите истражувања и објаснувања од различни гледишта на организираниот криминал е олеснување на начините, односно пронаоѓање ефикасни и ефективни мерки и механизми со кои ќе се потпомогне во откривањето а што е најважно сузбивањето на оваа појава во општеството.

Така, според, српскиот теоретичар Мико Бошковиќ, под организиран криминал се подразбира: *„активност на добро организирана криминална организација, со строга хиерархија, дисциплина, одговорност, лојалност и поделба на задачите, чијашто цел е остварување на што поголем профит и легализација на незаконски стекнат имот, благодарение на достигнатиот степен на општествен углед, било врз основа на пробив во структурите на власта или во воспоставените врски со органите на државата, државните органи, легалните деловни стопански субјекти и влијателни политички партии и странки“*.⁸

Други автори на поразличен начин го дефинираат организираниот криминал, поаѓајќи од пократки дефиниции или пак поопширни, но со различни поими. За хрватскиот автор Ж. Сачиќ: *„организираниот криминал опфаќа системски подготвени, со поделба на трудот, плански профитабилно извршени кривични дела, кои можат да ги извршат најмалку три поврзани соизвршители, здружени во криминално здружение, чија цел е стекнување и зголемување на финансиската корист и општествена моќ, со трајно, тајно и заедничко делување на членовите, без почитување на меѓународните граници, со користење на насилство, заплашување или корупција за осигурување на својот илегален опстанок односно развојот на криминалната дејност“*.⁹

Понатаму, една од најреферентните дефиниции во американската литература ја дава Абадински. Истиот смета дека: *„организираниот криминалитет може да се одреди како неидеолошка дејност која вклучува повеќе лица во тесна општествена интеграција, организирана на хиерархиска основа со цел стекнување на профит и моќ за владеење со нелегални или законити активности, кои со мал ризик овозможуваат високи профити. Положбата во хиерархиската структура се зазема во согласност со способностите што ги поседува поединецот. Со разни средства се настојува да се отстрани конкуренцијата, затоа што има тежнеење кон монопол над одредени дејности или територии. Изразена е склоноста да се користи насилство или корупција со што би се остварила целта или воспоставила дисциплина“*.¹⁰

Покрај многубројните автори кои даваат дефиниции на поимот организиран криминал во овој дел ќе се истакнат и некои други теоретски дефиниции од институции и тоа анализираани од историска перспектива. Така, теоретската дебата за концептот на организираниот криминал започнува релативно доцна. Во САД во 60-тите години на XX век, во европските држави дури во 80-тите години. Според историската ретроспектива на информации и сознанија, постои податок дека првиот оригинален концепт е скован

⁶ 7 Камбовски, В., Казнено право – општ дел, Правен Факултет Скопје, 2011, стр.396

⁷ Повеќе за „неконвенционален“ и „конвенционален“ криминал Види во Организиран криминал, Владо Камбовски, Скопје, 2005, стр.59

⁸ Бошковиќ, М., Транснационален организиран криминал, Полициска академија, Београд, 2003

⁹ Б., Петровиќ., и Г., Мешко, Криминологија, Правни факултет Универзитета у Сарајево, Сарајево, 2004, стр. 190.

¹⁰ 1 Abadinsky Howard, Organized Crime, 4-th ed, 1994

во 1919 година од Чикашката комисија за криминалот–цивилна организација на бизнисмени, банкири и адвокати создадена со цел за промовирање промени на системот на казнената правда. Понатаму, темата за организираниот криминал стагнира, за некаде на почетокот на 50-тите години дебатата за организираниот криминал да добие посебно внимание со формирањето во 1950 година на Комитетот за истражување на организираниот криминал на американскиот Сенат. Извештајот на Комитетот придонесе нова визура на организираниот криминал за да се подигне интересот на јавноста за прецизна концептуализација на криминалот од мафијашки тип. Овој концепт е доминантен некаде до 90-тите години, за денеска да биде дополнет со внесувањето на концептуалната дебата на меѓународните терористички мрежи. Од понов датум ќе ја истакнеме дефиницијата на Чикашката комисија за спречување на криминалот. Тоа е дефиниција од 1971 година, која нагласува дека: „Организиран криминал се состои во партиципација на лица и на групи (организиран формално или неформално) во трансакции што се карактеризираат со: обид или извршување на тешки дела, договор за извршување на делата, постојаноста на здружувањето (најмалку од една година), или намера здружението да постои подолго време, намера за стекнување моќ или пари и настојување за обезбедување политичка и економска сигурност како примарен мотив, како и оперативна рамка што бара посебна заштита од институциите на политиката, власта и општеството.“¹¹

3. Меѓународна правна рамка на организираниот криминал

Организираните криминални групи почнале да дејствуваат многу поодамна, некаде уште во седумдесеттите години, но теоретскиот дискурс за организираниот криминал датира од понов датум. Во денешно време, организираниот криминал е најактуелна тема на медиумските известувања на глобално ниво, а и во нашата земја. Крајот на деветнаесеттиот и почетокот на дваесеттиот век го претставуваат периодот во кој се забележува најголема активност на криминалните групи, нелегалните трговски размени, криминални организирани банди од понов вид, кои што се поврзуваат со определени казнени дела, како коруптивните казнени дела. Кај повеќето облици на организиран криминал „царува“ корупцијата како една од илјадниците алатки со кои се служат извршителите на овие кривични дела сè со цел успешно спроведување на планот на групата, понатаму, кривичното дело перење пари, трговијата со луѓе, трговијата со дрога, трговијата со оружје, изнуда, измама и многу други кривични дела. Порастот на организираниот криминал како и неможноста целосно да се сузбие оваа девијантна појава, доведува до состојба на несигурност кај обичните граѓани и причина плус за поголема сериозност и заинтересираност на органите на прогонот и на меѓународните органи и тела кога е во прашање изнаоѓањето решенија на ова поле, изнаоѓање нови механизми и начини за третман на оваа појава. За сериозноста со која современото општество пристапува кон разгледувањето на овој криминалитет зборуваат многубројните документи, меѓународните научни, стручни и политички собири на кои се разгледува проблематиката поврзана со организираниот транснационален криминалитет. На VII Конгрес на Организацијата на обединетите нации за спречување на злосторството и постапување со престапниците, одржан во 1985 година во Милано, донесен е „план за акција“ како почетен општоусвоен документ во борбата против организираниот криминал. Организираниот криминал, заедно со другите форми на неконвенционален криминал, поставија пред традиционалниот казнено-правен систем еден нов предизвик, барање за преиспитување на општите институти на казненото право. Во тој контекст, веќе на едно високо рамниште сериозно се пристапува кон научно дебатирање и изнаоѓање нови решенија со кои ќе се активира борбата против овој проблем на глобално ниво, а сите тие нови механизми ќе се издигнат на ниво на меѓународни стандарди. На пример, се постави прашањето за казнената одговорност на правните лица, воведување нови инкриминации, измени во

¹¹ Лабовиќ, М., Николовски, М., Организиран криминал и корупција – нови теоретски димензии и практични консеквенции, методика на откивање и докажување, Скопје, 2009, стр.3

политиката на санкции кои ќе придонесат поефикасни и поефективни мерки за спречување и сузбивање на непосакуваните девијантни поведенија.

Меѓународните активности не престануваат тука. На VIII Конгрес, одржан во Хавана 1990 година, се усвоени „насоки за превенција и контрола на организираниот криминал“, како и Резолуција за спречување на корупцијата во поврзаност со организираниот криминалитет. Тогаш проблемот со организираниот криминал е на ниво на „глобален меѓународен проблем“. На министерската конференција одржана во Неапол 1994 година, донесен е Глобален план за борба против организираниот криминалитет усвоен од Генералното собрание на ООН.¹² Овие заклучоци, подоцна се обликувани во документите на IX Конгрес на ООН одржан во Каиро 1995 година, во кои се истакнува драматичниот пораст на организираниот криминал и врз нив ООН донесува Глобален план за акција. Овој пристап не го одредува карактерот на овој криминалитет, не ги лоцира односите во кои се остварува, се задржува само на организацијата и методите на работа,¹³ но сепак, треба да се спомене затоа што значи чекор напред кон обработката на организираниот криминал и сите негови облици како предизвик на денешницата.

3.1 Конвенција за транснационален организиран криминал на ООН со Дополнителните протоколи

Бидејќи се работи за проблем на глобално ниво, проблем кој ги засега сите држави во општеството, најрационално решение за секое законодавство е хармонизација на домашните казнени законодавства. Ваквата реформа, хармонизацијата на казнените законодавства на одделните држави се спроведе со усвојување на најразлични меѓународноправни документи со различна правна вредност, донесени од различни меѓународни органи, организации и тела. Со помош на овие меѓународни документи во казненото право настанаа многубројни промени, реформи на казненото право, а како најзначајни се:

- криминализација на злосторничкото здружение (инспирирана од англосаксонскиот казнен институт conspiracy);

- инкриминирање на казненото дело перење пари;

- статуирање на казнената одговорност на правните лица;

- измени во системот на санкции во насока на построг третман во случај на организирано вршење на казнени дела и примена на конфискација на криминалните приноси;

- измени во процесното законодавство во насока на зајакнување на позицијата на полицијата и јавното обвинителство, воведување на нови доказни средства, како и воведување посебни истражни мерки.¹⁴

Може да се каже дека државите го обликуваа и го изразија својот став спрема организираниот криминалитет во Конвенцијата на ООН за борба против организираниот транснационален криминалитет, потпишана од голем број држави во 2000-та година, во Палермо, наречена како Конвенција од Палермо, во која за прв пат е направен транспарентен обид за сеопфатна дефиниција. Оваа Конвенција, всушност во денешно време претставува најбитен меѓународен документ кој ги поставува механизмите на државите во борбата против организираниот транснационален криминалитет. Конвенцијата стапи во сила 2003 година. Поточно, за првпат беше усвоена од Генералното собрание на ООН на 15 ноември 2000 година, а истата, симболично беше отворена за потпишување во Палермо, за периодот од 12 до 15 декември 2000 година, при што беше потпишана од 130 земји. Доколку се истражуваат документите на меѓународно ниво и на ниво на Европската Унија може да се забележи дека постојат голем број документи, конвенции, резолуции и декларации со различно дејство кон државите кои во себе содржат одредби за организираниот криминал, односно за

¹² Генерално собрание на ООН (A) 49/748, 1994, документи

¹³ Види повеќе во, Арнаудовски, Љ., Криминологија, Штип, 2-ри август С, 2007 стр.423 и 425

¹⁴ 5 Сулејманов, З., Криминална политика, Графохартија, Скопје 2001 год, стр. 161

индивидуални кривични дела кои во себе содржат елементи на организиран криминал, но Конвенцијата од Палермо врши една детална преродба во оваа проблематика. Донесена е со единствена цел која е предвидена во член 1 од Конвенцијата: „за да ја унапреди соработката заради превенција и поефикасна борба против транснационалниот организиран криминал“.¹⁵ Треба да се нагласи дека Конвенцијата од Палермо се однесува на транснационалниот организиран криминал. Така, едно казнено дело, според оваа Конвенција ќе има транснационален карактер доколку:

- е извршено во повеќе држави (предвиден е странски елемент, односно се засегнати најмалку две држави);
- е извршено во една држава, но истото е планирано, подготвувано или контролирано од друга држава;
- е извршено во една држава од страна на организирана криминална група која делува во повеќе држави;
- е извршено во една држава, но последиците се чувствуваат во друга држава.¹⁶

Организираниот криминал, покрај големиот број суштински елементи, односно карактеристики го карактеризира и можноста, неговото дејствување да ги премине државните граници. Станува збор за транснационален организиран криминал, кој се манифестира низ различни облици на криминално делување.¹⁷

Според член 2 од Конвенцијата од Палермо, под „организирана криминална група“ се подразбира „структурирана група од три или повеќе лица која постои за одреден временски период и дејствува заеднички со цел да изврши едно или повеќе тешки кривични дела воспоставени во согласност со Конвенцијата заради остварување директна или индиректна финансиска или друг вид материјална корист“.¹⁸ Ваквата дефиниција е слична на претходните дефиниции што се истакнати во овој труд од различни автори кои се занимаваат со проучување на оваа проблематика, но сепак во Конвенцијата е дадена една „минимална дефиниција“. Таа е ограничена на транснационалните облици на организиран криминал, што по дефиниција претставуваат присуство на странски елемент, односно меѓународен елемент.

Покрај Конвенцијата од Палермо, во рамките на Организацијата на обединетите нации, донесени се и дополнителни протоколи кон истата и тоа:

Протоколот за превенција, спречување и казнување на трговија со лица, особено со жени и деца со кој се дополнува Конвенцијата против транснационален организиран криминал на ООН; истиот стапи во сила 23 декември 2003 година. Донесен е во вид на универзален меѓународен документ кој ќе се однесува на сите аспекти од експлоатацијата на лица, особено ранливата категорија, жени и деца и кој ќе претставува основ за предвидување и санкционирање на овој вид казнено дело, односно инкриминација на казненото дело во секоја држава потписничка на Конвенцијата. Протоколот за борба против недозволено производство и трговија со огнено оружје, негови делови и компоненти и муниција, како меѓународен документ е донесен да ја олесни и зајакне соработката меѓу државите потписнички во борбата против недозволеното производство и трговија со огнено оружје, негови делови и компоненти и муниција. Протоколот против криумчарење на мигранти по копнен, воден или воздушен пат ги опфаќа сите аспекти на криумчарењето мигранти, со цел да се помогне во борбата против овој вид криминал. Државите потписнички се должни да предвидат мерки во борбата против обој криминал, зајакнување на граничните контроли

¹⁵ Закон за ратификација на Конвенцијата против транснационалниот организиран криминал на ООН заедно со дополнителните протоколи, „Службен весник на Република Македонија“, бр.70 од 8.10.2004 година.,чл.1

¹⁶ Convention against Transnational Organized crime, United Nations,2000, стр.6

¹⁷ Повеќе за „транснационалниот криминал“, Види кај, Котовчевски, М.,Национална безбедност, Скопје, стр.346-359

¹⁸ Закон за ратификација на Конвенцијата против транснационалниот организиран криминал на ООН заедно со дополнителните протоколи, „Службен весник на Република Македонија“, бр.70 од 8.10.2004 година, член.2, или види Камбовски, В., Организиран криминал, Скопје, 2005, стр.42

и други мерки кои се поволни во борбата против овој вид криминал. Сите овие протоколи претставуваат дополнување на недостатоците на Конвенцијата, истите се составен дел на Конвенцијата против транснационалниот организиран криминал и заедно сочинуваат една целина.

Дефинирање на основните поими во Конвенцијата од Палермо

Член 2

Употреба на изразите

За целите на оваа Конвенција:

а. Изразот „Организирана криминална група“ – значи структурирана група од три или повеќе лица која постои определен период и која дејствува со цел да изврши едно или повеќе тешки кривични дела или дела воспоставени во согласност со оваа Конвенција, со цел од тоа извлече, директна или индиректна финансиска корист или друга материјална корист;

б. Изразот „Тешко дело“ - значи акт кој содржи кривично дело за кое е предвидена казна лишување од слобода, која не може да биде помала од четири години или потешка казна;

в. Изразот „Структурирана група“ - значи група која не е случајно формирана за непосредно извршување на кривично дело и која нема формално дефинирана улога на нејзините членови, континуитет во нејзиното членство или развиена структура;

г. Изразот „Имот“ - значи секаков вид на средства, телесни или нетелесни, подвижни или неподвижни, опипливи или неопипливи, како и правни акти или документи како доказ за сопственоста на тие средства или права што на нив се однесуваат;

д. Изразот „Приноси од кривично дело“ - значи секој имот кој произлегол или е добиен директно или индиректно од извршеното кривично дело;

ѓ. Изразите „Замрзнување“ или „заплена“ значат привремена забрана за трансфер, конверзија, располагање или движење на имотот, или привремено преземање на чување или контрола на имотот врз основа на судска одлука или одлука на друг надлежен орган;

е. Изразот „Конфискација“ „Б“ - значи трајно одземање на имотот врз основа на судска одлука или одлука на друг надлежен орган;

ж. Изразот „Б“ „Основно дело“ - значи секое кривично дело како резултат на кое е добиен некој принос, кое може да стане предмет на кривичното дело што е дефинирано во членот 6 на оваа Конвенција;

з. Изразот „Контролирана испорака“ - значи метод на пропуштање премин преку територијата на една или повеќе држави, на недозволени или сомнителни пратки, со знаење и под контрола на надлежните органи на тие држави, заради спроведување на истрага за кривичното дело и идентификување на лицата вклучени во неговото извршување;

и. Изразот „Регионална организација за економска интеграција“ - значи секоја организација формирана од суверени држави на определен регион, на која државите членки и ги пренеле надлежностите во врска со прашањата уредени со оваа Конвенција и која прописно била овластена, во согласност со нивните внатрешни постапки, да ја потпишува, ратификува, прифаќа, одобрува или да пристапува кон оваа Конвенција;

3.2. Меѓународни акти против организираниот криминал во рамки на Европската Унија и Советот на Европа

Покрај Конвенцијата против транснационален организиран криминал, ООН има донесено и други конвенции кои задираат во проблематиката на организираниот криминал и имаат посебен осврт кон посебните облици на организиран криминал.

Конвенцијата за недозволена трговија со наркотични дроги и психотропни супстанции од 1988 година, наречена Виенска конвенција, е потпишана во Виена на 20 декември 1988 година, а стапила во сила по дваесет ратификации на 11 ноември 1990 година. Според Виенската конвенција, конфискацијата подразбира трајно лишување од сопственост со одлука на суд или некој друг надлежен орган.¹⁹ Конфискацијата претставува еден чекор напред, со овој механизам, како алатка на меѓународно ниво, државите воспоставуваат унапредена соработка во спречувањето и борбата против транснационалниот организиран криминал. Целта на конфискацијата или мерката која е предвидена во Виенската конвенција наречена „замрзнување на имот“ во судска или во друга постапка, по што се подразбира привремена забрана за трансфер, конверзија, располагање или за движење на сопственоста врз основа на налог издаден од суд или од друг надлежен орган (член 5 од Конвенцијата), се смета дека лишувањето или одземањето на финансиската основа на организираниот криминал претставува значајно средство во борбата против криминалната организација.

Покрај ООН и Советот на Европа е посебно фокусиран врз проблематиката на оваа тема, односно во борбата против организираниот транснационален криминал. Советот на Европа има донесено повеќе конвенции во казнено поле и исто така голем број на препораки и тоа: Конвенција на Советот на Европа против перењето пари, потрага, одземање и конфискација на приноси од кривични дела, потпишана во Стразбур на 8 ноември 1990, наречена Стразбурска конвенција, која стапи во сила на 1 септември 1993 година. Досега Конвенцијата ја ратификувале 48 држави, меѓу кои и Република Македонија, на 19 мај 2000 година. Се работи за многу значајна конвенција од областа на организираниот криминал, поради обидите што ги прави за попрецизно уредување на меѓусебната соработка на државите во делот на спречување на перењето пари, откривање, заплена и конфискација на приносите стекнати од криминал.²⁰ Истата предвидува државите да овозможат правилно да се спроведе овој институт преку посебни органи преку кои би се одвивала постапката на воспоставување и спроведување на меѓународна соработка, како и тоа дека постапката може да се спроведе со посредство на Интерпол. Дефиницијата на Советот на Европа не е ограничена на казнени дела од транснационална природа. Во Конвенција на Советот на Европа против перењето пари, потрага, одземање и конфискација на приноси од кривични дела се наложува на секоја држава членка во своето национално законодавство да предвиди санкционирање на секое лице кое зема учество во организирана група, посебно се наложува, државите да посветат повеќе внимание на проблемот со перење пари, да се посвети особено внимание на даноците и фискалните казнени дела кои може да бидат поврзани со организирана криминална група. Во рамки на Советот е востановен Европскиот комитет за проблемите на криминалот (CDPC), во чии рамки во 2000 година е воспоставена посебна Комисија, кој потем е трансформирана во Група на специјалисти за казнено-правните и криминолошките аспекти на организираниот криминал – главно составена од универзитетски европски професори.²¹ Поради веќе познатиот проблем со кривичното дело перење пари кое е синџир во различните криминални активности кои ги презема организираната криминална група, Советот на Европа ја усвои Конвенцијата за перење пари, истражување, заплена и конфискација на средствата стекнати со криминал или финансирање на тероризам, што стапи на сила во 2009 година. Како мерки за спречување на овој проблем предвидени се посебни истражни мерки со цел спречување црните – незаконско стекнати пари да се легализираат и тоа; заплена, замрзнување,

¹⁹ Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs And Psychotropic Substances, United Nations, 1988

²⁰ Види повеќе во. Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime, Council of Europe, 1990, стр.1-2

²¹ Види повеќе, Камбовски, В., Организиран криминал, Скопје, 2005 стр. 45 и 46

конфискација на средствата стекнати со кривични дела, начин на менаџирање на запленетите средства, специјални истражни техники итн.²²

ЕУ започна со преземање на поинтензивни активности во борбата против организираниот криминал по усвојувањето на Договорот од Амстердам на Европскиот самиот во Амстердам во 1997 година, кога е усвоен првиот Акционен план за заеднички активности, врз основа на кој Советот на министри на ЕУ во 1998 година го усвои и првиот правен акт – Заедничка акција за учество во криминална организација. Понатаму, во рамките на Советот на Европа, Комисијата, Европол и сите држави членки, донесена е заедничка стратегија: „Превенција и контрола на организираниот криминал“. Оваа стратегија е донесена како акција за случувањата во Европа. Притоа, потребен е посебен план и акции во борбата и превенцијата кога се во прашање организираните криминални групи, потребна е спремност на „европската почва“, сè со цел да не се дозволи дестабилизација на европското општество. Ваквата Стратегија уште е наречена и „Стратегија на ЕУ за почетокот на новиот милениум“. Со неа на иста линија е и Рамковната одлука за спречување на тероризмот. Денес на меѓународно и на европско ниво се преземаат посебни активности кога станува збор за тероризмот и организираниот криминал, тие претставуваат сериозно загрозување на безбедноста на универзално ниво. Во заедничката стратегија се предвидуваат препораки базирани врз резултатите кои ги објавува Европол. Денес, во општеството на динамичен развој и забрзани технолошки и информатички сознанија почна да цвета компјутерскиот криминал како еден нов проблем со кој се справува општеството, па така на тлото на ЕУ се донесуваат различни акти кои нагласуваат борба против овој софистициран криминал, како што на пример е Одлуката на Советот на Европа од 2004 година за напад на информациските системи, Регулатива (ЕЗ) бр.460/2004 на Европскиот парламент и Советот на Европа од 10 март 2014 година за воспоставување на Европската мрежа и информациската агенција за безбедност. Посебно, во склоп на ЕУ се донесени документи кои имаат меѓународна важност, со кои се посветува посебно внимание во борбата на загрозените и најранливите категории како што се жени и деца. Директивата 2011/36/EU на Европскиот парламент и на Советот од 20 јуни 2007 година за периодот 2003-2013 година за создавање специјална програма во делот на оваа проблематика, токму од причина што се работи за ранливи категории, целта е да се спречи, да се превенира насилството врз жените, насилството врз децата, младите и жените, поточно заштита на жртвите и групите изложени на ризик.

4. Организиран криминал и елементи на криминалното здружување - (криминална група)

Проучувањето на организираниот криминал, бандите (криминалните групи) и насилството од бандите, феноменолошките и етиолошките карактеристики на ваквите појави, спаѓа во доменот на кривичната наука, особено криминологијата. Во теоријата и праксата се прават напори да се разграничат, односно да се направи разлика меѓу бандите и нивната деликвенција од повеќе (и помалку) тешки форми на колективен криминалитет. Истражувањата покажале дека првенственото формирање на бандите, поточно на малолетничките банди е резултат на „улична социјализација“ и социјална исклученост на лицата од најмала возраст. Може да се каже дека насилството од бандите, главно е од тактичка природа за да се постигнат краткотрајни цели, додека, кога зборуваме за криминалните организации и криминални групи кои се организирани во злосторнички здружувања мора да имаме на ум дека тука станува збор за насилство со постратешки механизми и тактики, сè со цел подолго да останат на црниот пазар и да дејствуваат во консолидирање долгорочни цели. Многу автори нагласуваат дека бандите се помалку софистицирани и не се вистински играчи на пазарот, истите не постојат за да обезбедат редовна стока или професионални услуги туку, нивната цел е да извршат послабо организирани и добро испланирани злосторства без јасно дефинирани цели. Во праксата, линијата што ги разделува бандите (криминалните

²² <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/198.htm>

групи) и организираниот криминал, често станува нејасна. Посебно во праксата кога се решава еден конкретен случај од ваква природа, практичарите имаат проблем да направат дистанца помеѓу ваквите групи. Повторно мора да се има на ум динамиката и хетерогеноста на феноменот за кој станува збор. Криминалните организации од повисок ранг често се појавуваат надвор од бандите (а со тоа продолжуваат да ги користат нивните имиња и симболи) а исто така, може да регрутираат членови надвор во групата од надворешни банди, со цел ширење насилство или да се обезбеди друга услуга. Кога зборуваме за дефинирање на овие феномени, може да се каже дека разликата или разграничувањето помеѓу организираниот криминал, бандите (криминалните групи) е многу мала, не постои задоволителна дефиниција и поради тоа нема консензус во таа насока, за конечно разграничување на нивните карактеристики.

Организиран криминал и насилството на бандите (криминалните групи) може да се најде и во сиромашните и во богатите земји. Ваквите појави многу често стануваат сериозен проблем посебно во урбаните средини, за државата и општеството. Различни национални и меѓународни закони се донесени за поефикасна борба против организираниот криминал, со намера да се спречат и да се сузбијат ваквите организирани злосторнички здружувања, групи и банди.

4.1 Поимно определување и инкриминирање на злосторничкото здружување

Самиот поим злосторничко здружување е тесно поврзан со организираниот криминал, но и покрај тоа и сериозноста која ја повлекува оваа контроверзна појава во казнените законодавства, долго време не постоеја одредби за поимот злосторничко здружување и за казнување на самото создавање или пристапување кон злосторничкото здружување. Како резултат на скудните одредби во позитивното казнено законодавство, злосторничкото здружување не се сметаше како посебна форма на соучесништво или на соизвршителство. На овој начин беше очигледно дека не може да се спроведе ефикасна и ефективна борба против организираниот криминал.

Инкриминарањето на злосторничкото здружување, во последнава деценија е предмет на интензивна опсервација и измени, во правец на проширување на казнената одговорност за самото создавање и пристапување кон злосторничко здружување. Ваквата тенденција е поддржана и на меѓународните научни собири. Во Резолуцијата XVI од Меѓународниот конгрес за казнено право, Будимпешта од 1999 година, се препорачува инкриминирање на злосторничкото здружување за вршење на потешки кривични дела и воспоставување на посебна одговорност. Со тие правила не се навлегува, односно не се исклучува одговорноста на извршителството или на соучесништво во дела што се извршени од страна на здружението, ако може да се утврди конкретната одговорност на сторителите. Со усвојување на Конвенцијата од Палермо, се направи чекор напред кога станува збор за инкриминарањето на овој институт. Оваа Конвенција на државите – потписнички им наметна обврска да го инкриминираат злосторничкото здружување за извршување на дела од „сериозен криминал“. Така што се отстранети и последните недоумици, и е создадена основа за унифициран пристап на националните казнени законодавства во воведувањето на овој исклучително важен казнено-правен инструмент во борбата против организираниот криминал. Реализацијата на оваа обврска се одвива на различни начини. Повеќето законодавства во Европа се определуваат за издвојување на злосторничкото здружение како посебно дело во посебниот дел од КЗ (пример, Германија, Македонија, Швајцарија, Франција и други). Некои законодавства се одлучуваат за издвојување на фигурата на организаторот во посебниот дел од КЗ, Тоа е карактеристика на некои источноевропски законодавства (Русија, Латвија, Чешка и други).²³

ОБЛИЦИ НА ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛ

²³ Камбовски, В., Организирани криминал, Штип:2-ри август, Скопје, 2005 година, стр.163

Деловните активности во кои може да биде замешан организиран криминал се ограничени само со човековата имагинација. Организиран криминал, со голема веројатност, се вклучува во сите профитабилни нелегални потфати или активности. Со оглед на тоа дека легитимниот пазар не нуди некоја можност за порочни активности како: коцкање, проституција, шверц, дрога, лихварство, порнографија и слично, еден значаен дел од популацијата на потрошувачи останува неуслужен. Така, организиран криминал ги користи овие празнини на пазарот и профитира од понудата на услуги токму за оваа група на потрошувачи. Па, надоврзувајќи се на ова, и самата продажба на производите на потрошувачите и понудат ана услугите кои ги обезбедува организиран криминал се нелегални. Но, самата побарувачка и нејзиниот интензитет, придонесуваат кон тоа ваквите организации и дејствувања да бидат неизбежни.²⁴

И иако по долги години се уште имаме недостаток од прецизни процени и прогнозирања на криминалитетот од една страна, и на профитите и приходите кои произлегуваат од него од друга, сепак, примарно за разбирање на овој криминалитет е да ги проучиме генераторите на приход, појавните облици и нивните криминалошки карактеристики.

1. Трговија со луѓе и трговија со деца – облик на организиран криминал *stricto sensu*

Трговијата со луѓе, или неретко именувана како трговија со бело робје, е криминалитет со историска димензија. Се јавува во сите етапи од развојот на општеството, модификувајќи се и приспособијќи се кон постојните услови.

Во стариот и средниот век се јавува во форма на поробување на жените во војни и таквиот плен од завојувачките походи бил „на услуга на војските и војниците, но поробените биле терани во ропство заради продавање на јавните куќи што ги држела државата“.²⁵ Тесната поврзаност на трговијата со луѓе со проституцијата упатува и на една друга форма на трговија со луѓе позната под името – храмска или световна проституција, појавена во третиот век од нашата ера, развиена од страна на црквата под изговор дека се врши во чест на боговите, изразувајќи ја на тој начин огромната преданост кон нив. Носејќи огромни приходи, овој вид на проституција, кој претставува предворје на трговијата со луѓе, го надминува раниот период од робовладетелското општество и го следи и натамошниот развој на општеството, притоа разграничувајќи се во свои понапредни облици.²⁶

Поимното дефинирање на појавата трговија со луѓе го следи трендот на сопственото збогатување. Паралелно со развивањето на начините на остварувањето на трговијата со луѓе и целите поради кои истата се прави, доаѓа и до продлабочување на теоретизирањето околу она што претставува појавата, нејзините карактеристики и причинители. Се продлабочуваат и изменуваат и постојните дефиниции и законски дескрипции. Она што претставувала терминологијата „трговија со луѓе“ во меѓународните договори и конвенции во раните години на дваесеттиот век, денес дополнително е развиено во посебен меѓународно правен режим. При дефинирање на оваа појава, неминовно е за појдовна точка да бидат земени меѓународните акти, кои дополнувајќи ја постојано содржината на овој поим, согласно новите сознанија за неа, ги одредуваат основните нејзини елементи. Од нив се гледа дека при дефинирањето, секогаш се тргнува од поимот ропство, кој по својата содржина е поширок и во себе ја инкорпорира трговијата со луѓе. „Трговијата со луѓе првенствено претставува сериозно кршење на основните човечки права и слободи, особено правото да не се биде во

²⁴ Лајман, М., Потер, Г., Организиран криминал, четврто издание, Магор, Скопје, 2009, стр.168

²⁵ Арнаудовски, Стојановски, Трговија со луѓе-криминалитет, стр. 85

²⁶ Подетално - Арнаудовски, проф. д-р Љупчо, Предавања по социјална патологија, Скопје, 1983 стр.306,307

ропски однос или ропска потчинетост, право на слобода и безбедност на личноста, забрана на суровиот и нехуман третман и слобода на движење.²⁷

Во оваа насока, со Протоколот за превенција, сузбивање и казнување на трговијата со луѓе, особено жени и деца – Anti trafficking Protocol – од 2000-та година, за првпат е постигната заедничка дефиниција која се однесува на овој криминалитет. Во овој протокол, трговијата со луѓе е разгледувана како современа форма на ропство која вклучува многу активности, како регрутирање, транспорт, трансфер, засолнување и прием на лица, притоа користејќи се со мноштво на средства на принуда – закана, употреба на сила, киднапирање, измама, залажување, употреба на моќ или состојба на немоќ и сл., заради разнолики намени (проституција, сексуална експлоатација, принудна работа или услуги, ропство, слугување, вадење на органи и сл.).²⁸

*Под поимот трговија со луѓе се подразбира една од формите на транснационален организиран криминал кој се состои од противправно остварување на економска или друг вид корист од продажба на мигранти, која се остварува по пат на закана, врбување, транспорт, криење, преселување од едно во друго место и сл., од страна на посредниците, како и разни видови на нивната експлоатација од страна на оние кои ги држат во одредена зависност и потчинетост.*²⁹

Кога се зборува и пишува за трговијата со луѓе, дел од авторите се приклонуваат кон нејзино поврзување со илегалната миграција и криумчарењето мигранти, додека друг дел кон проституцијата и посредувањето при нејзиното вршење. Трговијата со луѓе е многу повеќе од тоа, а проблематиката тргување со малолетни лица, како облик, е многу почувствителна, и потребата за нејзина теоретска разработка е огромна (особено по донесувањето на мноштво меѓународни акти од оваа област кои сè уште имаат проблеми да го пронајдат своето место во практиката).

Трговијата со деца е индустрија во развој. Експлоатацијата на деца е уште повеќе изразена и вклучува секс туризам, порнографија и ширење на порнографски слики преку интернет и светската глобална мрежа. Експлоатацијата на деца во рамки на проституција, детска порнографија и слични активности претставува исклучително распространет вид на насилство во кој секоја година се вклучуваат околу милион деца кои се принудуваат, киднапираат, продаваат и по пат на измама се вклучуваат во овие активности.³⁰ Продавањето на деца е особено изразена појава во сиромашните земји и повеќедетните семејства. Понекогаш родителите се измамани од криминалци дека можат да му обезбедат убав живот на детето во некоја подалечна земја, но таквите деца завршуваат или присилени да се омажат (купени невести) или умираат поради вадење на некој витален орган од телото, продаден од криминалната организација за големи пари на некој богаташ, кому трансплантацијата му претставувала единствена можност за продолжување на животот. Во оваа насока, од неодамна, е оформена и една специфична криминална група која се занимава со трговија со малолетници, именувана како „беби – мафија“³¹

Поимното определување на трговијата со деца и трговијата со луѓе во целост, е само иницијален дел на она што треба да претставува борбата против овој криминалитет, заштитата од него и неговото сузбивање. Неопходна е негова теоретска

²⁷ Данаилов, Владимир, Трговија со луѓе – криминален бизнис со робовладетелски лик, Меѓународна организација за миграции мисија во Скопје, Скопје, 2001, стр. 1

²⁸ Согласно чл. 3 од Протоколот за превенција, сузбивање и казнување на трговијата со лица, особено жени и деца, усвоен со Резолуцијата A/PEC/55/25 од 15.11.2000 година, на 55-тата седница на Генералното собрание на ОН. Република Македонија го потпиша овој Протокол, со кој се дополнува Конвенцијата против меѓународниот организиран криминал, на 14 декември 2000 година. Во таа насока, Владата почна да презема практични мерки, како што се формирањето на Комисијата за сузбивање на трговијата со луѓе на 27 февруари 2001 година.

²⁹ Сулејманов, проф. д-р Зоран, Криминологија, Скопје: Графос, Скопје, 2007, стр.147;

³⁰ Наведено според: Насилје над децом – Студија Генералног секретара Уједињених нација, Организација Уједињених нација, Београд, 2007, стр. 10, 20;

³¹ Подетално подолу во делот за видови и начини на вршење на трговијата со малолетни лица;

разработка, сепак, многу понеопходна е активноста која се презема и треба да се презема од страна на сите фактори на општествената организација. Трговијата со луѓе, воопшто е криминалитет во кој организаторите се стекнуваат со енормно високи профити, особено поради фактот што на овој криминалитет тие надоврзуваат низа други криминални активности, како што се перењето пари, тргувањето со дрога и сл. кои им носат моќ, а пред се богатство. Токму ваквата карактеристика, потребата да се откријат повеќе сегменти, групи и ќелии, го прави тежок за откривање, превенирање и сузбивање. Трговијата со луѓе е олеснета поради проодните граници и напредните комуникациски технологии, доби значителен меѓународен обем и стана многу профитабилна. За разлика од дрогата и оружјето, луѓето можат да бидат „продавани“ повеќе пати. Отворањето на азиските пазари, падот на Советскиот Сојуз и распадот на поранешна Југославија придонесоа за ваквата глобализација на овој криминалитет.

1.1 Феноменологија на трговијата со луѓе и трговијата со деца

Историската димензија на тргувањето со лица придонела да, покрај застапеноста на трговијата со луѓе како криминалитет низ целокупниот развој на општеството, истиот и се модификува согласно, и во зависност, од општествените и економски односи кои владееле. Денес, најчест појавен облик на овој криминалитет е— *трговијата на жени заради присилна проституција*, почетно именувана како трговија со бело робје. „Во современото општество, како резултат на сексуалната комерцијализираност во сите аспекти на животот, овој облик на трговија со луѓе претставува искористување на жената преку проституција, присилна проституција и други слични форми на криминал.“³² Многу автори укажуваат на тесната поврзаност која постои меѓу проституцијата и трговијата со луѓе и фактот што проституцијата, на еден начин, ја стимулира истата. Токму поради тоа, и се нагласува дека истата и не треба да се легализира.³³ Сиромаштијата ја изродува проституцијата меѓу невработените млади жени, па легализирајќи ја може да се решат единствено некои проблем од санитарен и хигиенски карактер, за кои многу се зборува на глобално ниво, меѓутоа нема да придонесат да се сузбие присилната проституција, напротив.³⁴ Жените од некои земји, се примамуваат да ја напуштат сопствената земја и завршуваат како жртви на сексуалната индустрија во странство. Некои земји се јавуваат единствено како земји на транзит, преку кои се превезуваат жртвите, а многу други земји примаат странски државјанки кои станале жртви на сексуална експлоатација.³⁵

Доста застапен облик на трговија со луѓе, и многу „помодерен“ облик на овој криминал е *трговијата со органи*. Во изминативе 50 години, стручноста на хирурзите во областа на пресадување на органи расте заедно со брзиот развој на медицината и технологијата. Пресадувањето овозможува продолжување на животот на луѓето со години и токму успехот на ова поле создава зголемена побарувачка на човечки органи која ја надминува понудата на истите. Тука се активира нелегалната трговија со органи практикувана од криминални групи. Тие, откривајќи ја таа диспропорционалност која постои меѓу понудата и побарувачката, вршат постојан притисок врз сиромашните луѓе

³² Биљали, А., Меѓународните и националните аспекти на трговијата со жени и нејзината поврзаност со проблемот на проституцијата, Трговија со луѓе-правни аспекти, Универзитет на Југоисточна Европа, Тетово, 2007 година, стр.6;

³³ *ibid*, стр.13-16;

³⁴ Жртвите полесно ќе потпаѓаат под влијание, полесно ќе се доведуваат до заблуда за "решавање" на своите проблеми и полесно ќе станат плен на креаторите на овој организиран криминал. Меѓутоа, играјќи ја улогата на „клучна, но последна алка во овој синџир“, ќе ја запознаат само темната страна од ваквата професија, која им носи физичка и психичка болка;

³⁵ <http://www.interpol.int/public/thb/women/default.asp>;

да ги продадат своите органи за пари (како на пр. продавање на еден бубрег, бидејќи може да се преживее само со еден).³⁶

Анализирајќи ги пак профилите на сторителите на овие кривични дела, се доаѓа до заклучокот дека, главно, се издиференцирале два типа сторители: оние кои ги наоѓаат, врбуваат и ги превезуваат жртвите до други корисници, и сопственици на „агенции“, бордели, кафеани, угостителски објекти..., односно лица кои ги купуваат жртвите за свои потреби.³⁷ Сепак, при вршењето на кривичните дејствија се јавуваат различни профили на сторители.³⁸ Сторителите, скоро секогаш, се членови на организирани криминални групи, од што и произлегува систематизацијата на трговијата со луѓе во рамките на организираниот криминал. Се работи за „структурална група од три или повеќе лица која постои одреден временски период и дејствува во согласност со цел за извршување на едно или повеќе сериозни кривични дела или прекршувања, со цел директно или индиректно да се стекнат со финансиска или друга материјална корист“.³⁹

1.2 Етиологија на трговијата со луѓе и деца

Се спомена и дека глобализацијата и интернационализацијата се клучните двигатели и иницијатори на овој криминалитет и дека отворањето на границите, либерализацијата на премините само ја отежнува примарната контрола и го отежнува полето на сузбивањето. „Некои од производите на глобализацијата, како што е тоа случај со превезување, неограничени начини на комуникација, интернет и добро развиените маркетиншки и рекламни мрежи, исто така директно ја разгоруваат трговијата со луѓе.“⁴⁰

Сепак, едни од круцијалните фактори кои ја поттикнуваат трговијата се економските. Сиромаштијата и невработеноста се основните економски проблеми кои директно ја погодуваат популацијата на една држава. Ниските примања, „легалната“ експлоатација на трудот, поделбата на населението на богати и сиромашни ги наведува луѓето да мигрираат по работа, така станувајќи лесен плен на трговците со луѓе, особено младите девојки и женина кои им се ветуваат добри примања за работа во некои гостилници, кафулиња во странство, им се одземаат патните исправи, за подоцна да бидат продавани и препродавани за искористување на сексуални услуги. Тука, како коренити фактори се јавуваат и дискриминацијата и половите злоупотреби, кои можат да се јават првенствено во домаќинството и во семејствата.⁴¹

Во ендегените фактори, треба да се изврши разграничување на фактори кои се јавуваат на страна на сторителите на овој криминалитет и на страната на жртвите, поточно на членовите на специфични ранливи групи лица, бидејќи тие често, лекомислено, самите свесно стануваат жртви. Сторителите се впуштаат во тргување со лица најчесто од желба за пари, моќ, желба да се контролира некој друг што е во негова подредена положба, да се управува со нечиј туѓ живот. Во поглед на тргувањето со малолетни лица, истото, најчесто се врши за експлоатација на детскиот труд. Сторителите сакаат да ги наведат децата да питаат за нив, па многу често и ги осакатуваат со цел да предизвикаат сожалување кај случајните минувачи. Жртвите, пак,

³⁶ Подетално Нухија, Беким, Трговија со човечки органи, Трговија со луѓе-правни аспекти, Универзитет на Југоисточна Европа, Тетово, 2007 година, стр.193-204;

³⁷ Види: Арнаудовски, Стојановски, Трговија со луѓе-криминалитет, стр.98;

³⁸ Инвеститори кои вложуваат средства и ја надгледуваат операцијата, врбувачи во домицилните земји на жртвите, транспортери, корумпирани јавни службеници кои овозможуваат нелегален влез и излез, доушници кои прибираат податоци за надзор над границата, водичи и слично.

³⁹ Convention against transnational organized crime, United Nations, 2000;

⁴⁰ Шасивари, Ј., Фактори на трговијата со луѓе, особено со жени, Трговија со луѓе - правни аспекти, Универзитет на Југоисточна Европа, Тетово, 2007 година, стр. 158;

⁴¹ Подетално – ibid, стр.160;

се измамувани со лажни ветувања, придобивани се од страна на врбувачите со вредни подароци и слично. Сепак, практиката покажала дека тоа најчесто успева кај лица со пониско образование, лица кои се сиромашни. Се претпоставува дека тие полесно се заводливи, немарни се, неуки и стануваат полесен плен. Кога станува збор за трговијата со луѓе раширена на просторот на Балканот, одредени автори како фактори кои придонесуваат за Балканот да биде „референтен случај на трговија со луѓе“⁴² ги наведуваат: *премиот од транзиција до слободна пазарна економија, отворањето на границите, постоењето на развиен „црн пазар“ и секако, војните во поранешна Југославија.*

Како последици на овој криминалитет се јавуваат дестабилизација на општеството, пораст на економскиот криминалитет, економска и демографска дестабилизација и слично. Меѓутоа, најголемите последици ги чувствува самата жртва и нејзините најблиски: повреда на достоинството, на честа, на угледот, кувството на срам, неспособност за ресоцијализација, истрауматизираност и други здравствени проблеми кои можат да резултираат и со смрт на жртвата.

1.3 Меѓународни документи кои се однесуваат на сузбивањето на трговијата со луѓе и деца

На меѓународно ниво, постои голем интерес за заштита на жената, како специфична жртва. Во прв план, се изготвувани документи кои ја обликуваат трговијата со луѓе исклучиво како трговија со жени. Во 1904, од страна на земјите кои подоцна ја чинат Лигата на народите, е склучен *Меѓународен договор за сузбивање на трговијата со бело робје*⁴³, кој (согласно член 1 од договорот) се однесува за жени и девојки кои се пренесуваат во странство од неморални причини.⁴⁴ Шест години подоцна, во мај 1910 година, е донесена *Меѓународна конвенција за сузбивање на трговијата со бело робје*.⁴⁵ Како што е наведено во самата Конвенција, истата е донесена поради копнеж да се преземат што е можно поефикасни чекори за сузбивање на трговијата позната како „White Slave Traffic“.⁴⁶ Овие два меѓународни акта, подоцна потпаѓаат под т.н. „Treaty Series“, односно група на договори во рамките на Лигата на народите, кои се однесуваат за оваа материја.⁴⁷ Во 1921 година, Лигата на народите ја донесува и *Конвенцијата за сузбивање на трговијата со жени и деца*.⁴⁸ Преку овие меѓународни

⁴² Милошевска, Т., Безбедносни аспекти на трговијата со луѓе во Југоисточна Европа, Институт за одбранбени и мировни студии, Филозофски факултет, стр. 3-4;

⁴³International Agreement for the Suppression of the White Slave Traffic, League of Nations Treaty Series, vol. I, No. 11, p. 83, Paris, 1904, достапен на <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/whiteslavetraffic1904.html>;

⁴⁴Од причини што се прави разлика на жени и девојки, можеме да заклучиме дека овој договор е еден вид зачеток на она што подоцна претставува разликување на трговија со малолетни и трговија со полнолетни лица;

⁴⁵International Convention for the Suppression of the "White Slave Traffic", League of Nations Treaty Series, vol. VIII, p. 278, Paris, 1910, достапна на <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/whiteslavetraffic1910.html>;

⁴⁶Во оваа Конвенција веќе и се прави погоре споменатото разграничување на полнолетни и малолетни жртви. Во Конвенцијата јасно се нагласува дека секој оној кој со цел да ги задоволи побудите на друг, од неморални причини, ќе набави, заведе или одведе жена или малолетна девојка, дури и со нејзина согласност, ќе биде казнет, и покрај тоа што различни дејствија кои го чинат злосторството биле преземени на териториите на различни држави, што јасно укажува на интернационалниот карактер на трговијата со луѓе (според Конвенцијата, со жени и малолетни девојки);

⁴⁷Од страна на Обединетите нации во 1949 година, е донесен и Протокол за изменување и дополнување на претходно наведените акти;

⁴⁸International Convention for the Suppression of the Traffic in Women and Children, League of Nations, 1921, достапна на <http://www.vilp.de/Enpdf/e158.pdf>, истата е еден вид дополнување и измена на сè што е сторено на ова поле дотогаш, и се однесува и на земјите кои не зеле учество

акти се гледа растењето на потребата од заштита на сите малолетни лица, и нивно подведување под посебен третман, различен од оној кај полнолетните жртви, како и потребата од посебно третирање на лицата кои се јавуваат како трговци со малолетни лица. Во 1933 година Лигата на народите ја носи и *Конвенцијата за сузбивање на трговијата со возрасни жени*⁴⁹, а во 1947 година е донесен Протокол за дополнување на Конвенцијата за сузбивање на трговијата со жени и деца од 1921 година, и на Конвенцијата за сузбивање на трговијата со возрасни жени од 1933 година, со која досегашните функции и овластувања од оваа област се префрлаат на Обединетите нации.

Во 1949 година е донесена *Конвенцијата за забрана на трговија со луѓе и искористување на други за проституција*⁵⁰ од страна на Обединетите нации, со што се прави обединување на претходно донесените документи од Лигата на народите во оваа насока.⁵¹ Ова се побитните документи кои се донесени на меѓународно ниво со цел сузбивање на трговијата со луѓе (жени и деца) која се врши заради сексуално искористување.

Од документите кои се донесени со цел за спречување на тргувањето и поробувањето на лица, во глобала, позначајни се: Конвенцијата против ропство, донесена 1926, која спаѓа во групата на договори донесени од оваа област на Обединетите нации⁵², Дополнителната конвенција за укинување на ропството, трговија со робови, како и институции и практики слични на ропство од 1956 година⁵³, Конвенција за укинување на присилна работа од 1957 година,⁵⁴ Меѓународен пакт за граѓански и политички права од 1966 година,⁵⁵ како и позначајната Конвенција за борба против транснационалниот организиран криминал⁵⁶ од 2000-та година на Обединетите нации.

во претходно склучениот Договор и донесена Конвенција. Клучна измена која е воведена со оваа Конвенција е тоа што е проширен објектот на заштита. Веќе не се однесува само на жени и малолетни девојки, туку ги штити сите деца (независно од полот). Се врши и измена на Финалниот Протокол од Конвенцијата од 1910 година, со тоа што, таму, под точка Б, како границата за разграничување на малолетни и полнолетни девојки беше наведена возраста од дваесет години. Тука, во Конвенцијата од 1921 е поместена на возраст до дваесет и една година;

⁴⁹**International Convention for the Suppression of the Traffic in Women of Full Age**, League of Nations, 1933, достапна на <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/women-traffic.html>;

⁵⁰ Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others, United Nations, 1949, достапна на <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/051/36/IMG/NR005136.pdf?OpenElement>;

⁵¹ Оваа Конвенција повикува на укинување на борделите и проституцијата, но не ја забранува проституцијата, само го инкриминира користењето на услуги од муштериите;

⁵² Slavery Convention, United Nations, Treaty Series, vol. 212, No. 2861, 1926, достапна на <http://www2.ohchr.org/english/law/slavery.htm>;

⁵³ Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery, United Nations, Treaty Series, vol. 266, No. 3822, 1956, достапна на <http://www2.ohchr.org/english/law/slavetrade.htm>;

⁵⁴ Convention concerning the Abolition of Forced Labour International Labour Organization Convention, United Nations, Treaty Series, vol. 320, No. 4648, 1957, достапна на <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/n0ilo29.htm>;

⁵⁵ Согласно овој пакт секоја договорна држава се обврзува да ги почитува правата признаени во овој Пакт и да ги обезбеди истите за сите лица што се наоѓаат на нејзината територија и подлежат на владеечката сила на таа држава, без оглед на раса, боја на кожа, пол, јазик, религија, политички и други ставови, национално и социјално потекло, имот, раѓање или друг статус. Член со кој се третира трговијата со луѓе е членот 8 од Пактот, според кој, никој не смее да биде држен во ропство или потчинетост, никој не смее да биде принуден да изведува принудна или задолжителна работа, достапен на http://www.esem.org.mk/Root/mak/_docs/lzvestai/Megjunaroden%20pakt%20za%20gragjanskite%20i%20politickite%20prava%20na%20covekot%20i%20gragjaninot.pdf;

⁵⁶ Convention against Transnational Organized Crime, United Nations, 2000, усвоена од Генералното собрание на Обединетите нации со резолуција 55/25 на 15 Ноември 2000 та година;

Создавањето на нова меѓународно правна рамка во спречувањето на трговијата со луѓе започнува токму со донесувањето на оваа конвенција, како и со, доста битниот, Протокол за превенција, сузбивање и казнување на трговијата со лица, особено жени и деца.⁵⁷ „Протоколот, всушност, е израз за потенцирање на опасноста на трговијата со луѓе, но и како исклучително опасна форма на организиран криминал кој бележи нагорна линија.“⁵⁸

Како најстара европска политичка организација, Советот на Европа има за задача да ги штити основните човекови права, да обезбеди остварување на принципите - владеење на правото, демократичност и слобода.⁵⁹ Сепак, клучна е улогата која оваа организација ја има и во доменот на заштита на децата од тргување со нив и во напорите за сузбивање на ваквиот криминалитет.

На 6-ти октомври 1987 година, на 15-тото заседание на Парламентарното собрание, е усвоена Препорака за трговија со деца и други форми на злоупотреба на деца.⁶⁰ Советот на Европа ја носи оваа Препорака тргајќи од фактот дека општеството е должно да ги следи најдобрите интереси на децата и истите да ги штити, а и поради постоењето на застрашувачка меѓународна трговија со нив заради проституција, порнографија, ропство и илегално посвојување.⁶¹ Во Препораката се наведува, дека Советот, како нужно, смета дека земјите членки треба да ги потпишат и ратификуваат Конвенцијата за забрана на трговија со луѓе и искористување на други за проституција, Европската конвенција за посвојување на деца, Хашката конвенција за јуриздикција, применливо законодавство и признавање на правилници кои се однесуваат на посвојувања, Конвенцијата бр. 138 на Меѓународната организација на трудот за минимална возраст за вработување и Европската социјална повелба со посебен осврт на член 7 во врска со правото на заштита на деца и адолесценти. Исто така, се повикуваат земјите и да ги подржат предлог – декларациите на Генералното Собрание на Обединетите нации за социјалните и правните принципи кои се однесуваат на заштитата и благосостојбата на децата, со препорачување, односно повикување за посвојување на деца на национално и меѓународно ниво. Се препорачува и да се подобрат заштитните мерки и практиката во поглед на меѓународното посвојување на деца, во насока за посвојувањето да не резултира со непристојни финансиски добивки за оние кои се вклучени во него, меѓународното посвојување да се спроведува од страна на компетентни агенции и надлежни органи, за таква цел да се применат заштитни мерки и стандарди еднакви на оние кои постојат на национално ниво, да се преземе меѓународно усогласено движење за малолетници без придружба. Се охрабрува и идејата за спроведување на кампања за информирање на јавноста за проблемот трговија со деца и искористување на детскиот труд, да се информираат наставниците и младите за правата на детето и да се вклучи изучување на човековите права во наставната програма на сите нивоа. Со препораката, се укажува на потребата од усогласување на законодавствата на земјите членки во борбата против детската порнографија, и за потребата од донесување на строги закони за сузбивање на истата. Се поттикнува и политиката за откривање на потребите на децата на улица и

⁵⁷ За значењето на Протоколот за сузбивањето на трговијата со лица, особено со малолетните лица како жртви, подолу;

⁵⁸ Стојановски, Т., Трговија со луѓе, Македонска ревија за казнено право и криминологија, стр.375

⁵⁹ Во овие рамки е донесена и Европската конвенција за заштита на човековите права и основните слободи која го рефлектира своето значење и врз полето на борбата со криминалитетот трговија со луѓе.

⁶⁰ Recommendation 1065 on the traffic in children and other forms of child exploitation, Council of Europe, 1987, со која се упатува на Препораката бр. 1044 за меѓународен криминал, со која се повикуваат Владите на земјите членки да соработуваат во проучување на борбата против трговија со деца;

⁶¹ Согласно точка 1 и 2 од Препораката;

напуштените деца, да се осуди секоја политика за комерцијален и индустриски натпревар заснована на искористување на детскиот труд и да се осигури, сите активност преземени на национално и интернационално ниво да бидат од позитивно значење за сите деца ширум светот. Се препорачува да се подобрат и јавните служби кои работат за децата и нивната заштита.

Оваа препорака е само дел од активностите кои, на план на заштита на децата, ги има преземано Советот на Европа како политичка организација.

Во оваа насока е и Препораката од Комитетот на министри до земјите членки која се однесува за сексуална експлоатација, порнографија и проституција и трговија со деца и млади,⁶² усвоена на 9-ти септември 1991 година. Оваа препорака е донесена како резултат на сознанието дека добробитта на децата и младите е од фундаментално значење за општеството, дека сексуалното искористување на нив за профит, во форма на порнографија, проституција и трговија, има достигнато нова и алармантна димензија на национално и меѓународно ниво, дека постои реална потреба, земјите членки на Советот на Европа да ги хармонизираат своите законодавства од оваа материја со цел акциите кои се преземаат на национално и интернационално ниво да бидат повеќе координирани и ефективни, имајќи ја, истовремено, во предвид претходно наведената Препорака на Парламентарното собрание. Препораката опфаќа четири групи на мерки кои Комитетот смета дека треба да бидат имплементирани во националните законодавства на земјите-членки: *генерални мерки, мерки поврзани со детска порнографија, мерки поврзани со проституција со деца и млади и мерки поврзани со трговија со деца и млади.*

Последната група на мерки, поврзана со трговија со деца и млади, опфаќа препорачување на вршење на надзор над активностите на уметнички агенции, агенции за брак и посвојување, со цел да се контролира движењето на децата и младите во рамките на земјите и помеѓу нив, за да се сузбие можноста тие да бидат наведени на проституција и други форми на сексуална експлоатација. Се препорачува и да се зголеми надзорот од страна на граничната полиција и на органите за имиграција, со цел да се осигурат дека патувањата на деца во странство, особено оние кои се без придружба на нивните родители или старатели, не е поврзано со трговија со луѓе. Исто така, во оваа насока се препорачува и да се воспостават установи (и да им се даде поддршка на веќе постоечките) за заштита и помош на жртвите од трговија со деца и млади.

Меѓу другото, со Препораката им се порачува на земјите-членки подобро да соработуваат и да разменуваат информации и податоци преку Интерпол со цел полесно да ги идентификуваат и прогонат лицата вклучени во трговијата со деца и млади, а особено организаторите на ваквата трговија.

За заштита од тргување со деца со цел за искористување на детскиот труд, Меѓународната организација на трудот во 1999 година ја донесе Конвенцијата за забрана и итна акција за елиминирање на најлошите форми на детски труд,⁶³ или накратко позната како Конвенција за најлоши форми на детски труд. Со самото ратификување на Конвенцијата, земјите се обврзуваат да преземат итна акција за елиминирање на најлошите форми на искористување на детскиот труд, а и самото ратификување на оваа Конвенција од страна на земјите членки го ужива статусот на најбрзо ратификувана конвенција во МОТ⁶⁴ од 1919 година. Во Конвенцијата, во делот на набројувањето - што точно се подразбира под најлоши форми на детски труд, меѓу

⁶² Recommendation No. R (91) 11 concerning sexual exploitation, pornography and prostitution of, and trafficking in, children and young, European Council, 1991, достапна на http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/victims/recR_91_11e.pdf;

⁶³ Convention concerning the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour, No. 182, [International Labour Organization](http://www.ilo.org), 1999; достапна на <http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C182>;

⁶⁴ МОТ – Меѓународна организација на трудот;

другото, се наведува и: „сите форми на ропство и практики слични на ропство, како продажба и трговија со деца“.⁶⁵ МОТ во 1999 година, во оваа насока, усвои и Препорака за најлошите форми на искористување на детскиот труд.

Сепак, најзначаен меѓународно – правен инструмент донесен во насока на сузбивање на трговијата со луѓе, поконкретно, трговијата со деца или кај нас именувана како трговија со малолетни лица, е секако Протоколот за превенција, сузбивање и казнување на трговијата со лица, особено жени и деца, донесен од страна на Обединетите нации во 2000 година како дополнување на Конвенцијата против меѓународниот организиран криминал.

1.4. За Протоколот од Палермо за превенција, сузбивање и казнување на трговија со лица, особено жени и деца

Како што неколкупати погоре беше споменато, Македонија на 12 декември 2000-та година, во Палермо, ја потпиша *Конвенцијата против транснационалниот организиран криминал* со Протоколите донесени од страна на Обединетите нации, со што „беше потврдена подготвеноста на Државата за превенција и елиминирање на растечките форми на транснационален организиран криминал, преку зајакнување на меѓународната соработка и владеење на правото“.⁶⁶ Цел на Конвенцијата е да ја унапреди и да ја направи поефикасна соработката за превенција и борба против транснационалниот организиран криминал. Конвенцијата е прв меѓународен документ која во член 2 и 3 содржи дефиниција на организирана криминална група и транснационален организиран криминал.⁶⁷ На 28 септември 2004 година, Собранието на Република Македонија го донесе законот за ратификација на Конвенцијата со Протоколите, со што истите стануваат составен дел од домашното законодавство, а особено значење добива Протоколот за превенција, сузбивање и казнување на трговија со лица, особено жени и деца со кој се придонесува во заложбите за превенирање и сузбивање на овој криминалитет кај нас.

Протоколот е донесен со цел да се потенцира потребата од сеопфатен меѓународен пристап во борбата со трговијата со лица, особено со жени и деца во земјите на потекло, транзит и дестинација, кој треба да вклучува мерки за спречување на ваквата трговија, казнување на сторителите и помагање и штитење на жртвите, заедно со штитење на веќе постојните и признати меѓународни човекови права. Во воведниот дел од Протоколот се нагласува и значењето на самиот на меѓународната сцена, од причини што до неговото донесување, иако постои цела палета на меѓународни инструменти кои ја третираат материјата трговија со луѓе и кои содржат мерки и правила за борба со ваквата трговија, се нагласува, дека сепак не постои еден универзален инструмент кои ги опфаќа сите аспекти на трговијата со луѓе.⁶⁸

Протоколот се состои од четири дела: општи одредби, заштита на жртвите од трговија со лица, превенција, соработка и други мерки и завршни одредби.

Општите одредби содржат 5 члена кои се поврзани со корелацијата која ја има овој Протокол со примарната Конвенција против транснационален организиран криминал, неговото значење за нејзино дополнување и толкување. Членот 2 од Протоколот ги објаснува целите поради кои е донесен и кои треба да бидат реализирани

⁶⁵ Член 3 точка а од Конвенцијата за забрана и итна акција за елиминирање на најлоши форми на детски труд;

⁶⁶ Јаниќевик, Н., Трговија со луѓе: Меѓународни документи, Национално законодавство, Активности на национален план, Трговија со луѓе-правни аспекти, Универзитет на Југоисточна Европа, Тетово, 2007, стр.147;

⁶⁷ Од Конвенцијата, достапна на <http://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf>;

⁶⁸ Преземено и преведено од Протоколот за превенција, сузбивање и казнување на трговија со лица, особено жени и деца;

со него: спречување и сузбивање на трговијата со лица, со посебно внимание на жените и децата како посебна категорија жртви, штитење и помагање на жртвите од ваквата трговија, со почитување на нивните основни човекови права, промовирање на соработка меѓу земјите членки со цел реализација на поставените цели и слично. Ваквите цели кои си ги имаат поставено државите-потписнички со самото потпишување на Протоколот, и сите мерки кои се обврзуваат да ги преземат за нивно реализирање, јасно укажува на будноста на меѓународната заедница за проблемот на трговија со лица воопшто, и за градацијата на проблемот кога како жртви ќе се најдат жени и деца. Членот 3 упатува на објаснување на употребените термини во Протоколот. Тука се врши и поимно дефинирање на проблемот трговија со луѓе.⁶⁹ Согласно член 3, точка а, од Протоколот:

Трговијата со луѓе значи регрутирање, транспортирање, трансфер, засолнување или прифаќање на лица, по пат на закана или со употреба на сила и други форми на принуда, или киднапирање, измама, залажување или со употреба на моќ или состојба на немоќ или со давање или примање на пари или корист, заради постигнување на согласност на некое лице кое има контрола над друго лице заради потребите на експлоатација. Експлоатацијата, во најмала рака, како минимум ја опфаќа експлоатацијата на проституцијата на други лица или други форми на сексуална експлоатација, принудна работа или принудни услуги, ропство или практики слични на ропство, слугување или вадење на органи.

Согласно Протоколот се смета дека согласноста на жртвата во кои било од погоре наведените случаи е ирелевантна. Исто така делото, според Протоколот, ги вклучува и состојбите на доброволна проституција, која преку примена на разни мерки на воспоставување на зависност на проститутките се претвора во присилна проституција или во ропски однос. Нема влијание на доброволната проституција, но кога ќе се јават елементи на закана, присила, злоупотреба и слично се трансформира во присилна. Во поглед на малолетникот како жртва, според Протоколот истиот е подведен под терминот „дете“ и ги опфаќа лицата под осумнаесетгодишна возраст.⁷⁰ За нив се смета дека какво било нивно регрутирање, превезување, трансфер, засолнување или прифаќање за потребите на експлоатација ќе бидат сметани за трговија со луѓе дури и во случаи кога тие не се вршени на некој од начините предвидени во точка а од членот 3 од Протоколот. Протоколот ги воспоставува како казниви и обидите за извршување на ова дело и соучесништвото, организацијата или наредувањето на друг да го изврши истото. Во општите одредби се среќаваат и членови за опсегот на примената на Протоколот и за криминализација. Битно за Република Македонија од овој дел е обврската која за нас произлегува од членот 5 во кој на директен начин се одредува и дефинира проблемот на трговија со луѓе како посебно кривично дело. Со тоа е воспоставена и директна потреба од постоење на соодветна инкриминирачка одредба која ќе ја опфаќа појавата на делото недозволена трговија со луѓе, со акцент на кривичниот прогон на сторителите на делото.

Вториот дел, делот за заштита на жртвите од трговија со лица, содржи одредби за помош и заштита на жртвите, во поглед на зачувување на нивната приватност и идентитетот, обезбедување на нивна психичка, медицинска, социјална помош и за таа цел остварување на државите соработка со невладините организации, потоа вработување на жртвите, обезбедување на соодветно образование и слично. Помошта и заштитата на жртвите изразена преку овозможување на приватност, физичка и психичка заштита се посебно значајни за децата-жртви на овој криминалитет. Вметнати

⁶⁹ За разработка на дефиницијата за трговијата со луѓе во рамките на овој Протокол, види на стр.8 од овој труд, во делот поим и дефиниции на трговија со луѓе, со посебен осврт на трговија со малолетни лица;

⁷⁰ Во Конвенцијата за сузбивање на трговијата со жени и деца од 1921 година граница за одвојување на малолетни од полнолетни жртви беше возраста од 21 година, тука границата е поместена подолу;

се и одредби за статусот на жртвите во земјите-потписнички, за условите и начинот на нивно враќање во татковината и слично. „Заштитата на жртвите подразбира востановување легитимна процедура за избегнување на моменталната депортација и нивно згрижување во објекти кои располагаат со потребни услови за престој. Во нив жртвите треба да добијат совети и информации за правата, медицинска, правна, социјална, материјална и друг вид помош, со цел безбедно да се репатрираат во матичната држава.“⁷¹

Третиот дел е делот за превенција, соработка и други мерки кои треба да ги преземат државите-потписнички. Според Протоколот, превенцијата треба да се оствари со истражувања кои треба да ги спроведат државите, информирање на јавност, на службените лица и на самите жртви, активност на мас-медиумите, соработки со невладиниот сектор кој презема активности на ова поле, преку билатерални и мултилатерални соработки меѓу државите за тргање на сите оние предуслови и етиолошки фактори кои придонесуваат за едно лице лесно да потпадне под играта на трговците со луѓе (сиромаштијата, неразвиеноста, недостатокот на еднакви можности и сл.), усвојување на силна законска регулатива и слично. Главно, превентивната политика вклучува сеопфатна превентивна политика и програми, спречување на повторна виктимизација, истражување, информативни кампањи, социјални и економски иницијативи и соработка со цивилното општество. Се наложува и зајакнување на граничната контрола и соработка меѓу државите кога некое лице преминува граница без патни исправи или пак користи туѓи патни исправи (сериозен знак дека се работи за трговец со луѓе или жртва на трговија со луѓе), да се врши контрола на документите и да се проверува нивната легитимност и валидност.

Завршните одредби се сочинети од членови кои се однесуваат за начинот на решавање на спорови настанати при толкување и примена на Протоколот меѓу потписничките⁷², за ратификација, потпишување, прифаќање, одобрување и пристап кон Протоколот, негово влегување во сила, начин на дополнување, откажување од него⁷³ и за јазичите и диспозитарот - Генералниот секретар на ОН.

Со овој Протокол се согледува дека трговијата со луѓе е комплексна материја на која треба да се одговори со ефикасни и ефективни мерки. Исто така, дава и нов приод кон проблематиката трговија со луѓе, самиот поим го дефинира како комплексен и повеќестран, ги комбинира традиционалните методи за контрола на криминалот, за покренување на истрага и за казнување на сторителите и за мерките на заштита на лицата жртви на трговијата.⁷⁴

2. Недозволена трговија со оружје

2.1 Терминолошко определување на недозволената трговија и шверцот

Недозволената трговија влегува во делот на кривични дела против јавните финансии, платниот промет и стопанството. Ова кривично дело се врши во доменот на прометот на стоки и вршење трговски услуги. Така *неовластеното продавање, разменување, купување, произведување предмети или стоки од поголема вредност чиј промет е ограничен или забранет ја карактеризира недозволената трговија која*

⁷¹ Стојановски, Т., Трговија со луѓе, Македонска ревија за казнено право и криминологија, стр.377;

⁷² Со Протоколот се наложува да настанатите спорови се решаваат по пат на преговори, а доколку се неуспешни, под услови предвидени во Протоколот, се преминува на арбитража. Во случај на неуспех во спроведувањето на арбитражата, надлежен орган за решавање на спорите е Меѓународниот суд на правда - Article 15. Settlement of disputes;

⁷³ Откажувањето од Протоколот, земјите можат да го извршат со писмено известување поднесено до Генералниот секретар на ОН и истото стапува во сила една година од приемот на известувањето - Article 19. Denunciation;

⁷⁴ Подетално: Стојановски, Т., Трговија со луѓе, Македонска ревија за казнено право и криминологија, стр.374-377;

е спротивност од легалниот пазар кој е артикулиран со законски одредби, односно кој има правила по кои се вршат легалните трансакции. Недозволената трговија претставува еден од облиците на организираниот криминал преку кој криминалците ги легализираат добивките стекнати од криминалните дејствија. Дејствувањето на организираните криминални групи, банди и здруженија е најсилно изразено во нелегалната трговија со најразлични високо-криминални стоки, а особено со трговијата со оружје и трговијата со дрога кои претставуваат посебни облици на недозволена трговија чија основна цел е стекнување профит од илегалните трансакции. Ваквите организирани криминални групи најчесто се составени од бескрупулозни лица со големо меѓународно искуство и познавање на техниките на шверцувањето. Многу често ваквите групи се предводени од професионални криминалци, криминалци кои се кријат под некои легални структури во општеството. Извршителите на недозволените трансакции за да ја извршат својата работа, односно за да ја постигнат целта и да се стекнат со поголем профит добро се организирани, систематизирани и истите функционираат на територија на повеќе држави и се во потрага по атрактивни стоки кои може најлесно да им понудат профит и моќ. Со пренесување на нелегалните стоки преку граничните линии и избегнување на царинската контрола се одбегнува плаќањето царина и тоа истовремено значи загуба за државата но добивка за определени криминални структури. Економските активности кои не се во согласност со законот секогаш имаат за цел избегнување на плаќање даноци и други фискални обврски спрема државата. Овие илегални активности создаваат услови за развој на сивата економија или како економистите ја нарекуваат „*економија во сенка*“ кога цветат црните пазари, а легалните економии стојат во место. Значи, недозволената трговија потекнува од изразот со кој терминологијата се означува сивата економија. Недозволена трговија, или таканаречена „*црна економија*“ - пазар на црно, претставува вршење на активности спротивни на прописите, законските регулативи и правилници на стопанството. Ваквите активности кои се спротивни на законските прописи уште ги нарекуваме илегални активности, активности со кои се стекнуваат пари, стоки, услуги или вредности на недозволен начин. Недозволената трговија е дефинирана како неовластено купување, продавање или разменување на предмети или стоки од поголема вредност чиј промет е ограничен или забранет. Многу порано, терминот шверц се користел како синоним за термините недозволено, илегално, нерегулирано.

Терминот шверц (la contrabanda) има италијанско потекло и означува незаконско префрлување на стоки.⁷⁵ Во последните години овој термин сè почесто се заменува со англискиот термин – незаконски трансфер, што означува *транзитирање на стоки на нелегален начин или криумчарење – термин што сè повеќе се одомаќинува и во нашиот јазик*. Шверцот претставува дејност насочена кон пренасочување на пари, стоки или други вредности преку државната граници нарушување на процедурите и на редот воспоставен од компетентните државни органи. Шверцот секогаш е противзаконска дејност што ги засегнува интересите на повеќе од една страна и во целост е насочен против економскиот поредок на конкретните држави. Поимот шверц има долга и контроверзна историја, најверојатно од кога бил направен обид да се забрани каков било облик на недозволена трговија. Во Англија за првпат шверцот стана препознатлив проблем во 13 век со основањето на Национален систем за наплаќање царина од страна на Едвард 1 од 1275 година. Шверцот во принцип претставува средство, механизам за реализирање на останатите дејности на организираниот криминал (нелегалната трговија на дрога, трговијата со луѓе, културни вредности, украдени незаконски материјали или превозни средства, средства од скапоцена вредности, трговијата со оружје итн.). Целта на шверцувањето претставува остварување големи добивки на брз и лесен начин. Шверцот, недозволената трговија и сите истородни криминални активности имаат сериозни негативни импликации врз

⁷⁵ Котовчевски, М., Облици на криминално делување на транснационалниот организиран криминал, Институт за одбранбени и мировни студии, Филозофски факултет, Скопје, 2008 година, стр.9

економијата на една држава, додека на подолги патеки води и до загрозување на нејзината национална безбедност и нарушување на суверенитетот и доведува до проблеми во финансиските текови. Шверцот од ден на ден има тенденција на континуирано нараснување како и интернационализирање и глобализирање. „Колку повеќе се развива шверцот на глобален план, толку повеќе се нарушуваат принципите на слободната конкуренција“ и поради сите овие негативни ефекти, голема е заинтересираноста на меѓународно ниво во борбата против овие илегални активности, целта е да се спречат, да се сузбијат групите кои се формирани да вршат илегални трансакции.

2.2 Недозволената трговија со оружје како облик на организиран криминал

Кога зборуваме за недозволената трговија како еден од облиците на организиран криминал треба да имаме на ум, дека станува збор за меѓународен облик на организиран криминал со транснационални елементи што значи недозволената трговија со оружје се врши во повеќе земји, ваквите групи плански соработуваат со членовите во другите држави со цел собирање информации, воспоставување механизми за полесно извршување на кривичното дело и избегнување на законските прописи на државните органи.

2.2.1. Оружје – поим и карактеристики

Оружјето претставува примамлива стока, посебно кога се во прашање криминалните групи кои вршат недозволена трговија со оружје или пак имаат за цел да се снабдат со оружје на илегален начин сè со цел извршување на некое кривично дело, а со помош на оружје. Покрај легалната трговија, дозволената и законски пропишана трговија постои и недозволена трговија со оружје со која се снабдуваат криминално организираните групи, паравоени формации и терористички организации. Во Република Македонија дефинирањето на оружјето, видовите на оружје и законската рамка за условите за набавување, поседување, носење, чување, производство, поправање, промет, превоз и пренесување преку државните граница на оружје и муниција⁷⁶ се пропишани во Законот за оружјето. Кога е во прашање поимот „оружје“ или пак недозволената трговија со оружје, во еден од најстарите документи на меѓународната заедница не се содржани дефиниции со кои поимно би се определиле овие термини, а тоа е Европската конвенција за контрола на набавување и поседување на огнено оружје од страна на поединци донесена од Советот на Европа.⁷⁷ Меѓународната заедница овие поими ги дефинира во Протоколот за борба против недозволеното производство и трговија со огнено оружје, негови делови и компоненти и муниција, кој ја дополнува Конвенцијата на ОН за борба против транснационалниот организиран криминал од 2000 година која е спомнатата на почетокот во овој труд. Според Протоколот, неовластеното производство значи „производство или составување на огнено оружје, негови делови и компоненти или муниција“. Недозволена трговија значи: „увоз, извоз, стекнување, продажба, испорака, движење или пренос на огнено оружје, негови делови и компоненти и муниција“ од територијата на една земја која е страна, на територија на друга земја страна, ако која било од засегнатите земји не дала согласност согласно Протоколот, или ако оружјето не е обележано согласно член 8 од Протоколот.

Под поимот „оружје“ се подразбира „секое преносливо оружје со цевка кое исфрла, е дизајнирано да исфрла или пак може да биде конвертирано да исфрла

⁷⁶ Види повеќе во Закон за оружјето, Службен весник на Република Македонија бр.7/05 од 1.2.2005 година. Повеќе за измените достапно на <http://www.pravo.org.mk>

⁷⁷ European Convention on the Control of the Acquisition and Possession of Firearms by Individuals, достапно на <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/101.htm>

куршуми или проектили по пат на експлозија, исклучувајќи ги антиквитетите или нивните реплики.“ Кога е во прашање ООН, постојат и други меѓународни документи кои ја разработуваат оваа содржина а тоа е Договорот за трговија со оружје на ООН каде што е опфатено дефинирање на трговијата, а исто е наведено какви видови на оружје се предмет на регулација со истиот договор. Овој договор ги вклучува: воените тенкови, вооружените борбени возила, артилериските системи од голем калибар, воените летала, борбените хеликоптери, воените бродови, ракети и ракетни лансери како и малото и лесно оружје. Кон веќе споменатите поими во договорот опфатен е и поимот „трансфер“ кој вклучува извоз, увоз, транзит, интернационална испорака и посредување. Недозволената трговија со оружје не е само противзаконска активност што ја вршат поедини групи формирани со цел да вршат организирани криминални дејствија, туку таа активност е многу повеќе од противзаконска, таа добива карактеристики на транснационален облик на организиран криминал од самиот начин на кој се тргува стоката од една територија до друга територија. Недозволената трговија со оружје се јавува како последица на сложени меѓународни односи, се работи за облик на организиран криминал кој е тесно поврзан со политичките случувања, политичките кризи и конфликтите на меѓународно ниво. Овој вид криминалитет е особено исплатлив и оние кои се занимаваат со истиот се стекнуваат со профит и моќ. Во праксата се познати три начини на трговија со оружје:

1. Легална и отворена трговија со други земји по утврдени правила и процедури во склоп на законодавствата на двете земји;
2. Тајна и нелегална – недозволената трговија со други држави преку трети држави;
3. Тајно снабдување на недржавни субјекти преку посредници на црниот пазар.

Најчести видови кои се сретнуваат како стока при тргувањето со оружје се пиштолите, митралези, бомби, нуклеарни материјали, муниција, радиоактивен отпад, хемиски, биолошки и радиолошки супстанции. Во поглед на преносот на оружјето истиот се врши преку легални или илегални премини со посебна стратегија. Најчесто постапката на шверц со оружје се одвива со строги правила и процедури на главатарите на овие групи. Целиот процес се одвива прикриено, преку разни канали и патишта. Во однос на транспортот има посебно изработена стратегија која се карактеризира со извидување на граничните премини преку скриени канали и премини, проучување на царинските и полициските контроли, поседување на превоз или ангажирање на средства за превоз со фалсификувани документи. При самото вршење на овој криминалитет, извршителите на недозволената активност истовремено во едни блиски временски интервали вршат повеќе кривични дела. Кривичните дела од ваков вид, кои спаѓаат во доменот на организираниот криминал најчесто се поврзани со многу други кривични дела. Црниот пазар, воопшто и сите нелегални активности кои се одвиваат и вртат во тоа поле од лавиринти, се битни за анализирање токму поради тоа што во себе вклучуваат една „пајакова мрежа“ на малверзации, сè со намера да се постигне целта, да се стигне до посакуваната дестинација. Црниот пазар на оружје го карактеризираат три основни белези: нелегалност, таен карактер на зделките и перење пари со „мирис на барут“.

2.3 Феноменолошки и етиолошки карактеристики

Недозволената трговија се појавува во областа на прометот на стоки и услуги и тоа е битно да се спомене дека секоја извршена трговија со разни стоки не претставува кривично дело, туку за да постои потребно е да се врши на еден од начините кој е предвиден во законската инкриминација – формулација на кривичното дело – недозволената трговија. Пред сè, треба да се работи за стоки или предмети со повисока вредност, чиј промет е забранет или е ограничен и посебно поставен со посебни законски механизми и процедури кога е во прашање превезување на такви стоки. Така, недозволената трговија се појавува во случај на:

1. Нелегален увоз и извоз;

2. Непазарно работење;
3. Продажба на нискоквалитетни стоки без гаранција;
4. Ставање во промет на стока која не е евидентирана;
5. Формирање двојни цени;
6. Бесплатно користење услуги;
7. Продажба на стоки во комисиони и работилници без соодветна евиденција, дозвола или лиценца;
8. Продажба на стоки од страна на граѓаните без дозвола за потекло, платена царина, акцизи и данок на промет;
9. Задржување на стоката надвор од промет во очекување на пораст на цената и нејзина продажба на црно;
10. Неажурно и непотполно водење деловни книги со прикривање на реалните текови.

Кога го бараме одговорот за причините кои доведуваат до вакви состојби од истражувањата може да се види дека постојат бројни причинители кои довеле до оваа појава, до нејзино интензивирање која се повеќе зазема замав на денешните пазари, насекаде во светот, а особено во државите кои се немоќни во воспоставувањето контрола на истата. Без сомнение дека потрагата по профит претставува една фундаментална причина за постоењето на организираниот криминал воопшто но и за интензивирањето на сите оние нелегални активности назначени погоре. Недозволените трансакции и воопшто организираниот криминал се карактеризираат со екстремно високи стапки на профит. Ако ги земеме во предвид цифрите од сферата на бизнисот и профитите, ретки се трговските активности кои можат да се натпреваруваат со организираниот криминал. Пример, ако се повикаме на еден извештај од 1997 година, објавен од ООН за борба против дрогата, трговијата со дрога сама за себе донела 400 милиони долари, што е околу 8% од светската трговија. Покрај стекнувањето на големи профити и стекнувањето моќ пред елитата, една од причините за зголеменото ниво на илегалните активности можеме да ја споменеме и зголемената меѓусебна зависност помеѓу нациите, односно леснотијата за меѓународните патувања и комуникации, дерегулацијата и приватизацијата на националните економии, воспоставените слободни пазари, создавањето на глобална материјална култура преку мас-медиумите кое води кон пораст на потрошувачката во цел свет за полуксузни производи заедно со глобализацијата на меѓународните финансии, го олеснува развивањето на она што е вистински единствен глобален пазар и за дозволени и недозволени добра. Понатаму, големиот напредок на информатичката технологија и нејзината се поширока употреба во општеството отвора нови можности на криминалните групи и создава серија на специфични предизвици пред авторитетните одговорности за применување на законот. Меѓународниот принос на пари преку заобиколени патишта се одвива преку мрежата на интернет, измамите со кредитни картички се многу чести облици како дел од оваа проблематика. Опасностите од сајбер-криминалот се мултиплицираа затоа што алатките на интернет се сè достапни. Истакнатиот пораст на глобалната трговија која многу се зголемува во последнава декада, доведе да биде речиси неможна контролата на увозот и извозот, така ги направи националните граници повеќе порозни со што недозволените добра, движењата и трансакциите станаа лесни за сокривање.⁷⁸ Овој илегален бизнис е особено исплатлив и распространет, за неговата доминација се пресудни отворените европски граници каде многу лесно се пренесуваат добрата од една во друга држава, непостоењето на специјализирани полициски сили за оваа врста на криминал во повеќе земји, но и нескладноста на правната регулатива во различни држави. Како причинители кои ги тераат луѓето да подлежат под вакви дејствија, да се занимаваат со илегалните активности се високата стапка на невработеност, лошата социјална состојба и слабата економија. Во земји со енормна стапка на невработеност,

⁷⁸ 34 Jamieson A, Global Trafficking, Conflict Studies, September 1990, стр.234 36

сивата економија е онаа која го одржува социјалниот мир.

Недозволената трговија со оружје според своите карактеристики се стационарира како еден од облиците на организиран криминал. Ваквата трговија тесно е поврзана и со многу други кривични дела и негативни аспекти во општеството, многу често недозволената трговија со оружје се преплетува со корупција, тероризмот како актуелна појава во општеството, перењето пари со кое дело всушност завршува и конечниот план на ваквите криминални групи, изнуда и многу други кривични дела и девијантни поведенија како што се алкохолизмот, коцкањето, рекетот, наркоманијата и проституцијата. Она што е специфично за недозволената трговија со оружје, како облик на организиран криминал е тоа што како криминална дејност претставува дејност или активност со која се занимаваат повеќе луѓе, криминални групи, банди и здруженија, односно цели криминални мрежи кои оперираат во повеќе држави, сè со цел да стигнат до посакуваната дестинација – успешно да го извршат тргувањето на недозволената стока. Еден поединец не би можел и не би ги имал потребните капацитети да изврши една ваква противзаконска активност. Операциите од ваков вид се вршат на глобално поле во кое поединецот не е можно да се оствари. Големите пратки на ваквите трансфери многу често се поврзани со повеќе лица, а тоа ја повлекува линијата помеѓу недозволената трговија со оружје и корупцијата па и злоупотребата на службената положба. Најчесто оперираат поголем број луѓе од кои неколку се поврзани со органите на прогонот или воопшто со државните органи. Затоа недозволената трговија со оружје се вбројува во оние облици на организиран криминал каде што операциите ги вршат професионалци, што значи недозволената трговија со оружје е поврзана со криминалитетот на бели јаки, со луѓе⁷⁹ кои се прикриваат под капата на своите функции со намера да помогнат или да извршат некое кривично дело од ваков вид. Под закрила на легалното, ваквите групи успеваат да исперат нелегални активности и да излечат профит од нелегалните бизниси. Заработувачката на ваквите нелегални бизниси е еноормно голема, многу често покрај стекнување профит, ваквите криминално организирани групи имаат за цел да стекнат и моќ во државите или во поединечни институции или на пазарот на трудот. Првенствена цел на ваквите групи е финансиска, но и сами знаеме дека профитот сам по себе придонесува да се стекне реална моќ која е поврзана и со политиката. Недозволената трговија со оружје, без исклучок е поврзана со перење пари. Парите што се стекнуваат на недозволен начин со недозволеното тргување на оружје се „валкани пари“, пари кои мора да се оправдаат пред институциите од каде се стекнати. Трговецот не може туку така да ги вметне во реалниот промет без претходно да бидат „испрани“, односно истите да ги трансплантира во легални трансакции на легалната економија. Перењето пари како процес се врши во неколку фази – пласман, прикривање и интеграција со единствена цел-прикривање на нелегалните патишта од каде вистински се стекнати.

Пласманот е првата фаза во која средствата стекнати од нелегални активности се пласираат во финансиските институции или со нив се купуваат одредени добра. Под прикривањето кое преставува втора фаза од процесот на перење пари се подразбираат различни трансакции со цел губење на трагата на нелегалните пари. На крај парите се интегрираат во легалната економија. Етиологијата на илегалната трговија со оружје не може да се објасни со класичните пристапи на криминологијата како наука, бидејќи овој вид на криминал најчесто не може да се поврзе со припадниците кои вршат криминални престапи или пак криминалците од посиромашните слоеви кои се бават со лесни криминални бизниси, тука се работи за поврзаност на групите со членови кои се дел од повисоките слоеви во општеството во државата или во приватниот сектор, лица кои уживаат одреден економски и социјален статус во општеството. Конкретен и единствен одговор на прашањето од каде влече корени ваквиот криминалитет не постои, но сепак, од неговите феноменолошки и етиолошки карактеристики може да се повлече една

⁷⁹ Арнаудовски, Љ., Криминологија, 2-ри август С- Штип, 2007 година, стр.374 41

линија дека нелегалните – црни пазари воопшто постојат заради тоа што легалните пазари не успеваат да ги задоволат потребите на потрошувачката во легалната економија, па се јавува една празнина која се потполнува со помош на криминални недозволен поведенија. Таков е случајот со овој облик на организиран криминал. Истражувањата и податоците покажуваат дека побарувачката за оружје е во пораст, а додека задоволувањето на овие потреби, не секогаш оди пропорционално со производството, па така на вака ограничените капацитети се отвораат можности за илегално производство и илегална трговија на оружје.

2.4 Меѓународни документи на ООН

Организацијата на обединетите нации како една од најзначајните меѓународни организации е напорно посветена во делот на зачувување на безбедноста во Европската Унија и пошироко, ООН преку константна работа создава мерки кои се преточени во правни акти на организацијата од областа на организираниот криминал и посебно од областа на недозволената трговија со оружје. Во склоп на тоа, ООН носи низа документи кои се дел од рамката која што меѓународната заедница ја воспоставува во однос на борбата против транснационалниот организиран криминал и недозволената трговија со оружје како еден од облиците на организираниот криминал.⁸⁰

Протоколот за борба против недозволеното производство и трговија со огнено оружје, негови делови и компоненти и муниција како еден од најзначајните документи на меѓународната заедница од оваа област ја дополнува Конвенцијата на ОН за борба против транснационалниот организиран криминал од 2000, која доколку добро се анализира ќе се согледа дека има недостаток во обработка токму на недозволената трговија со оружје. За пополнување на ваквите празнини, овој протокол е усвоен од Генералното собрание на ОН на 31 мај 2001 година како Резолуција 55/255, а истиот стапи во сила на 3 јули 2005 година. Овој Протокол е единствениот правно-обврзувачки документ – инструмент на глобално ниво кој се однесува на оружјето.⁸¹ Протоколот содржи прецизни дефиниции за повеќе поими и тоа: огнено оружје, делови и компоненти и муниција. Од најголемо значење за овој Протокол се превентивните мерки кои вклучуваат обележување на секое оружје при негово производство како би се знаело неговото потекло, водење евиденција за податоци поврзани со оружјето најмалку десет години, онеспособување на оружјето итн. Протоколот ги обврзува страните – односно земјите потписнички или земји кои го потпишале и ратификувале Протоколот во најголема можна мера да ги имплементираат неговите одредби во домашното законодавство. Протоколот за борба против недозволеното производство и трговија со огнено оружје, негови делови и компоненти и муниција досега го имаат потпишано 52 држави меѓу кои и Република Македонија.⁸²

Акциона програма за спречување, борба и уништување на недозволената трговија со мало и лесно оружје во сите негови аспекти

Оваа Програма не е правно-обврзувачки документ, па така нејзината имплементација зависи од волјата на земјата членка. Истата е донесена во јуни 2001 година во Њујорк, со консензус на земјите членки на ООН. Нејзината цел е да понуди решенија за спречување, контрола на неовластената трговија со оружје и неовластеното производство на оружје. Како мерки што се препорачуваат да се

⁸⁰ Многу повеќе за легислативата на ОН од оваа област достапно е на <http://www.gunpolicy.org/firearms/region/united-nations>

⁸¹ Повеќе за неговиот обврзувачки карактер достапно на <https://www.unodc.org/unodc/en/firearms-protocol/firearmsprotocol.html>

⁸² Повеќе за ратификацијата на Протоколот достапно на https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-12-c&chapter=18&lang=en

преземаат на национално ниво се создавањето на соодветна национална легислатива од оваа област таму каде што истата не постои, криминализација на нелегалното производство, поседување, складирање, и тргување со мало и лесно оружје, воспоставување национални тела за координација специјализирани во областа на производството и трговијата со оружје, задолжување на овластените производители за обележување на оружјето, забрана за трговија со необележано или несоодветно обележано оружје, воведување на построги одредби и издавање на дозволи и овластувања за производство, трговија и поседување на оружје, создавање и навремено ажурирање на податоци, како и обврска за вклучување во меѓународни организации чија цел е борбата против недозволеното производство и трговија. Со прифаќањето на оваа Програма, земјите членки се обврзуваат на поднесување на периодични национални извештаи до ОН, сè со цел да го изложат својот напредок во борбата и мерките кои се преземени со цел сузбивање на овој облик на организиран криминалитет.

Договорот за трговија со оружје. Горенаведената Акциона програма е една од многуте фази од долгиот процес на подготовката кој резултираше токму со донесување на овој договор, кој е само еден дел од долгите преговори и собири на кои се изнаоѓаа соодветни начини од делот на трговијата со оружје во склоп на Организацијата на обединетите нации. Договорот се состои од 28 члена во кои се разработени причините за неговото носење, целите кои треба да се постигнат со неговата имплементација, под кои услови се забранува увозот и извозот и трговијата на оружје низ земјите, посредување и пренасочување на транспортот и начинот на вршење на тој процес, кои видови оружје ги опфаќа трговијата на оружје, меѓународна соработка и меѓународна помош итн. Начините на кој би се постигнале овие одредби исто така се содржани во истоимениот договор така што овие одредби ги обврзуваат државите да создадат и одржуваат национален систем на контрола на кој начин ќе се спроведат сите овие одредби. Договорот за трговија со оружје содржи обврзувачки стандарди. Целта да се остварат сите горенаведени приоритети содржани во договорот е всушност одржување на контрола и безбедност во однос на недозволената трговија со оружје. Мора да се потенцира дека покрај определени цели овој договор има најголемо достигнување постигнато во делот на забраната која ја содржи како обврзувачка одредба – забрана за трансфери каде оружјето би можело да се искористи за вршење на геноцид, злосторства против човештвото, дела со кои се прекршуваат Женевските конвенции и други воени злосторства. Истите забрани се во склоп и со други меѓународни документи кои оваа забрана ја издигнуваат во норма која е обврзувачка за сите држави без разлика на нивната волја, во склоп на денешната структура во општеството, концептот за правна држава, владеење на правото, демократска правна држава која на прво место ги има човековите слободи и права и нивна гарантирана заштита од човеково страдање. Овој договор, како збогатување на меѓународната правна рамка во делот на борбата и превенцијата од недозволената трговија со оружје беше прифатен, односно усвоен од Генералното собрание на ОН на 2 април 2013 година, а стапи во сила на 24 декември 2014 година. Република Македонија, истиот го ратификуваше на 7 март 2014 година.

2.5 Форми на меѓународна соработка

Од погоре воспоставената меѓународна рамка на меѓународните институции и организации може да се заклучи дека сите меѓународни документи во себе содржат препораки, задолженија или обврски во зависност од тоа за каков документ се работи, дали станува збор за препорака или пак за обврзувачки документ, сепак, без разлика на тоа, битно е да се нагласи дека нивната имплементација во внатрешните законодавства е битна придобивка кога е во прашање борбата и превенцијата од организираните криминални активности. На регионално ниво препораките се однесуваат на создавање регионални тела кои ќе бидат врска помеѓу самите земји и имплементација на

меѓународните документи од оваа област, поголема соработка и преговори помеѓу земјите со цел создавање на регионални механизми и инструменти кои ќе бидат правно обврзувачки, за воспоставување меѓусебна помош и поголема транспарентност. Глобалните мерки опфаќаат обврска за поголема соработка со ООН заради поуспешна имплементација на меѓународните инструменти во домашното законодавство, посебно воспоставување поголема **соработка со ИНТЕРПОЛ** со цел полесно и побрзо дознавање на информации, откривање на криминалните групи кои вршат ваков вид криминалитет каков што е недозволената трговија со оружје, ратификување на правни инструменти против тероризмот и транснационалниот организиран криминал, кревање на јавната свест за опасноста од ваквите појави на глобално ниво.

Прекуграничната соработка останува да важи како клучен фактор или метод во спроведувањето успешна борба со бандите на организираниот криминал. Постоенето на границите на копно, не ги спречува криминалните движења да продолжат со своите мрежни операции. Меѓу приоритетите од најголемо значење на Европската Унија, е и принципот именуван како **Интегрално гранично управување и безбедност на границата**, чија главна задача е да се обезбеди правна рамнотежа меѓу безбедни и контролирани граници, во крајна цел отворени граници во поглед на туризмот, трговијата и сите други форми на легитимни движења на лица и стоки. Ваквиот метод е еден чекор напред во хармонизацијата на стандардите и условите поставени од ЕУ и заедничко воспоставување на обврските на надлежните органи на еден ефикасен и ефективен начин што е цел на граничното управување како една од препораките на ЕУ.

За да се исполни ваквата задача, потребен е добро обучуван и мотивиран персонал како дел од органите на прогонот, соодветна опрема, средства, соработка помеѓу сите субјекти кои се вклучени во граничното управување. Па така за исполнување на ваквата замисла потребно е **соработка помеѓу службата** – за цел го има ефикасното управување со информации, ресурси и процеси. **Меѓуагенциска соработка** е следно ниво и претставува тесна соработка меѓу сите агенции кои се вклучени во пограничните работи. **Меѓународна соработка** е воспоставување канали на комуникација и координација помеѓу сите одделенија на органите на прогонот, а се занимава и со постапките на локално, билатерално и мултилатерално ниво. Сите веќе истакнати нивоа на соработка воспоставуваат една правна и техничка рамка со која може да се постигне прецизен систем на кој ќе се дејствува при секоја конкретна акција, а и во целокупното работење на органите на прогонот. Покрај ова, накратко во склоп на оваа тематска содржина ќе потенцираме неколку битни методи на обезбедување на границите, сè со цел превенција и борба против организираниот криминал и сите негови облици:

- заедничка контрола со соседните земји,
- гранична контрола,
- оперативни техники, механизми и начини за ефикасна гранична контрола,
- взаемна соработка помеѓу царинските и инспекциските служби,
- взаемна соработка помеѓу граничната полиција и царинската служба,
- креирање заедничка соработка и стратегија за контрола во ризични ситуации,
- билатерална полициска соработка,
- размена на информации за извршени кривични дела,
- соработка во борба против тероризмот, недозволената трговија со оружје, дрога, организираниот криминал, итн.

3. Трговија со дрога

Недозволената трговија со дрога, нарко-бизнис или пак нарко-трговијата, претставува еден вид на „црн пазар“, на кој што се одвива купопродажниот процес, и врз основа на тоа се остварува и голем профит. Овој процес опфаќа неколку фази низ кои поминува целокупната нелегална трговија со наркотици и тоа:

- го опфаќа одгледувањето на психотропните супстанции (дроги),

- нивното производство,
- прекуграничното дистрибуирање и
- на крајот продажбата на определени супстанции кои што се забранети со закон.

Нарко-трговијата е најпрофитабилна активност на организираниот криминал на која само граѓаните на Европската Унија трошат најмалку 24 милијарди евра годишно. Истата е пропорционална со побарувачката на наркотици и растот на нивна (зло)употреба од страна на населението. Имено, самите зависности од наркотици и од алкохол како патолошки феномен, овозможуваат зголемувањето на побарувачката која зад себе го повлекува и зголеменото или константното тргување со наркотици. Уживањето на опојни дроги спаѓа во групата на социопатолошките појави. Феноменот поврзан со дрога и мерките и активностите кои треба да се преземат се комплексни и во широк континуум кој опфаќа превенција, третман, намалување на штети, социјална реинтеграција, правна контрола, спроведување на законот, особено имајќи предвид дека употребата на дрогата, трендовите, како и нелегалното производство и трговија со дрога се многу динамични и постојано се менуваат. Сепак, овде би се задржале повеќе и подробно на самата трговија како криминалитет, не навлегувајќи во социолошките аспекти на зависноста. Целокупниот криминал поврзан со дрогата може да биде широко распространет и да се движи на линија од – кривични дела сторени под влијание на наркотици и кривични дела сторени од зависници со цел задоволување на својата навика за користење, до кривични дела поврзани со кршење на законодавното тело кое ја регулира дрогата и системски кривични дела извршени како дел од функционирањето на нелегалните пазари,⁸³ меѓу кои тргувањето заради профит е најинтересно од аспект на организираноста.

Недозволената трговија со дрога претставува сериозна национална (домашна) и меѓународна или интернационална состојба, па кон неа треба да се пристапи глобално. Во време на широка глобализација, потребата за подобрување на домашното знаење и разбирање на нашиот и глобалниот контекст на производство и употреба на опојни средства е алармантна како никогаш досега. Тука се преплетуваат многу аспекти како: здравствените, социјални, кривични и етички.

Меѓународните организации за трговија со наркотици имаат екстензивни мрежи на доставувачи, компании зад кои се затскриваат и други деловни активности кои го овозможуваат и олеснуваат тргувањето и перењето на нелегалните приходи добиени од нив. Еволуцијата на интернационалната трговија на дрога во последните години се одвива во насока на зголемување на бројот на учесници во неа и производството на поголеми количини на синтетички дроги. Иако, голем дел од лицата кои се занимаваат со трговија на дрога, не се примарно и производители, сепак, многу вакви организирани криминални структури (како на пример во Русија, Кина, Италија, Албанија) ги негуваат и прошируваат врските со други организации за шверц на наркотици, и од нив добиваат кокаин, хероин и синтетички дроги за сопствените пазари за дистрибуција и мрежи за шверц. Соработката меѓу вакви криминални структури е ослободена од какви било познати традиционални криминални партнерства и соработуваат меѓусебно во купувањето, транспортот и дистрибуцијата на дрогите.

Од аспект на етиолошките карактеристики, **причините и последиците** за и од овој криминалитет можат да бидат разнолики. Појавата на трговијата со дрога, во најголема мера е иницирана од зависноста на употребата на дроги, психотропни супстанции и прекурзори. Злоупотребата на дрогата и болестите на зависност од дрогата, се поврзани со глобалните општествени проблеми, како што се сиромаштијата, невработеноста, деликвенцијата, криминалот, бездомништвото, и условува страдање и на индивидуата и на семејството, а води и до губење на човечки животи. Обртот на пари од нарко-криминалот и неминовната поврзаност со перењето на пари и останати

⁸³Maguire, M., Morgan, R., Reiner, R., The Oxford Handbook of Criminology, Forth edition, Oxford University press, 2007, pg.830

појавни облици на организираниот криминал, може да има значајно влијание врз општествената стабилност, развојот на општеството, демократските процеси. Постоене на апстрактна опасност за живото и здравјето на луѓето. Во многу земји низ светот нелегалната трговија со дрога се смета дека е директно поврзана со насилени криминали како што е убиството; ова особено е изразено во земјите од третиот свет, но исто така претставува проблем и во многу развиени земји низ светот.

3.1 Феноменолошки аспекти – појавни облици

Историски гледано, трговијата со дрога се појавува како одговор на законите кои ја забранувале дрогата. Имено, истата ги влече своите корени од **Првата опиумска војна**⁸⁴ (Англо-кинеска војна) во **17 и 18 век**, каде побарувачката за кинески производи (особено свила, порцелан и чај) во Европа создаде трговски дисбаланс помеѓу Кина и Велика Британија. За да се спротивстави на оваа нерамнотежа, британската компанија „Источна Индија“ почнала да го става на аукција опиумот од Индија до независни странски трговци во замена за сребро и со тоа го зајакна влијанието на трговијата во Азија. Овој опиум бил транспортиран до кинескиот брег, каде што локалните посредници направиле голем профит за негова продажба во Кина. Приливот на наркотици го променил кинескиот трговски суфицит, ја исцедил економијата од сребро и го зголемил бројот на зависници од опиум во земјата, што ги загрижило кинеските официјални претставници. Во 19 век пушењето на опиум станало вообичаено поради зголемениот увоз од страна на британските трговци. Тргувањето со опиумот било мошне профитабилно (како што е случајот со хероинот денеска). Како резултат на ваквата трговија, два милиони Кинези станале зависници од дрога. Британската Круна (со договорите од Нанкинг и Тианџин) зела огромни суми на пари од кинеската влада преку оваа трговија која ја нарекла „надомест на штета“. Кинеските власти го забраниле опиумот и наредиле негова конфискација. Биле заплени околу 20 000 ковчежи со опиум (околу 1210 тони или 2,66 милиони фунти) Британската влада, иако официјално не го негира правото на Кина да го контролира увозот на дрога, се спротивстави на неочекуваното заплenuвање и испратила воена сила во Кина. Во конфликтот што следел, Кралската морнарица ја користела морнаричката и пиштолската моќ за да нанесе серија одлучувачки порази на Кинеската империја, тактика позната како оружена дипломатија.

Во 1842 година, династијата Кинг била принудена да го потпише Договорот од Нанкинг - прв од она што кинеските држави подоцна ги нарекоа нееднакви договори - со кои им се дава надомест и екстратериторијализам во Британија, отворија пет пристанишни договори за странските трговци и го отстапија островот Хонг Конг на Британска Империја. Неуспехот на договорот да ги задоволи британските цели за подобрени трговски и дипломатски односи доведе до **Втората опиумска војна**⁸⁵ (1856-60), а поразот на Кинг резултирал со социјални немири во Кина. Во Кина, војната се смета за почеток на современата кинеска историја. Сепак, официјалниот подем на трговијата со дрога започнал во 1954 година. Во 1979 година продажбата на дрога го достигнала својот врв.

Сторителите на овие кривични дела, како што и наспоменавме, се добро организирани криминални структури, кои се преплетени на црниот пазар и солидно соработуваат во целиот процес. Притоа, криминалните организации користат поотворени граници и модерни технологии за комуникација, и секојдневно стануваат сè посоефицирани и пофлексибилни во соработката и комуникацијата. Лесно се приспособливи кон пресиите што доаѓаат од страна на службите кои ги спроведуваат

⁸⁴ Види повеќе на <https://www.britannica.com/list/timeline-of-the-first-opium-war> и <https://www.britannica.com/place/China/The-first-Opium-War-and-its-aftermath> (последно пристапено на 12.09.2018)

⁸⁵ Види повеќе на [https://www.britannica.com/list/timeline-of-the-second-opium-war-\(arrow-war\)](https://www.britannica.com/list/timeline-of-the-second-opium-war-(arrow-war)) (последно пристапено на 12.9.2018)

рестриктивните закони и изнаоѓаат нови методи за шверц, транспортни методи и патишта и механизми за перење на пари.

Сепак, во овој дел би ставиле поголем акцент на појавните облици низ кои се реализира трговијата со наркотици, па преку нив би ја разгледале феноменологијата за секој облик засебно.

3.1.1 Трговија со кокаин

Најголемиот дел од кокаинот, па и хероинот и МДМА (екстази) и метамфетаминот кои се трошат на територијата на САД, Велика Британија и Европа се шверцуваат од страна на меѓународни криминални организации од земјите од кои и примарно потекнуваат. Така, најголеми производители се земјите од подрачјето на Јужна Америка. Боливија, Колумбија и Перу, кои воедно се и земјите од кои тргнуваат шверцерските групи кон главните потрошувачки пазари во Северна Америка и Западна и Централна Европа. Се проценува дека Колумбија е извор на 90 проценти од кокаинот со кој се снабдува американскиот пазар, како најголем потрошувачки пазар на оваа дрога.⁸⁶

Генерално гледано, потрошувачката на кокаин малку опаѓа по врвот кој го достигнала во 1980-тите години, но сепак, останала релативно стабилна во поголемиот дел во последните децении.

Во Македонија, па и во другите балкански земји, кокаинот се шверцува во помали количини. Исклучиво за потребите на локалниот пазар, како од земјите од Западна Европа, така и преку курири од Јужна Америка.

Како начини кои се користат за нелегално тргување на овој вид на дрога се добро познатите употреба на авион во посебно подготвен багаж за тие прилики, во телесните шуплини, преку поштенски пратки или пак во форма на гумени банани кои се пакуваат и изгледаат како вистински. Сепак, организираната група е секогаш чекор напред од органите на прогонот, и во тој поглед постојано е иновативна. Жаришни точки при тргувањето се граничните премини, каде и најмногу мора да се внимава и каде најчесто се открива овој вид на криминалитет. Сепак, илегалното тргување со дрога во оваа насока, отвора и неминовно поврзување со останати криминалитети, како кривични дела против јавните финансии и платниот промет или кривични дела вршени во службата. А неминовно се врзува и со перењето на пари, односно вложувањето на профитот во легалните стопански и други текови, без што и не би можело да се реализира дословно.

3.1.2 Трговија со канабис (марихуана)

И по многу години, марихуаната се уште е најмногу користена и најлесно достапна незаконска дрога. Што повеќе, криминалитетот на илегален шверц на марихуана е во постојан пораст. Анализите покажуваат дека 70 милиони Европејци имаат пробано марихуана барем еднаш во животот, додека над 3 милиони секојдневно користат канабис. 80% од запланетата дрога во Европа е канабис, додека 78% од лицата во затвор кои поседувале или користеле дрога се поврзани со канабисот.⁸⁷ Најголеми центри за извоз на канабис во светот се лоцирани во Мексико, Јамајка, Колумбија, Мароко, Либан, Авганистан, Тајланд и Камбоџа.

⁸⁶ Lyman, G., Potter, G., Organized crime, 4th edition, Pearson Education Inc, publishing as Prentice Hall, 2007, pg.180-181;

⁸⁷ Подетално на http://www.emcdda.europa.eu/publications/eu-drug-markets/2016/online/cannabis/trafficking-of-cannabis-in-europe_en (последно пристапено на 12.09.2018)

Македонија и понатаму ќе бидат транзитна област за шверц на марихуана по Балканската рута до земјите од Централна Европа. Марихуаната од Албанија се криумчари и се дистрибуира во еден дел преку Јадранското Море (со глисери или траекти од албанските пристаништа Драч и Валона), директно во Италија и Грција, до дестинациите во Велика Британија и другите земји во Западна Европа. Останатите правци одат по копнен и воден пат (Скадарско, Охридско и Преспанско Езеро), кон значајните транзитни точки: Црна Гора, Србија и Македонија, а потоа во земјите од Западна Европа.

Легализацијата на канабисот за медицинска употреба е особено комплексна тема и особено популарна во последната деценија. Истражувања во САД сметаат дека со самата легализација дошло до опаѓање на насилните деликти во многу краток период. Сепак, претстојниот период вистински ќе покаже колку ваквата дозвола за употреба на канабисот во медицински цели го намалува или не, илегалното тргување со овој вид на дрога. Република Македонија е една од ретките земји во светот во која канабисот е легализиран за медицински употреби.

3.1.3 Трговија со хероин

Употребата на хероинот, а со тоа и самиот шверц на оваа дрога, својата кулминација ја достигнува меѓу почетокот и средината на '90-тите години од минатиот век, за во поново време да одржува одредена постојаност по пројавен тренд на опаѓање. Во однос на интензитетот и количините на хероинот кој се шверцува по централно балканската рута до Западна Европа, побарувачката, а со тоа и продажбата е во опаѓање. Главни светски извори на хероин за меѓународниот пазар се златната полумесечина во Југозападна Азија (Авганистан и Пакистан) и златниот триаголник во Југоисточна Азија (Бурма, Лаос, Тајланд).⁸⁸

Севкупното светско производство на опиум за 2014 година изнесува 7 554 тони, од кои 85% се произведени во Авганистан. Производството на хероин во Авганистан се зголеми со тенденција завршната фаза на производството да се пренесе на пазарот во Европа. До промена на актуелноста на шверцерските рути дојде поради поинтензивното користење на новите сообраќајни структури и поморските пристаништа. Се прогнозира, користење на поморските патишта заради помалиот ризик од откривање и можноста за шверц на поголеми количини.

Криминалните групи во Македонија ќе ги фокусираат своите активности на шверцот на мали количини хероин, со почести заминување во земјите од Југоисточна Европа. Хероинот од правец на Грција и Бугарија се криумчари по централната балканска рута до подрачјето на Косово, кон Централна Србија, а исто така и од правецот на Бугарија во Србија, каде што шверцерските канали се спојуваат по Коридорот 10 и продолжуваат кон пазарите на Западна Европа. Клучна област за шверцот на хероин во Црна Гора останува областа околу Пеќ во Косово, од каде што преку каналот на северот од Црна Гора се шверцува хероин кон централниот и јужниот дел на земјата, главно за потребите на домашниот пазар. Друг правец на влез на хероинот во Црна Гора е од областа на Скадар во Албанија. Хероинот кој се шверцува во Црна Гора преку наведениот правец не е наменет само за домашниот пазар туку и за понатамошно криумчарење кон БиХ и Хрватска.

За криумчарење на хероинот преку Србија, Црна Гора и Македонија се користат превозни средства по патен и железнички сообраќај, најчесто автомобили, шлепери со

⁸⁸ Lyman, G., Potter, G., Organized crime, 4th edition, Pearson Education Inc, publishing as Prentice Hall, 2007, pg. 181;

храна и расиплива стока за да се избегне подолгото задржување на граничните премини. Хероинот најчесто е скриен во специјално изградени шуплини во возилата.

Дистрибуцијата на хероинот на локалниот пазар непосредно или посредно влијае на зголемувањето на кривичните дела од сферата на имотните деликти и кривичните дела против бракот и семејството, со што се создаваат сериозни проблеми во сферата на социјалната и здравствената политика.

3.1.4 Трговија со синтетички дроги

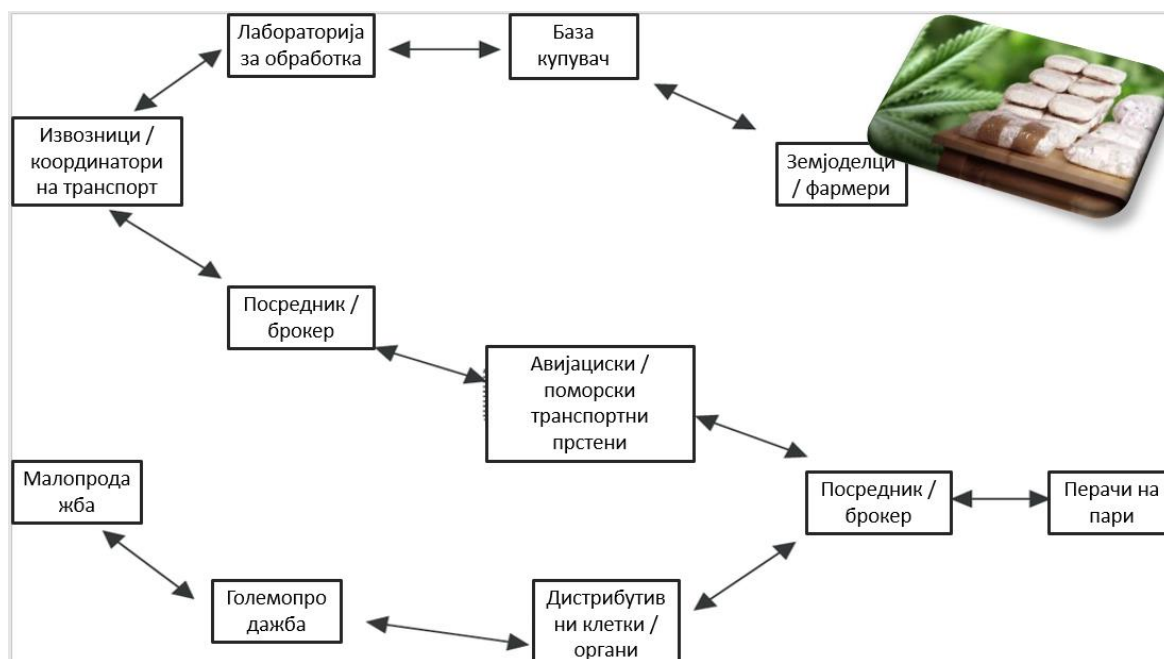
Светското производство и потрошувачка на синтетички дроги, особено на стимуланти како амфатамините, метамфатамините и екстазите, е во драматичен пораст од почетокот на 90-тите години на минатиот век.

Во Македонија, синтетичките дроги влегуваат од Србија и Бугарија, а се наменети за задоволување на потребите на локалниот пазар. Присутна е појава на **нови психоактивни супстанции** на територијата на Црна Гора и Македонија («MDPV methylendioхурпиrovaleron», «Ц-25 NBOM» и «Б-25 NBOM»). Некои криминални групи што се занимаваат со производство на синтетички дроги и прекурзори и се составени од членови кои го имаат потребното знаење и искуство во врска со производството на овие дроги, се обидуваат да го организираат производството и во странство од каде што би вршеле дистрибуција на најголемите пазари во Европа и Азија, а делумно и за потребите во Србија, Црна Гора, Хрватска и Македонија.

Лошата економска ситуација, достапноста на евтина опрема и хемиски компоненти за производство на синтетички дроги, како и ниската цена на локалниот пазар, му оди во прилог на производството на синтетички дроги и прекурзори во тајни лаборатории.

Начинот на шверцување на овој вид на дрога е со користење на курири, во скриени шуплини на транспортни средства и во меѓународните пратки. Производството на синтетички дроги и прекурзори во тајните лаборатории е во пораст. Се претпоставува дека на нелегалниот пазар во Македонија и земјите во регионот, сè поголема опасност претставува производството на синтетички дроги и прекурзори во импровизирани лаборатории од тип на кујни, што ќе доведе до нивна ниска цена и поголема достапност. Ако за кратко се погледне назад во историјата, произлегува дека самите држави често се обидувале да профитираат од пазарите кои подоцна станале нелегални и кои се снабдувани од страна на криминалните организации. Ова особено важи за дрогата и трговијата со луѓе, кои денес се сметаат за светски најштетни и најпрофитабилни нелегални активности.

Во светски рамки, најголем производители на синтетички дроги се лоцирани во: Амстердам, Брисел, Франкфурт и Париз, особено за екстази.

Слика бр. 1

Мрежа на трговија со дрога (одгледување-производство-дистрибуција-продажба)

3.2 Меѓународни документи и активности за сузбивање и превенција на нелегалната трговија со наркотици

На организираноста на криминалните структури кои се занимаваат со тргување на наркотици, единствено може да им се одговори со поголема организираност и сплотеност од страна на органите на прогонот во меѓународни рамки. Затоа, мора да претходи унифицирана легислатива по која ќе може да се открива криминално однесување, во оваа насока, и соодветно да се регулира.

Европската Унија потврдува дека **мерките за спречување на перење пари** се едни од најефикасните мерки за спротивставување на заканите од трговијата со дрога и организираниот криминал воопшто. Во таа насока донесе дополнителни мерки за заштита на единствениот економски пазар, слободното движење на капитал и лојалната конкуренција, и разви регулатива за спречување на перење пари.⁸⁹

Во надлежност на **Организација на обединетите нации** донесени се две конвенции од исклучително значење за борбата, недозволената трговија со дрога:

- Конвенција на ООН за борба против недозволената трговија со дроги и психотропни супстанции од 1988 година (*Виенската конвенција*) и
- Меѓународна Конвенција на ООН против транснационалниот организиран криминал од 2000 година (*Конвенција од Палермо*).

Останати документи кои ги има донесено ООН, а кои го засегаат прашањето за сузбивање на трговијата со дроги се: Единствена конвенција за наркотични дроги од 1961 година, Конвенцијата за психотропни супстанции од 1971 година, како и Конвенцијата против корупција од 2003 година.

Виенската конвенција, како еден од најзначајните акти во областа има за цел да промовира кооперативност меѓу земјите членки, со цел поголема ефективност и интернационализација на сите аспекти на борба против илегалната трговија со дрога.

⁸⁹ Така и Трета директива на Европскиот парламент и Советот на Европската Унија за спречување на употребата на финансискиот систем за целите на перење пари и финансирање на тероризам – преземено од <http://www.ufr.gov.mk/?q=node/33> (последно пристапено на 12.9.2018)

Задача на членките е да ги преземат сите потребни мерки, како легислативни така и административни, во согласност со нивниот домашен правен систем, за попродуктивна борба против нелегалната трговија со дрога. Како обврска е наметнато имплементирање на казнување на меѓународната трговија со дрога и промена и усогласување на казненото законодавство со цел унификација. Предвидена е заедничка правна помош во кривичната материја на државите и палета на средства, со цел организирање на сузбивање и превенирање на трговијата со наркотични средства.

Со резолуција 42/112 од 7 декември 1987 година, Генералното собрание на ООН го прогласи 26 јуни како Меѓународен ден против злоупотреба на нелегална трговија со дрога, како израз на одлучноста да се зајакне делувањето и соработката за да се постигне целта – меѓународна заедница без злоупотреба на дрога. Со оваа резолуција се препорачува натамошно делување врз основа на извештајот и заклучоците од Меѓународната конференција за злоупотреба и илегална трговија со дрога во 1987 година.

Генералното собрание на Обединетите нации одржа специјална сесија, UNGASS, во врска со дрогата во април 2016 година. На оваа сесија е обележан важен момент во постигнувањето на целите поставени во документот од 2009 година – „Политичка декларација и План за делување во Меѓународната соработка кон интегрирана и балансирана стратегија за спротивставување на светскиот проблем со дрогата“, кој ги утврдува активностите кои треба да бидат преземени од земјите членки како и целите кои треба да бидат постигнати до 2019 година. Излезниот документ препорачува мерки за намалување на побарувачката и понудата и подобрување на достапноста на лекови под контрола во периодот на одвикнување. Препораките, исто така, ја покриваат областа на човековите права, на младите, на децата, на жените и заедниците; предизвиците кои се јавуваат, вклучително новите психоактивни супстанции; јакнење на меѓународната соработка; и алтернативен развој. Текстот става нов акцент на пропорционалноста на националните казнени политики и практики за прекршоци поврзани со дрогата и истакнува силен фокус врз превенцијата и лекувањето.⁹⁰

На Конференцијата на **Советот на Европа** во Стразбур, во 2010 година „Групата Помпиду“ (Мултидисциплинарен форум кој се фокусира на политиката кон дрогата) ги повика министрите и нивните претставници од 50 земји од и надвор од Европа да ја засилат соработката во борбата против трговијата со дрога и злоупотребата на дрогата. Инаку, групата Помпиду е формирана во 1971 година од страна на седум европски земји (Франција, Белгија, Германија, Италија, Луксембург, Холандија и Велика Британија), со цел споделување на искуствата во борбата против зависноста од дрога и трговијата со дрога, а е дел од Советот на Европа од 1980 година. Повеќе од 150 учесници расправаат за ризиците од дрогата на работното место, легалната трговија со дозволените супстанции кои се користат за изработка на илегални дроги, како и за меѓународната соработка во однос на патиштата за трговија со дрога. На дводневната конференција беа објавени неколку извештаи, вклучувајќи целосно проучување на системот за обработка во 22 европски земји, истражување на етичките прашања, злоупотреба на дрогата во рекреативни места и др. Исто така беше разгледано и претстојното вклучување на Република Македонија и Србија како нови членки на групата Помпиду од 1 јануари 2011 година.⁹¹

⁹⁰ Спирова, В., Меѓународен ден против злоупотреба и нелегална трговија со дрога, 26 јуни, достапно на <http://www.cph.mk/ftp/Informativni%20i%20edukativni/2016/Megunaroden%20den%20protiv%20drogata%202016.pdf> (последно пристапено на 12.09.2018)

⁹¹ Преземено од http://www.sobranie.mk/2010-fcd3f1bb-e150-42dc-a54c-7741e9394da8-ns_article-potrebno-e-zasiluvanje-na-sorabotkata-vo-borbata-protiv-trgovijata-so-droga-4-11-10.nsp (последно пристапено на 12.9.2018)

4. Перење на пари

Перењето пари претставува таков криминалитет кој слободно можеме да кажеме дека е присутен во сите останати облици на организиран криминал. Имено, активностите на самиот организиран криминал честопати бараат значителен капитал за купување на деловни субјекти кои би послужиле како маска за нелегалните потфати, транспорт, увежбување и плаќање на корумпираните јавни службеници. Перењето пари овозможува да се сокрие вистинскиот извор на средства што се стекнати со продажба и дистрибуција на дрогата и фондовите да се претворат во имот што изгледа како да има легално потекло. Сепак, потребата од „перење“ на сомнително големи количини на хартиени пари, со мала номинална вредност, ги прави шверцерите ранливи на разни судски забрани.

Она што е карактеристично за процесот на перење пари е тоа што овој процес не ги засега деловните субјекти и институциите на системот, туку истиот поседува комплетно влијание врз секојдневниот живот на обичните граѓани, па врз основа на ова перењето пари може да создаде ширење на девијантните појави во општеството, како и потенцијална опасност која може да се појави како резултат на преземање на управувањето со финансиските институции од страна на криминалните групи, корелација помеѓу даночното одбегнување и перењето пари, како и нелојална конкуренција помеѓу субјектите коишто перат пари и чесните компании.

Процесот на перење пари не претставува целосно нов феномен, тргнувајќи од фактот дека отсекогаш криминалците правеле континуирани обиди за да ги скријат сите средства коишто потекнуваат од нивната криминална активност. Врз основа на тоа, иако оваа активност еден долг временски период се дефинирала како еден вид маргинален проблем, денес перењето пари претставува составен дел од секоја сериозна криминална дејност.

Самиот назив на овој криминалитет се врзува со работењето на познатиот американски криминалец Ал Капоне, кој приходите добиени од коцкање, проституција, од нелегална продажба на алкохол за време на прохибицијата во САД во текот на дваесеттите години на минатиот век, ги легализирал прикажувајќи ги како добиен приход од автоматските перални за облека. Имено, Ал Капоне имал отворено претпријатие кое нудело можност на клиентите да ја перат и сушат облеката во специјални машини, па нелегално стекнатите профити ги прикажувал како приход добиен со работата на машините. На ваквите приходи уредно плаќал данок, па парите од нелегални стануваат легални.⁹² Тој систем го смислил книговодителот Мајер Ленски, познат како сметководител на мафијата, кој, загрижен да не ја доживее истата судбина како Ал Капоне, кој во 1931 година е осуден за даночно затајување.

Ваквото трансформирање, конвертирање на профитот е направено со единствена цел за прикривање на вистинското потекло, природата, достапноста или поседувањето на овие приходи. Или најсумарно – перењето пари е процес преку кој се замаглува вистинското потекло и вистинскиот извор на парите.⁹³ А најчестите извори се во нелегални тргувања со дрога, алкохол, цигари, оружје, органи, луѓе, а неретко и од разни изнуди, корупција, даночни затајувања, финансиски малверзации и сл.

Овој криминалитет се смета за особено исплатлив во секоја земја во светот, па поради тоа е и сеприсутен. Се разбира, не се појавува во ситните кривични дела како уличните кражби, но затоа секогаш оди рака под рака со банкарските измами, рекетарството и нелегалните трговии. Обидите за одземање на профитите и активите од таквите софистицирани, меѓународно мобилни криминалци, ги поттикнуваат на ангажирање на средствата преку нивното перење, попречувајќи го притоа ефикасното одземање на овие пари, зошто истите се локализирани надвор од дофатот на виталната известителна работа.⁹⁴

⁹² Види повеќе на <http://bi.mk/shto-e-perenje-na-pari/> (последно пристапено на 13.09.2018)

⁹³ Сулејманов, З., Криминологија, четврто издание, Графохартја, Скопје, 2007, стр.152;

⁹⁴ Рајдер, А.К.Б., Одземање на профитот од корупцијата, стр.40.

4.1 Феноменолошки карактеристики на појавата перење пари

Анализирајќи ги криминолошките карактеристики на појавата, неминовно започнуваме со нејзиното феноменолошко разобличување, со цел утврдување на *modus operandi* за истата, динамиката, појавните облици и останати карактеристики.

Така, самото анализирање на процесот перење пари е обусловен со три неминовни фази низ кој активностите проаѓаат:

- 1) Фаза на пласман (продажба на валканите пари);
- 2) Фаза на прикривање (филување);
- 3) Фаза на интеграција (инвестирање на легалните пари во некаква легална активност).

Пласманот претставува продажба на главната маса од готовинските парични средства што се резултат на криминални активности.⁹⁵ Со оглед на тоа што перењето пари во суштина е активност којашто се темели врз готовите средства, тоа генерира голема сума готови пари кои потекнуваат од нелегални активности (на пример: улична продажба на дрога каде плаќањето се врши во готови пари). Овие пари потоа се внесуваат во системот на финансиски институции или во стопанството, или пак се криумчарат надвор од земјата. Целта на субјектите кои перат пари е да ја пренесат готовината подалеку од местото на извршување на криминални активности за да не бидат откриени од властите. Можно е готовината да се трансформира и во други видови на средства (патнички чекови, поштенски пратки итн.).⁹⁶ Оваа фаза, воедно е и најризична фаза, бидејќи тука е и најголема можноста од откривање на процесот на перење пари. Доколку се дозволи нечистите пари да влезат во системот на финансиски институции, натамошното откривање и гонење на овој вид криминал е сè потешко.

Прикривањето, или филувањето, значи зголемување на бројот на слоевите од сложени финансиски трансакции, или сериско финансиски трансакции, со цел да се одвојат незаконско стекнатите приходи од нивните незаконски извори. Значи, во оваа фаза се врши прикривање на изворот на средствата по пат на креирање на цел систем финансиски трансакции коишто имаат за цел да го оневозможат следењето на трагата на сомнителните пари. Најчесто, прикривањето се врши по пат на пренос на средствата на сметки на прекуморски банки (*offshore banks*) или вложување на средствата во акции на доносител од т.н. компании-школки (*shell companies*). Преносот на парите од нелегално потекло се врши по пат на електронски трансфер. Покрај електронскиот трансфер на пари, криминалците во фазата на прикривање се занимаваат и со трансакции на пазарот на хартии од вредност.

Интеграцијата претставува последна фаза во процесот на перење пари. Во оваа фаза парите се интегрирани во легитимниот економски и финансиски систем и претставуваат составен дел од вкупните средства во тој систем, односно се овозможува законско објаснување на појавата на богатството преку инвестирање во легалната економија. Интеграцијата на „испраните“ пари во економските текови се постигнува на тој начин што криминалната индивидуа или група тврди или докажува дека парите се стекнати на легален начин. Во оваа фаза скоро е невозможно да се направи разлика помеѓу легалниот и нелегалниот имот. Во фазата на интеграција, субјектите коишто вршат перење пари најчесто ги користат следните методи:

1. Основање анонимни компании во земји каде што тајноста е гарантирана. Новооснованите компании можат по легален пат да добијат кредит од банка и да

⁹⁵ Сулејманов, З., Криминологија, четврто издание, Графохартја, Скопје, 2007, стр.156;

⁹⁶ Трајковски, Г., Фази на процесот на перење пари, достапно на <https://faktor.mk/fazi-na-protsesot-na-perene-pari> (последно пристапено на 13.09.2018)

го прошират полето на своето делување. Уште повеќе, овие компании бараат ослободување од данок за отплатените анuitети по кредитот.

2. Испраќање лажни увозни или извозни фактури со преценета вредност на стоката или услугата што му овозможува на субјектот пренос на средствата од една земја во друга.
3. Наједноставен метод е пренос на средствата од банка во сопственост на криминалците кон легитимна банка во друга земја. Познато е дека во земјите кои се т.н. даночен рај, субјектите што перат пари лесно стануваат сопственици на банки.

Или, поинаку кажано, методите на перење пари можат да бидат толку бројни колку што досега човековата имагинација. Една друга категоризација прави ваква поделба на методите за перење пари:

1. Стратегија на пренесување како товар;
2. Користење на финансиски институции;
3. Користење на нефинансиски и комерцијални деловни субјекти;
4. Пренесување низ тајни банкарски системи.

Како пример во литературата за класично перење на пари преку користење на **стратегијата на пренесување** товар можеме да го сретнеме следниов: Шверцерите од преку океаните, најчесто ја користат стратегијата на пренесување како товар за извлекување на парите од САД. Во земји како што е САД, во кои постои законска обврска за пријавување на девизни трансакции, трансакциите во готовина на повеќе од 10 000 долари мораат да бидат пријавени. Перачите, ги шверцуваат банкнотите надвор од овие земји до некоја земја во која нема вакви прописи како во САД, или до земја која не ги применува. Пренесувањето се реализира лично, или во багажникот на куририте, во дипломатски пратки, карго, пошта, камиони или со приватни авиони и сл.⁹⁷

Користењето на финансиски институции, како банките, е најширок и најраспространет систем и метод за перење на пари во светот. Истиот е и најефикасен и најбезбеден меѓу методите. Најлогично и најдобро е парите да се депонираат на банкарска сметка за следниот ден да се префрлат надвор од земјата по електронски пат на неколку други сметки. Со тоа се заобиколуваат проблемите на физичко транспортирање на банкнотите, и се овозможува да се менува валутата во друг погоден инструмент или валута. Брзината која е главна карактеристика на овој метод, овозможува за само неколку часа да се реализираат електронските трансфери и да се сокријат трагите на парите. Сепак, ова подразбира и заобиколување на законските обврски за пријавување на големи трансфери.

Неретко, шверцерите користат марионетски компании кои се занимаваат со легални бизниси, но на кои во средиштето на занимањето имаат некаква нелегална активност (**нефинансиски институции и комерцијални деловни субјекти**) како заштита (хотели, ресторани, трговци со уметнички дела и сл. неретко е случај и користење на милосрдни фондови и религиозни организации, кои намерно или ненамерно се употребуваат за собирање на средствата добиени од продажба на дрога или друга нелегална активност).

Тајниот банкарски систем е поформализиран и скришен систем на користење на регуларните деловни субјекти како маска за префрлањето на пари. Се разликува од бизнисот со парични услуги, затоа што, гледано површно, овие компании не се занимаваат со префрлање на пари. Овие системи наплаќаат малку за своите услуги, многу помалку споредено со регуларните банки. Тие се побрзи, поефикасни, подоверливи и попрактични.

⁹⁷ Lyman, G., Potter, G., Organized crime, 4th edition, Pearson Education Inc, publishing as Prentice Hall, 2007, pg. 213;

Освен ваквата, интернационално прифатена поделба на процесот на перење пари на три фази, некаде во литературата се среќава и поделба на овој процес на шест фази: создавање - криминалната активност создава приноси; консолидација - приносите од криминалот се подготвени за влез во системот на финансиски институции; пласман - криминалните приноси влегуваат во системот на финансиски институции; прикривање - трансферирање на средствата низ системот на финансиски институции за да се скрие нивното потекло; интеграција - инвестирање на испраните приноси во нови криминални активности и реализација - уживање во испраните криминални приноси. Методите на перење пари можат да се јават и како прости и сложени, зависно од бројот на фазите кои се опфатени, димензиите на операцијата, употребениот инструмент односно организација и сл.⁹⁸ Па, самото криумчарење на пари претставува прост метод, а креирањето на целокупната организација е посложен, сам по себе. Сепак, овие два метода се употребуваат заедно и со други методи, со цел реализација на целокупната операција.

Перењето на пари спаѓа во таканаречените *дела без жртви*. Тоа, во јавноста, предизвикува инертен однос кон овој вид на криминалитет, односно воопшто или сосем малку го предизвикува интересот кај јавноста, а особено ако го споредиме со насилните деликти и кривичното дело убиство или со имотните деликти од типот на разбојнички кражби и слично.

Спомнавме неколкупати до сега дека перењето пари како кривично дело неминовно се врзува со други кривични дела, кои најчесто, сами по себе го интегрираат странскиот елемент во нивната реализација и го носат предзнакот – меѓународен криминал. Така, како дела кои се јавуваат како предикативни дела на овој криминалитет унифицирано се водат: тероризам, трговија со луѓе и криумчарење мигранти, сексуална експлоатација, нелегална трговија со наркотици, трговија со оружје, корупција и поткуп, измама, фалсификување на банкноти, еколошки злосторства, шверц, пиратерија, даночни кривични дела, разбојништва и сл.

Проблемот со „темната бројка“ на перењето пари особено е сериозен, бидејќи повеќе криминални однесувања со кои се нанесуваат огромни штети на општествените имоти и добра многу тешко се откриваат, а нивните сторители се потешко се подведуваат на кривично гонење. Тешкотијата во откривањето може да се бара и во одредени политички влијанија во времето на извршувањето на кривичните дела, бидејќи нивните сторители се поставени на одговорни места како политички лица и на одреден начин се заштитени од кривично гонење. Кон ова придонесуваат и бавните донесување или воопшто недонесување на соодветни законски прописи врз основана на кои би се утврдувало потеклото на имотот и начинот на стекнување богатства во државата, кога обичните граѓани одвај преживуваат. Значајна околност за високата „темна бројка“ на перењето пари од аспект на неговото навремено откривање е „затајувањето во извршувањето на редовните институционални контроли“, врз работењето на претпријатијата, институциите и другите правни лица, а сето тоа е поради блиски, политички, пријателски или роднински врски. Но, како проблем се истакнува и стравот кај надлежните лица кои се задолжени за спроведување на такви контроли, а тука е и стравот од реваншизам. Како битен елемент за „темната бројка“ на овој криминалитет се и најразлични притисоци кои ги трпат органите на прогонот (полицијата, јавното обвинителство и судот) во откривачкиот процес, тргнувајќи од најразлични закани, како и пример по нивните работни места од политички моќници и *новопечатени* бизнисмени. Ова резултира со откривање на периферниот криминалитет, она што во јавноста е дозволено преку медиумите или е поднесено некакво барање до полицијата или до јавниот обвинител. Со таквата работа најчесто се задоволува интересот на јавноста, но останува неоткриен вистинскиот криминал, за што е потребно поголем временски период во разјаснувањето на криминалните активности,

⁹⁸ Савона, Е.У., перењето пари од страна на мафијата и италијанската легислатива, Безбедност, Скопје, 1994, стр.623;

соработка со повеќе стручни служби и вклучување на стручни и професионални полициски кадри во процесот на разјаснување и документирање на материјални докази.

4.3 Етиолошки карактеристики на појавата перење пари

Стекнувањето на материјална цел е основниот **мотив** на лицата кои за тоа се ангажираат. На прашањето, зошто и од која причина криминалците перат пари? - одговорот е едноставен – затоа што имаат голема сума на парични средства стекнати по нелегален пат, а причините се повеќе:

- **Избегнување на кривичното гонење – избегнување на даноците** – криминалците можат да избегнат плаќање на даноците на приходите на средствата;
- **Зголемување на добивката;**
- **Легитимност** – криминалците можат да ги користат легализираните средства да започнат бизнис и да обезбедат негов легитимитет.

Развојот на криминологијата и криминолошката етиологија во делот на откривањето на криминогените фактори, укажува на две битни компоненти: Прво, дека криминалитетот претставува општествена појава условена од многубројни фактори што дејствуваат на општо, посебно или поединечно ниво во дијалектички однос на поврзаност и влијание и дека криминалната политика мора да има теоретска основа која ќе почива врз изучувањата на етиологијата на криминалитетот во насока на нивно отстранување. Второ, целата историја покажува дека и најстрогите казни и најсвирепите мерки, применети непосредно или посредно, не доведуваат до намалување на криминалитетот од причина што тие се насочени против личноста на сторителот на кривичното дело кој не е единствен фактор за настанување на криминалитетот и не влијаат непосредно на отстранување на факторите што доведуваат до криминалитетот.

Сторителите на економско – финансискиот криминал битно се разликуваат од сторителите на кривични дела од класичниот криминалитет и тоа поради постоење на одредени својства кои ги поседуваат во одреден временски период и се наоѓаат во ситуација да ги извршуваат тие криминални активности. Во основа, тие ги познаваат прописите кои ја регулираат областа на нивното професионално работење и криминалната активност ја насочуваат до маргините на дозволеното однесување, користејќи одредени правни празнини, недоречености и честите измени и дополнувања на законските прописи. Потребно е да се има предвид дека овој вид криминалитет го вршат лица кои со својата креативност и способност, а често и со својот авторитет, се залагаат своето криминално однесување што подолго да го прикриваат. Во тоа во голема мера им помагаат и овластувањата кои ги имаат и со чија злоупотреба тие, всушност, ја прикриваат криминалната активност.

Фактори кои му погодуваат на економско финансискиот криминалитет може да ги групираме во три групи и тоа: политички, економски и правни. Во политички фактори спаѓа непреченото мешање на политичката власт во извршната власт, како и искористување на одредени групи на поединци за придобивање на финансиски бенефит. Економскиот фактор се јавува во трансформацијата на државните претпријатија во приватни, каде главен фактор беа политичките поединци кои нивната моќ и авторитет ги користеа за да ги трансформираа тие претпријатија на нивни познаници, роднини или блиски луѓе до власта. Додека правниот фактор се состои во големите пропусти во Законските одредби кои одредени поединци добро ги имаат искористено и се имаат стекнато со финансиски добра.⁹⁹

Последиците од овој криминалитет се разорни по целата финансиска состојба на земјата. Имено, иако немаат директна жртва како што споменавме, сепак значат поткопување на целокупната финансиска стабилност во државата и значат сериозен удар врз монетарната политика. Со тоа придонесуваат во разнебитување на поставената финансиска структура и план, како и во разнишување на довербата на

⁹⁹ Николоска, С., Методика на истражување на економско – финансискиот криминалитет, Ван Гог, Скопје, 2013, стр.63-64;

граѓаните во системот, воопшто. Последиците кои ги оставаат зад себе можат да бидат толку разорни, што би била потребна неколкугодишна работа во поглед на нивна санација. Овој процес подразбира релоцирање на средствата од една во друга област, со што доаѓа до некавалитетно и недоволно покривање на ниту една од нив. А секој удар по финансискиот столб на едно општество, се смета и доживува како најсилен и најсериозен удар по стабилноста на самото општество во целост.

4.4 Меѓународна соработка во поглед на превенција и сузбивање на перењето пари

Борбата против еден ваков криминалитет, не би можела да се води сериозно без претходна сериозна соработка на владите, полицијата, јавните обвинителства, банките и останатите финансиски институции. Затоа, пред сè, мора да постои усвојување на бројни инструменти кои сами по себе ќе значат унифицирање на националната политики за третирање на перењето пари како сериозна закана.

Меѓу првите вакви инструменти што беше донесен од страна на **Обединетите нации** е Конвенцијата против недозволена трговија на наркотични дроги и психотропни супстанции, во декември 1988 година (Виенската конвенција). Значајни одредби против перењето пари содржи и Конвенцијата на ОН против транснационалниот организиран криминалитет (спомнатата Конвенција од Палермо).

Советот на Европа, своите активности во оваа, насока ги започнува со Препорака бр. 80 од 1980 година. Но вистинските напори за борба со перењето пари се нотираат со донесувањето на Стразбурската конвенција или Конвенцијата за перење на пари, потрага, одземање и конфискација на приходи стекнати со криминал од 8 ноември 1990 година.¹⁰⁰ Со оваа Конвенција, државите потписнички се обврзуваат во своите национални законодавства да преземат сериозни мерки за инкриминирање, сузбивање на ова дело, како и одземање на добивките од кривичните дела перење на пари – конфискација. Затоа, Конвенцијата предвидува и користење на специјални истражни мерки и меѓународна помош и соработка при истерување на ваквите истраги докрај. Советот на Европа има и специјален Комитет за оценување на мерките против перењето пари, кој помага во борбата против овој криминал.

И Европската Унија се приклучува во серијата акти донесени во насока на борба против перењето на пари. Имено, во таа насока е и Директивата за спречување на искористувањето на финансискиот систем за „перење“ на сомнителни парични средства,¹⁰¹ донесена во 1991 година.

Со **Конвенцијата за полициска соработка во Југоисточна Европа**,¹⁰² склучена во Виена во 2006 година се разработени потребите, начините на полициската соработка како и соработката, давањето помош и поддршка на државите во откривањето, расветлувањето и обезбедувањето на докази за кривични дела и нивните сторители кога делото е сторено на територија на две или повеќе држави од Југоисточна Европа, но и соработка во примена на посебните истражни мерки и формирањето на заеднички тимови за спроведување на криминалистичко истражување. Меѓународната соработка се одвива на повеќе нивоа и тоа почнувајќи од највисокото ниво на соработка меѓу претставници на владите на државите, потоа судската, обвинителската, полициската соработка, па соработката на управите за финансиско разузнавање.

¹⁰⁰ *Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime, European Treaty Series-No. 141*, <https://rm.coe.int/168007bd23> (последно пристапено на 17.09.2018)

¹⁰¹ *The European Communities Directive on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering – 91/308/EEC*

¹⁰² Закон за ратификација на Конвенцијата – достапно на <http://www.slvesnik.com.mk/Issues/28970A8EDA90C64484DACDE5C30F10C3.pdf> (последно пристапено на 17.09.2018)

ФАТФ (FATF) или Financial Action Task Force on Money Laundry¹⁰³ е меѓународно тело кое опфаќа 37 земји во својот состав. Во членството на оваа група се вклучени и седумте финансиски најразвиен земји од Европа, Северна Америка и Азија. ФАТФ е мултидисциплинарно тело, чија основна работа е развој и унапредување на политиката за борба против перењето на пари, како и обединување на силите кои ја одредуваат ваквата политика од редот на правните, финансиските и криминалистичките експерти. Од нив произлегуваат и *Четириесетте препораки*¹⁰⁴ донесени во оваа насока, кои впрочем ја претставуваат и основата на одредбите на нашиот Закон за спречување на перење на пари. Како меѓувладино тело е основано во 1989 година на Самитот Г-7 одржан во Париз. Во февруари 2012 година се прават прегледи на веќе воспоставените препораки и се прави ревизија¹⁰⁵ на истите со цел да се соочат со новите закани, како што се финансирање на пролиферација на оружје за масовно уништување, како и корупцијата. Целосно се интегрираат и претходно донесените девет препораки за финансирањето на тероризмот и неговата поврзаност со перењето пари.

¹⁰³ Подетално на: <http://www.fatf-gafi.org>

¹⁰⁴ Овие препораки се донесени во април 1990 година. Во 2001, согласно еволуцијата на самиот криминалитет, се јавува потребата од нивно дополнување, особено во насока на поврзаноста на финансирањето на тероризмот и перењето на пари. Во 2004 година се издаваат дополнителни 9 Ореорираки, со што стануваат 40+9 Препораки на ФАТФ.

¹⁰⁵ <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF%20Recommendations%202012.pdf> , (последно пристапено на 17.09.2018)

БОРБА ПРОТИВ ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Правната и институционалната рамка е поставена така, вклучително и Законот за кривична постапка, со цел да се подобрат капацитетите за справување со случаите во кои постои комплексен организиран криминал и корупција со зајакнување на улогата на јавното обвинителство, создавање судска полиција, насочување на истражната фаза и воведување истражни техники. Исто така, постои активна регионална и меѓународна соработка, преку Евројастис и Европол. Европската конвенција за заедничка помош за криминални прашања беше потпишана во 1999 г. Конвенцијата на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал беше потпишана во декември 2000 г., а ратификувана во јануари 2005 г. Истата година беа ратификувани два (I и II) дополнителни протоколи: Протоколот за спречување, сузбивање и казнување на криумчарењето луѓе, особено жени и деца, кој ја надополнува Конвенцијата на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал и Протоколот против криумчарењето мигранти на копно, море и воздух, кој ја дополнува Конвенцијата на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал.

До денес, Македонија ги потпишала и ратификувала: Конвенцијата на ОН за недозволена трговија на наркотици и психотропни супстанции, Конвенцијата Медира на ОН против корупцијата, Конвенцијата на Советот на Европа за перење пари, откривање и заплена на приноси од казниво дело и Конвенцијата на кривичната постапка за корупција.

Севкупно, земјата, спроведува континуирани реформи кои ќе овозможат ефикасна примена на мерките на ЕУ во областа на транснационалниот криминал.

1 Законска уреденост на материјата

Правната рамка на Република Македонија, заедно со Кривичниот законик и Законот за кривична постапка, се поставени така, за да ги подобрат капацитетите за справување со случаите на организиран криминал и корупција. Се зајакнува улогата на јавното обвинителство, се создава судска полиција, со насочување на истражната постапка и се воведуваат нови техники, со кои би се подобрила борбата против организираниот криминалитет.

Принципите на практично работење и одвивање на постапката за прогон на сторителите на некаков организиран криминалитет, се вметнати во Законот за кривична постапка на РМ.

Кривичниот законик, во оваа насока, го инкриминира и самото здружување со цел вршење на кривични дела (злосторничко здружување, КЗ член 394). Освен ова, КЗ содржи и мноштво други инкриминации со кои се предвидува казнивоста на организираниот криминал во РМ (перењето пари – член 273, трговија со наркотици – член 215, трговија со луѓе – член 418 и 418-г, криумчарење – член 278, недозволена трговија – член 277 и сл.). Самата борба против организираниот криминал не е конципирана во еден член од КЗ или во само една глава. Сериозноста на материјата условува да дојде до „разлевање“ на казнената политика низ сите познати појавни облици на ваквиот криминалитет и нивните законски инкриминации и самото дело да се казнува посторо. Самото здружување заради вршење на одредени дела е самостојно подготвително дејствие кое и без конкретно дејствување е казниво. Самото тоа е сосем релевантно за укажување на круцијалноста за започнување за решавање на проблемот.

Република Македонија ги има ратификувано Конвенцијата на Обединетите нации против транснационален организиран криминал (the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, понатаму во текстот UNTOC) и двата Протокола од Палермо во однос на трговијата со луѓе и на трговијата со мигранти, на 12 јануари 2005 година. Земјата потоа ги вгради обврските од UNTOC и нејзините протоколи во сопственото домашно законодавство. Поконкретно, Законот за судовите, усвоен во 2006

година, а изменет во текот на 2010 година, пропишува посебни одредби за борба против организиранот криминал и корупцијата и од 2007 година предвидува основање на специјализирано одделение во рамки на Основниот суд - Скопје I – Скопје за постапување по ваквите предмети.¹⁰⁶ До денес, Македонија ги потпишала и ратификувала: Конвенцијата на ОН за недозволена трговија на наркотици и психотропни супстанции, Конвенцијата Медира на ОН против корупцијата, Конвенцијата на Советот на Европа за перење пари, откривање и заплена на приноси од казниво дело и Конвенцијата на кривичната постапка за корупција.

Во Република Македонија, најчесто откриван облик на организиран криминал, за кој е водено постапка и е донесено осудителна пресуда, е трговијата со луѓе. Потоа злосторничкото здружување, па неовластено производство и трговија со наркотици. Осудителните пресуди за дела поврзани со јавната корупција не се толку чести.

Останати законски решенија кои имаат поврзаност со сузбивање на некои од облиците и подоблиците на организиранот криминал се:

- **Закон за контрола на опојни дроги и психотропни супстанции** – се забранува одгледување, производство, промет, посредување и употреба на супстанции и растенија и нивни препарати освен во медицински или научни истражувања или во судско-медицински, наставни или полициски намени.
- **Законот за оружјето** од 2005 - дефинирањето на оружјето, видовите на оружје и законската рамка за условите за набавување, поседување, носење, чување, производство, поправање, промет, превоз и пренесување преку државните граница на оружје и муниција.
- **Законот за доброволно предавање и собирање огнено оружје, муниција и експлозивни материи и за легализација на оружјето** од 2003 - цел: постигнување на национална стабилност преку разоружувањето и доброволно предавање. Законот гарантира анонимност на граѓаните кои го предаде оружјето, а исто им гарантира дека против нив нема да биде поведена прекршочна или кривична постапка. Законот предвидуваше и легализација на оружјето преку поднесување на барање за легализација и со исполнување на законските предвидени услови за добивање на дозвола за оружје.
- **Закон за прекршоците против јавниот ред и мир.**
- **Законот за полиција.**
- **Законот за судови.**
- **Законот за јавно обвинителство.**
- **Законот за спречување на перење на пари и други приноси од казниво дело и финансирање на тероризам.**

Меѓу подзаконските акти, релевантни се:

- **Правилникот за видовите на оружје кои можат да се набавуваат врз основа на одобрение и за значењето на одделни видови на оружје од А и Д категорија**, содржи прецизни дефиниции за поделбата на оружјето по категории и таксативно набројување на тоа кои видови оружје во која група припаѓаат.
- **Правилникот за начинот на пренесување на оружје и муниција преку државна граница**, содржи одредби за тоа на кој начин е дозволено да се внесе оружје во Република Македонија – преку регулирани – постоечки гранични премини каде што постојано има гранична контрола и притоа јасно да се нагласи

¹⁰⁶ Подолу подетално

дека сака да се внесе оружје при што истото оружје ќе го предаде на увид на официјалните лица а воедно и ќе приложи соодветна документација.

- **Правилникот за минималните технички и безбедносни услови што треба да ги исполнуваат објектите со кои се врши производство и поправање односно промет и складирање на оружје и муниција**, е донесен во координација со Министерството за транспорт и врски и Министерството за економија и содржи детални одредби за тоа какви и колку простории треба да имаат овие објекти, на кој начин и од кои материјали треба да бидат изградени, уреден е начинот на обезбедување и начинот на заштита од природни временски непогоди.

Како што се наведува во Извештајот на ЕК за напредокот на Македонија од 2014 г. постои интензивна меѓународна соработка во областите судство и полиција и активности што се спроведуваат во соработка со Европол и со Евроџастис. На земјата ѝ се одобри пристап до платформата СИЕНА на Европол во 2013 г. и значително ја зајакна размената на информации со телата одговорни за спроведување на законот во ЕУ.¹⁰⁷ Во истиот извештај се вели дека во текот на изминатите години, се спроведени неколку успешни полициски операции против организирани групи, особено пресретнување меѓународни рути на шверц на дрога и криумчарење мигранти. Во Извештајот е потенцирано дека уште од 2003 г. е воспоставен регистар на сите случаи за организиран криминал и корупција, иницирани од Министерството за внатрешни работи (Одделот за сузбивање организиран и сериозен криминал), но потребни се поголеми напори за следење на сите случаи од истрага до завршна пресуда, вклучително и подобрување на повратните резултати и размена на искуства помеѓу полицијата, обвинителството и судовите. Клучните опасности кои се наведени во Извештајот за напредок се дека капацитетот за борба против корупција не е доволно развиен поради фактот што ниту Националниот координативен центар за борба против организираниот криминал ниту Националната контраразузнавачка база на податоци сè уште не се во функција, како и доцнењето на воспоставувањето истражен центар предвиден со новиот Закон за кривична постапка.

2. Злосторничкото здружување според законодавството на Република Македонија

Нашиот Кривичен законик употребува различни поими: заговор, група, банда, мрежа, служба, понекогаш повикувајќи се и на општата формула „или друго здружение“. Според тоа, поимот злосторничко здружение е генеричен поим, под кој се подразбира заедничко извршување на кривично дело од страна на најмалку три лица: организаторот и уште најмалку две лица, што се здружиле за вршење кривични дела. Со оглед на тоа дека законот не дава законски дефиниции на посебните поими, изведени од генеричкиот поим, теоријата и судската пракса нив ги дефинира на следниов начин:¹⁰⁸

Група е здружение што има за цел вршење на поблиску определени дела, со поделба на улогите на нејзините членови. Заговор е тајно здружение што има за цел вршење на превратни дела против државата. Банда е здружение создадено за вршење, според бројот и местото, времето и начинот неопределени дела, што се одликува со цврсти односи на внатрешна хиерархија и мобилност. Мрежа е здружение за

¹⁰⁷ Европска комисија. Извештај за напредок на ЕУ за Македонија, 2014. Достапно на: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20141008-the-former-yugoslav-republic-of-macedonia-progress-report_en.pdf

¹⁰⁸ 25 Zlataric, M., Damaska, R., Dictionary of Criminal Law and Procedure, стр.90

извршување на определени дела, организирано според правилата на интензивни контакти и врски. Служба е организација вклучена во поширок институционален апарат на друга држава или организација. Здружението има за цел извршување на потешки кривични дела. Не е исклучено во неговиот план да опфати и други, полесни дела. За да зборуваме за постоење на злосторничко здружение потребно е делата да се определени според нивниот вид иако не и во нивните подробности.¹⁰⁹

Во нашиот Кривичен законик, делото злосторничко здружение е сместено во Кривични дела против јавниот ред и мир, глава триесет и трета, чл.394 од Кривичниот законик на Република Македонија.¹¹⁰ Делото се состои од самото учество во тоа здружение, без оглед на тоа дали конкретното здружение извршило некое од делата за кои е основано. Организирањето на злосторничкото здружение претставува анимирање на човечкиот потенцијал за вршење на различни криминални активности. Тоа може да биде извршено на различни начини: со присила, ветување награда, идеолошко или политичко убедување итн. Дејствијата на извршување кај ова дело се различни, во зависност од својството кое го има извршителот (дали се работи за организатор на здружението или се работи за обичен припадник), поради сето тоа ова дело има карактер на самостојно дело на подготвување (*delictum sui generis*). Покрај психолошкото влијание, со кое се доближува до поимот до поттикнувањето, организирањето може да се состои и во преземање дејства со кои се овозможува активност на здружението: обезбедување средства, оружје, локации, мобилни врски и сл. Делото е довршено кога организаторот успеал да вклучи уште најмалку две лица во подготовките за извршување на делата опфатени со злосторничкиот план.

Во Кривичниот законик на Република Македонија во триесет и третата глава се наоѓа кривичното дело Злосторничко здружување во член 394 инкриминирано како самостојно дело и гласи:

(1) Тој што ќе создаде група или банда што има за цел вршење на кривични дела за кои може да се изрече казна затвор од три години или потешка казна, ќе се казни со затвор од една до десет години.

(2) Припадникот на групата или бандата, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.

(3) Ако групата или бандата има за цел вршење кривични дела за кои може да се изрече казна затвор од најмалку осум години, организаторот, ќе се казни со казна затвор најмалку четири години, а припадникот на групата или бандата, ќе се казни со казна затвор од една до пет години.

(4) Припадникот на групата или бандата кој ќе ја открие групата, односно бандата, пред да стори некое кривично дело во нејзин состав или за неа, ќе се ослободи од казна.

(5) Предметите и средствата што групата или бандата ги користи за подготвување на делата, како и средствата за нивно финансирање се одземаат.

Така, став 1 предвидува казнување на оној што ќе создаде група или банда што има за цел да изврши казнени дела за кои може да се изрече казна затвор од три години или потешка казна. Од истакнатото, може да се забележи дека дејствувањето на извршување на ова дело се состои од создавањето банда или група со цел да се извршат потешки кривични дела. Создавањето група или банда во себе содржи различни активности, така создавањето група, банда, здружение опфаќа: поврзување и организирање на повеќе лица, создавање план за акција, собирање материјални средства за реализирање на договорот и друго. За да станува збор за злосторничко здружување, планот за извршување на кривични дела на здружението во себе треба да содржи кривични дела за кои може да се определи казна затвор од три години или потешка казна. Делата во планот на здружението треба да бидат определени по вид, а бројот на казнени дела може да биде определен или неопределен, може да се работи

¹⁰⁹ 26 Камбовски, В., Организиран криминал, Штип: 2-ри август, Скопје, 2005 година, стр.169-170

¹¹⁰ 27 Тупанчески, Н., Кривичен Законик, интегрален текст- предговор, кратки објаснувања, регистер на поими, Скопје, 2015 година

за злосторничко здружение кое извршило само едно кривично дело, а може да се работи и за злосторничко здружение формирано за вршење на голем број кривични дела.

Во став 2 е делото на припаѓање на групата или бандата. Дејството на извршување е пристапување кон групата или бандата. Пристапувањето може да биде формално на пример, со извршување на некоја задача или поминување на некој тест пред организаторот на групата или пред останатите членови, да даде заклетва пред групата и др., но и не мора да има некое симболично пристапување, за да зборуваме за веќе извршено дејство, значи може да биде извршено и молкум, со преземање дејствија што значат помагање на злосторничкото здружување. Умислата на сторителот кај ова дело содржи свест дека со своето дејствие пристапил кон злосторничкото здружение, како и остварување на дел од неговиот план. Ова значи дека за казнена одговорност на припадник е доволно самото пристапување кон злосторничкото здружување.

Во став 3 се издвоени квалифицираните облици на делото. Ако планот на злосторничкото здружение опфаќа дела за кои може да се изрече казна затвор од најмалку осум години, тогаш организаторот на групата ќе се казни со казна затвор од најмалку четири години, додека припадникот (членовите) на групата ќе се казнат со казна затвор од една до пет години.

Кај ова казнено дело го среќаваме и казнено-правниот институт делотворно каење. Во став 4, се работи за ослободување од казна на припадникот на злосторничкото здружение кој ќе ја открие групата или бандата, пред да стори некое дело во нејзин состав или за неа. Овој институт, делотворно каење, наидува на голема примена во современите законодавства. Оправданоста на примената на овој институт е очигледна, имено, кога се работи за неконвенционалните форми на криминал, тој е многу тешко да се открие со традиционалните методи на органите на државниот прогон. Овој институт е особено важен во борбата во откривањето и гонењето на организираниот криминал, така без постоење на овој институт борбата со организираниот криминал би била отежната. Во однос на казнувањето на злосторничкото здружување, кај нас доследно е спроведено начелото на индивидуална и субјективна одговорност. Така сторителот одговара за создавањето или пристапувањето кон здружението, како и за оние дела извршени од страна на здружението во кои тој лично учествувал.

Со воведувањето на ова дело во рамки на Кривичниот законик, Република Македонија влезе во редот на оние законодавства кои го имаат преземено чекорот кон светските трендови кога станува збор за механизмите во борбата против организираниот криминал. Реформскиот процес на македонското казнено законодавство во изминатиов период поаѓа од определбата за инкорпорирање на основните определби во насока на имплементирање на одредбите содржани во релевантните меѓународни инструменти, во прв ред, стандардите статуирани во Конвенција од Палермо и креирањето комплексна правна регулатива во оваа сфера. Сепак, и покрај преземените напори, загрижува отсуството на јасен легислативен концепт, што резултира со различни, несинхронизирани пристапи кон определувањето на законската дефиниција на поимот организиран криминал.¹¹¹ Обидот за дефинирање на централниот поим упатува на дефиницијата која првично беше содржана во Законот за јавното обвинителство од 2004 година. Тогашното законско решение предвидува формирање, во рамките на Републичкото јавно обвинителство, посебно Одделение за гонење на сторителите на казнени дела од областа на организираниот криминал член 2. Законската дефиниција е ставена во функција на определување на делокругот, предметната активност на Одделението, и во основа, ги содржи основните елементи на овој поим од Конвенција од Палермо. Востановената дефиниција оперира со терминот „организирана група“, при што не е доволно јасно определено дали Одделението треба да постапува не само за дела извршени од организирана група, независно дали се работи за потешки или полесни дела, туку и за „други кривични дела“ за кои е пропишана

¹¹¹ 28 Тупанчески, Н., Некои контрадикции поврзани со поимот „Злосторничко здружение“ – Зборник во чест на проф. д-р Ѓорѓи Марјановиќ, стр.24

казна затвор во траење од најмалку четири години што не мора да бидат извршени од организирана група. Новиот Закон за јавното обвинителство се стреми кон надминување на изложените слабости, внесувајќи соодветни дополнувања и прецизирања во однос на спорното прашање.¹¹² Законот за јавно обвинителство на посреден начин говори за структурирана група и злосторничка организација што доаѓа до израз низ одредбата од член 31. Со други зборови, организираниот криминал е дефиниран преку востановената надлежност на Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција, кое меѓу другото, е надлежно да постапува за кривични дела извршени од структурирана група од три или повеќе лица, која постои одреден временски период и дејствува со цел да изврши едно или повеќе кривични дела за кои е предвидена казна затвор од најмалку четири години, со намера директно или индиректно да стекне финансиска или друга корист, како и за кривични дела извршени од структурирана група или злосторничка организација на подрачјето на Република Македонија или други држави или кога кривичното дело е подготвено или планирано во Република Македонија или во друга држава.

Понатаму, поврзаност по ова прашање има и во Законот за судовите¹¹³ каде што е предвидено формирање посебно специјализирано судско одделение – во Основниот суд - Скопје 1, Скопје, надлежно за пресудување на дела од областа на организираниот криминал и корупција за целата територија на Република Македонија. Специјализираното судско одделение е надлежно да суди и за следните казни дела: кривични дела извршени од структурирана група од три или повеќе лица, која постои одреден временски период и дејствува со цел да изврши едно или повеќе кривични дела за кои е предвидена казна затвор од најмалку четири години, со намера директно или индиректно да се стекне со финансиска или друга корист, а воедно, и за кривични дела извршени од структурирана група или злосторничка организација на територијата на Република Македонија или други држави или кога кривичното дело е подготвено или планирано во Република Македонија или во друга држава. Од друга страна, Законот за полиција¹¹⁴ во член 18 ја дава следната дефиниција: „во централните полициски служби функционира Оддел за организиран криминал за спречување и откривање на кривични дела за кои гонењето се презема по службена должност, извршени од организирана група од најмалку три лица, која дејствува одреден период, со цел за да оствари непосредна или посредна финансиска корист или друг вид материјална корист и која ќе изврши едно или повеќе кривични дела, како и за други кривични дела за кои со закон е пропишана казна затвор во траење од најмалку четири години.“ Во вака поставените дефиниции постојат нејасности, посебно ако ги земеме во предвид разликите на дефиницијата во Законот за полицијата која не соодветствува со онаа дефиниција поставена во Законот за јавно обвинителство, истата не е доволно јасна од причина што не може да се определи дали се работи за меѓународни инкриминации, предвидени во меѓународните конвенции или пак, за кои било дела кои во себе содржат странски елемент.

3 Органи релевантни за борба против организираниот криминал

Успешната борба против организираниот криминал условува извршување на законските надлежности во целост од страна на секој орган во државата кој има за цел сузбивање на организираниот криминал. Сите државни органи, со својата работа, мораат да придонесуваат кон ваквата борба, сепак, оние кои имаат најголеми ингеренции и надлежности се: Јавното обвинителство, Полицијата, судството, Финансиската полиција, Управата за спречување на перење пари и финансирање на

¹¹² 9 Закон за јавно обвинителство, „Службен весник на Република Македонија“, бр.150/2007, бр.111/2008, Види член 31

¹¹³ 30 Закон за судовите, „Службен весник на Република Македонија“,бр. 58/2006, 62/2006, 35/2008 и 150/2010, член 32

¹¹⁴ Закон за полиција, „Службен весник на Република Македонија“, бр.114/2006 и 6/2009, член 18

тероризам, Управата за јавни приходи, Царинската управа, Агенцијата за разузнавање и сл.

3.1 Обвинителство за организиран криминал и корупција

Јавното обвинителство е организирано како Јавно обвинителство на Република Македонија, Вишо јавно обвинителство, Основно јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција и Основно јавно обвинителство.

Јавно обвинителство се основа за подрачје на суд од соодветен степен, пред кој постапува надлежно. Јавното обвинителство на Република Македонија се основа за целата територија на Република Македонија со седиште во Скопје. Вишо јавно обвинителство се основа за подрачје на Апелационен суд. Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција се основа за целата територија на Република Македонија со седиште во Скопје. Основно јавно обвинителство се основа за подрачје на еден или повеќе основни судови.

Во јавно обвинителство со поголем обем на истородни предмети, заради подобра ефикасност и специјализација во работењето на јавното обвинителство, на одделно потесно подрачје од неговата надлежност може да се формираат одделенија како внатрешни организациони единици. Со работата на одделението раководи јавен обвинител определен според годишниот распоред за работа на јавното обвинителство врз основа на потесна специјализација и стручност на јавниот обвинител кој се поставува за раководител на одделението.

Во Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција и во Јавно обвинителство основано за подрачје на суд со проширена надлежност се формираат специјализирани одделенија за следење и откривање на криминалитетот со посебна стручна служба согласно со одредбите од овој закон. Во јавните обвинителства основани за подрачје на суд со проширена надлежност се формираат и специјализирани одделенија за малолетници.¹¹⁵

Функцијата на јавно обвинителство во Јавното обвинителство на Република Македонија ја врши јавниот обвинител на Република Македонија и јавните обвинители во тоа обвинителство. Функцијата на јавното обвинителство во Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција ја врши основен јавен обвинител за гонење на организиран криминал и корупција и јавни обвинители во тоа обвинителство. Јавниот обвинител на Република Македонија на барање на основниот јавен обвинител за гонење на организиран криминал и корупција може да овласти основен јавен обвинител да презема определени дејствија во случаи кои во почетна фаза биле започнати од основен јавен обвинител, случаи за кои објективно се претпоставува дека е потребно подолго време да се преземаат одредени дејствија на подрачјето на основниот јавен обвинител или случаи кои не се особено сложени.

Јавниот обвинител на Република Македонија е одговорен за општите состојби во врска со организирањето и извршувањето на функциите на Јавното обвинителство и за својата работа и за работата на Јавното обвинителство одговара пред Собранието на Република Македонија. Јавните обвинители во Јавното обвинителство на Република Македонија за својата работа одговараат пред јавниот обвинител на Република Македонија и Советот на јавни обвинители на Република Македонија. Вишиот јавен обвинител за својата работа одговара пред Јавниот обвинител на Република Македонија и Советот на јавни обвинители на Република Македонија, а јавните обвинители во Вишо јавно обвинителство за својата работа одговараат пред вишиот јавен обвинител и Советот на јавни обвинители на Република Македонија. Основниот јавен обвинител за гонење на организиран криминал и корупција за својата работа одговара пред јавниот обвинител на Република Македонија и Советот на јавни обвинители на Република Македонија, а јавните обвинители во Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција за својата работа

¹¹⁵ Член 15 од ЗЈО

одговараат пред основниот јавен обвинител за гонење на организиран криминал и корупција и Советот на јавни обвинители на Република Македонија.

Јавниот обвинител на Република Македонија, согласно закон може да го преземе кривичното гонење и вршењето на одделни работи за кои е надлежен виш јавен обвинител, основен јавен обвинител за гонење на организиран криминал и корупција или основен јавен обвинител или да ги овласти да водат постапка по одделни предмети или да вршат определени работи од надлежност на друг виш јавен обвинител, основен јавен обвинител за гонење на организиран криминал и корупција или основен јавен обвинител.¹¹⁶

Јавното обвинителство постапува во границите на својата стварна и месна надлежност, ако со закон поинаку не е определено. Основното јавно обвинителство постапува пред основен суд. Вишото јавно обвинителство постапува пред апелационен суд. Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција постапува пред основен суд со специјализирано судско одделение надлежно за судење на дела од областа на организираниот криминал. Јавното обвинителство на Република Македонија постапува пред Врховниот суд на Република Македонија. Јавното обвинителство постапува и пред други органи и други правни лица на своето подрачје кога за тоа е овластено со закон.

Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција е надлежно да постапува:

- За кривични дела извршени од структурирана група од три или повеќе лица, која постои одреден временски период и дејствува со цел да изврши едно или повеќе кривични дела за кои е предвидена казна затвор од најмалку четири години, со намера директно или индиректно да стекне финансиска или друга корист.

- За кривични дела извршени од структурирана група или злосторничка организација на подрачјето на Република Македонија или други држави или кога кривичното дело е подготвено или планирано во Република Македонија или во друга држава.

- За кривични дела злоупотреба на службена положба и овластување од членот 353 став (5), примање на поткуп од значителна вредност од членот 357 и противзаконито посредување од членот 359 сите од Кривичниот законик, извршени од избран или именуван функционер, службено лице или одговорно лице во правно лице.

- За кривични дела неовластено производство и пуштање во промет на наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурзори од членот 215 став (2), перење пари и други приноси од казниво дело од поголема вредност од членот 273, терористичко загрозување на уставниот поредок и безбедноста од членот 313, давање поткуп од значителна вредност од членот 358, незаконито влијание врз сведоци од членот 368-а став (3), злосторничко здружување од членот 394, терористичка организација од членот 394-а, тероризам од членот 394-б, кривични дела трговија со луѓе од членот 418-а, кривични дела криумчарење со мигранти од членот 418-б, трговија со малолетно лице од членот 418-г и за другите кривични дела против човечноста и меѓународното право од Кривичниот законик, независно од бројот на сторителите.

Заради остварување на функцијата на гонење на кривични дела од областа на организиран криминал и корупција и за други кривични дела за кои е предвидена минимална казна затвор од четири години или кога тоа го налагаат посебни околности, јавниот обвинител може да нареди едно или повеќе конкретно определени овластени службени лица од Министерството за внатрешни работи и други државни органи да му бидат ставени на располагање за определен период, како во предистражна, така и во кривичната постапка што се води по негово барање.¹¹⁷

Функционерот кој раководи со соодветно министерство или друг државен орган е должен без одлагање да постапи по наредбата на јавниот обвинител и времено да упати овластено службено лице на работа во јавното обвинителство. Овластеното

¹¹⁶ Член 26 од ЗЈО

¹¹⁷ Член 34 од Законот за јавно обвинителство, Службен весник на РМ, бр. 150/07, 111/08

службено лице постапува по налозите и упатствата на јавниот обвинител и пред јавниот обвинител е непосредно одговорно за извршување на работите.

Овластеното службено лице кое постапува по наредбата на јавниот обвинител, за својата работа одговара пред јавниот обвинител и не може да биде попречувано или повикано на одговорност во Министерството за внатрешни работи или другиот државен орган од каде е ставен на располагање за преземање дејствија во рамките на овластувањата дадени од јавниот обвинител. Овластеното службено лице не може да биде отповикано од должностите што ги врши без согласност на јавниот обвинител. За преземените, односно непреземените дејствија на овластеното службено лице, јавниот обвинител го известува неговиот непосредно претпоставен раководител.

3.2 Суд за организиран криминал

Во судскиот систем судската власт ја вршат основните судови, апелационите судови, Управниот суд, Вишиот управен суд и Врховниот суд на Република Македонија.

Во Основниот суд - Скопје I, Скопје¹¹⁸ се формира специјализирано судско одделение надлежно за судење на дела од областа на организираниот криминал и корупција за целата територија на Република Македонија. Специјализираното судско одделение е надлежно да суди за:

- Кривични дела извршени од структурирана група од три или повеќе лица, која постои одреден временски период и дејствува со цел да изврши едно или повеќе кривични дела за кои е предвидена казна затвор од најмалку четири години, со намера директно или индиректно да се стекне со финансиска или друга корист.

- Кривични дела извршени од структурирана група или злосторничка организација на територијата на Република Македонија или други држави или кога кривичното дело е подготвено или планирано во Република Македонија или во друга држава.

- Кривични дела злоупотреба на службена положба и овластување од членот 353 став 5, примаме на поткуп од значителна вредност од членот 357 и противзаконито посредување од членот 359 сите од Кривичниот законик, извршени од избран или именуван функционер, службено лице или одговорно лице во правното лице.

- Кривични дела неовластено производство и пуштање во промет на наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурзори од членот 215 став 2, перење пари и други приноси од казниво дело од значителна вредност од членот 273, терористичко загрозување на уставниот поредок и безбедноста од членот 313, давање поткуп од поголема вредност од членот 358, незаконито влијание врз сведоци од членот 368-а, злосторничко здружување од членот 394, терористичка организација од членот 394-а, тероризам од членот 394-б, кривични дела трговија со луѓе од членот 418-а, кривични дела криумчарење со мигранти од членот 418-б, трговија со малолетно лице од членот 418-г и за другите кривични дела против човечноста и меѓународното право од Кривичниот законик, независно од бројот на сторителите.

3.3 Министерство за внатрешни работи и Специјализирано одделение во полицијата

Министерството за внатрешни работи (МВР) е клучна јавна институција одговорна за „спречување и постапување по кривични дела и злоупотреби, откривање и приведување на сторителите и преземање други мерки за судско гонење на сторителите на кривичните дела“. Во министерството постојат тела како што се: Бирото за јавна безбедност, кое ја спроведува полициската надлежност во министерството и чија организација и јурisdикција се уредени со Законот за полиција, Дирекцијата за безбедност и разузнавање, тело во рамките на Министерството кое се занимава со прашања поврзани со безбедноста и разузнавањето. Во рамките на министерството,

¹¹⁸ Член 32 од Законот за судовите, Службен весник на РМ бр. 58/06, 62/06, 35/08, 74/08, 118/08

постои Внатрешната контрола за професионални стандарди и претставува одвоена организациска единица на Министерството која ги спроведува процедурите за оценка на законитоста на активностите на вработените во министерството.¹¹⁹

Внатрешната контрола и професионалните стандарди во рамките на Министерството за внатрешни работи, усвојува антикорупциска програма чија цел е да ја намали корупцијата и да воведо антикорупциска култура помеѓу вработените во министерството, која ќе биде на исто ниво со онаа на европската полиција и да го зајакне интегритетот на вработените во Министерството за внатрешни работи во согласност со европските стандарди, подигнувајќи ја свеста на вработените со помош на соодветни обуки, со отстранување на условите кои овозможуваат појава на корупција и непрофесионално однесување во полицијата при што ќе се воспостават посакуваните стандарди. Антикорупциската програма обезбедува и други намени: откривање на корупцијата, отстранување на условите и факторите кои водат до корупција или коруптивно однесување, зголемување на ефикасноста на полициските власти одговорни за спроведување на законот и на администрацијата на министерството одговорна за надзор на работата, одговорноста и на процедурите за транспарентност во борба против корупцијата.

Во 2009 г., Министерството за внатрешни работи воспостави комуникациска врска со Европол, која овозможува брза и ефикасна размена на информации. Како резултат на стратешката соработка со Европол, експерти и претставници на разни организациски единици на МВР учествувале на состаноци на работни групи на Европол за криумчарење, измама, како и други семинари, состаноци или конференции. Министерството за внатрешни работи на Република Македонија исто така е во партнерство со најголемата меѓународна полициска организација – ИНТЕРПОЛ.

Одделот за организиран криминал при Министерството за внатрешни работи е одговорен за спречување и гонење на сторителите на организиран криминал и директно соработува со Одделот за гонење на сторителите на кривични дела и корупција во рамките на Јавното обвинителство. Одделот за гранични прашања и миграција е специјална организациска форма во склоп на Бирото за јавна безбедност – Министерство за внатрешни работи, кое покрај другите одговорности за управување на безбедноста на границите, води борба против прекуграничниот криминал, врши транснационалната соработка и меѓагенциската соработка со други ентитети во Системот за интегрирано управување со границите.

Согласно Законот за полиција,¹²⁰ полицијата е дел од Министерството за внатрешни работи чија основна задача е заштита и почитување на основните права и слободи на граѓанинот. Централните полициски служби, вршат работи од областа на организираниот криминал, криминалистичка техника, давање на поддршка во извршувањето на одредени специфични и сложени работи на подрачјето на секторите за внатрешни работи и сл. Во нив работи и Одделот за организиран криминал за спречување и откривање на дела за кои гонењето се презема по службена должност а сторени од организирана група, за кои запретената затворска казна е минимум 4 год. согласно закон.

Полициските работи во Министерството ги врши Биро за јавна безбедност, како орган во состав на Министерството. Во надлежност на Бирото е:

1) Концептуално планирање, следење и анализирање на безбедносната состојба и причините за појава на криминалитет и загрозување на јавната безбедност;

¹¹⁹Член 58 од Законот за внатрешни работи на Република Македонија, Законот за внатрешни работи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 42/2014) и Законот за изменување и дополнување на Законот за внатрешни работи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 116/2014)

¹²⁰ Закон за полиција, Службен весник на РМ, бр. 117/06, 6/09

2) Усогласување, насочување, генерален и стручен надзор и контрола над работата на организационите единици на Полицијата;

3) Собирање, обработка, анализа, користење, оценување, пренос, чување и бришење на податоци од делокругот на работа на Полицијата, како и обработка на лични податоци под услови и на начин утврдени со овој и посебен закон;

4) Учество во вршењето на одредени сложени работи од делокругот на работа на организационите единици на Полицијата;

5) Спроведување на ратификуваните меѓународни договори за полициска соработка и други меѓународни акти за кои е надлежна Полицијата;

6) Предлагање стандарди за опрема и материјално-технички средства за организационите единици на Полицијата;

7) Грижа за подготвеноста на Полицијата за дејствување и работа во услови на сложена безбедносна состојба;

8) Организирање и извршување на криминалистички вештачења;

9) Други работи утврдени со закон.

Генералниот надзор ја опфаќа организационата структура на Полицијата, методологијата на работа на Полицијата и се врши еднаш на четири години. Стручниот надзор се врши по наредба на директорот на Бирото доколку се оцени потреба за надзор на почитувањето на пропишаните стандарди и постапки за работа на Полицијата.

Со Бирото раководи директор, кој на предлог на министерот го именува и разрешува Владата на Република Македонија, за време од четири години.

За вршење на полициски работи за кои е потребен висок степен на специјализација како и потреба од ефективно и економично извршување на одредени специфични и сложени задачи за целата територија на Република Македонија, за потребите на секторите за внатрешни работи и регионалните центри за гранични работи, во рамките на Бирото за јавна безбедност се формираат организациски единици во кои се извршуваат работите од областа на криминалистичката полиција, униформираната полиција, граничната полиција, специјалните полициски операции, како и други работи утврдени со закон.

Во Бирото за јавна безбедност, како дел од криминалистичката полиција функционира организациска единица за сузбивање на организиран криминал, надлежна за спречување и откривање на:

- кривични дела извршени од структурирана група од три или повеќе лица, која постои одреден временски период и дејствува со цел да изврши едно или повеќе кривични дела за кои е предвидена казна затвор од најмалку четири години, со намера директно или индиректно да стекне финансиска или друга корист,

- кривични дела извршени од структурирана група или злосторничка организација на подрачјето на Република Македонија или други држави или кога кривичното дело е подготвено или планирано во Република Македонија или во друга држава,

- кривични дела злоупотреба на службена положба и овластување од членот 353 став (5), примање на поткуп од значителна вредност од членот 357 и противзаконито посредување од членот 359, сите од Кривичниот законик, извршени од избран или именуван функционер, службено лице или одговорно лице во правно лице,
- кривични дела неовластено производство и пуштање во промет на наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурзори од членот 215 став (2), перење пари и други приноси од казниво дело од поголема вредност од членот 273, терористичко загрозување на уставниот поредок и безбедноста од членот 313, давање поткуп од значителна вредност од членот 358, незаконито влијание врз сведоци од членот 368-а став (3), злосторничко здружување од членот 394, терористичка организација од членот 394-а, тероризам од членот 394-б, кривични дела трговија со луѓе од членот 418-а, кривични дела криумчарење со мигранти од членот 418-б, трговија со малолетно лице

од членот 418-г и другите кривични дела против човечноста и меѓународното право од Кривичниот законик, независно од бројот на сторителите.

Организациската единица ги врши и работите за откривање и спречување на кривични дела за кои е пропишана казна затвор од најмалку четири години кои по својата природа се транснационални. Организациската единица во извршувањето на своите работи соработува и ги спроведува насоките добиени од јавниот обвинител, согласно со закон. Организациската единица при извршувањето на своите работи добива поддршка во материјални и човечки ресурси од организациските единици во Бирото.

3.4 Финансиска полиција

Работите на Финансиската полиција¹²¹ ги врши управата за Финансиска полиција, која функционира во состав на Министерството за финансии, во својство на правно лице. Во корпусот на надлежности, финансиската полиција може да спроведува финансиска контрола, да ја следи промената на даночните, царинските и другите прописи од областа на финансиите, да прибира и анализира податоци за готовински трансакции, да презема предистражни и други мерки кога постои сомнение за сторени кривични дела од областа на организираниот финансиски криминал, ја следи трагата на парите од казниви дела утврдени со закон што вклучуваат значителни износи од големи размери, открива и документира кривични дела, како што се перење пари, даночни затајувања, банкарски, осигурителни и царински измами, тешки форми на корупција и сл., спроведува постапки за испитување на имот и имотна состојба, поднесува кривични пријави до јавен обвинител за дела кои се од нејзина надлежност, поднесува иницијатива за поведување на прекршочна постапка и сл.

3.5 Управа за финансиско разузнавање

Управата за финансиско разузнавање¹²² функционира од март 2002 година како орган во состав на Министерството за финансии. Во текот на овие години, институцијата два пати го промени својот назив, од Дирекција за спречување на перење пари во Управа за спречување на перење пари и финансирање на тероризам, а потоа го добива и денешниот назив, Управа за финансиско разузнавање.

Управата, во меѓувреме ги зајакнува сопствените кадровски и технички капацитети, проширувајќи ги своите надлежности со што се зајакнува и статусот како орган со својство на правно лице.

Оваа институција функционира како единица за финансиско разузнавање, со основна надлежност да прибира, обработува и доставува податоци за целите на спречување на перење пари и финансирање на тероризам.

Како партнери на Управата во остварувањето на основните функции се субјектите од едната страна и органите на прогонот од другата страна. Субјектите имаат обврска да преземаат мерки и дејствија за спречување на перење пари и финансирање на тероризам, односно да реализираат една серија од сеопфатни мерки кои треба да придонесат во што поефикасно спроведување на обврската да се препознаат обидите за перење пари и финансирање на тероризам и за истото да ја информираат Управата.

Податоците примени од задолжените субјекти или органите на државата, Управата ги обработува, ги дополнува со податоци и информации од други извори, како од нашата така и од други држави, ги анализира и резултатите од своите анализи, во форма на извештај или известување ги доставува до Министерството за внатрешни работи, Управата за финансиска полиција и/или Јавното обвинителство. Покрај овие функции Управата за финансиско разузнавање врши надзор над примената на мерките

¹²¹ Закон за финансиска полиција, Службен весник на РМ бр.55/07

¹²² <http://www.ufr.gov.mk/?q=node/4> (последно пристапено на 2.10.2018)

и дејствијата за спречување на перење пари и финансирање на тероризам над сите субјекти, самостојно или во координација со органите на надзор.

За целите на зголемување на степенот на координација меѓу сите институции вклучени во системот за спречување на перење пари и финансирање на тероризам, Управата за финансиско разузнавање, уште од 2005 година го иницира формирањето, а потоа и организирањето на работата на **Советот за борба против перење пари и финансирање на тероризам**.

Согласно член 34-а од Законот за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело и финансирање на тероризам, за целите на унапредување на меѓуинституционалната соработка, Владата на Република Македонија на 8.11.2011 година донесе Одлука за формирање на Совет за борба против перење пари и финансирање тероризам,¹²³ и Решение за именување на претседател и членови на Советот за борба против перење пари и финансирање тероризам. Советот е составен од претставници на: Министерство за внатрешни работи, Министерство за финансии, Министерство за правда, Основно јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција, Управа за финансиска полиција, Царинска управа, Народна банка на Република Македонија, Управа за јавни приходи, Комисија за хартии од вредност, Агенција за супервизија на осигурување, Агенција за супервизија на капитално финансирано пензиско осигурување, Агенција за пошти, Адвокатска комора и Нотарска комора. Советот има обврска да ја координира реализацијата на активностите планирани со Националната стратегија, да ја унапредува функционалноста на системот за спречување на перење пари и финансирање на тероризам и да предлага активности за зголемување на неговата ефикасност, да ја следи реализацијата на заклучоците усвоени од Владата на Република Македонија кои се однесуваат на унапредување на политиката за борба против перење пари и финансирање на тероризам, а вклучено е и во подготовка на материјали и извештаи побарани и доставени до Комитетот *Moneyval* или други оценски мисии. Советот во овој состав почна да функционира од 2012 година. Вообичаено Советот се состанува квартално и за своето работење подготвува квартални извештаи, а еднаш годишно доставува извештај и до Владата на Република Македонија.¹²⁴

Управата за финансиско разузнавање со своето членство во групата ЕГМОНТ¹²⁵ од 2004 година е рамноправен партнер на Единиците за финансиско разузнавање од светот. Информациите кои ги поседува, а се од интерес на другите држави, навремено и заштитено ги доставува, а информациите кои се од интерес ги побарува. Меѓународната и регионалната соработка, меѓусебната размена на податоци, размената на искуства на полето на превенција и детекција се битен фактор за изградба

¹²³Одлука за формирање на Совет за борба против перење пари и финансирање тероризам, Службен весник на РМ бр.159/11

¹²⁴<http://www.ufr.gov.mk/?q=node/8> (последно пристапено на 02.10.2018)

¹²⁵ Групата Егмонт е форум на Единици за финансиско разузнавање (од целиот свет) чија цел е да ја поттикнува меѓународната соработка и обезбедува ефикасна имплементација на регулативата за спречување на перење пари и финансирање на тероризам. Размената на податоци и информации меѓу Единиците за финансиско разузнавање е од исклучително значење заради тоа Единици за финансиско разузнавање членки на групата ЕГМОНТ разменуваат податоци преку заштитена (криптирана) мрежа на интернет (Egmont Secure Web Site), која обезбедува нивно сигурно и навремено доставување до (вистинскиот) крајниот корисник (Единицата за финансиско разузнавање која ги побарала овие информации или на која може да и користат во ситуација на спонтано доставување на податоци). Управата за финансиско разузнавање е членка на групата ЕГМОНТ од јуни 2004 година кога на 12от Пленарен состанок на групата ЕГМОНТ е примена под уставното име Република Македонија. Од своето зачленување Управата редовно разменува податоци и информации со сите Единици за финансиско разузнавање членки на групата ЕГМОНТ, а притоа применувајќи ги сите правила и најдобри практики за размена на податоци и заштитувајќи ја доверливоста на добиените информации.

и воспоставување на ефикасен и функционален национален систем за спречување на перење пари и финансирање на тероризам.

Основна мисија на Управата е заштита на финансискиот систем на државата од заканите од перење пари и финансирање на тероризам преку почитување на меѓународните стандарди, унапредување на човечките и техничките капацитети, во функција на ефикасно препознавање на случаите за перење пари и финансирање на тероризам и следствено на тоа навремено информирање на надлежните органи на прогонот и репресијата.

Управата за финансиско разузнавање останува посветена на континуирано исполнување на својата мисија, исполнување на обврските кои произлегуваат од процесот на евро-атланските интеграции и вложување на своите капацитети во постојано институционално унапредување и одржување на чекор со своите партнери.

Управата за финансиско разузнавање како орган во состав на Министерството за финансии, со својство на правно лице, прибира, обработува, анализира, чува и доставува податоци за откривање и спречување на перење пари и финансирање на тероризам до надлежните органи. Согласно Законот за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело и финансирање на тероризам (член 3) како надлежностите на Управата за финансиско разузнавање се наведени:

- бара, прибира, обработува, анализира, чува и доставува податоци добиени од субјектите врз основа на овој закон,
- прибавува финансиски, административни и други податоци и информации, неопходни за извршување на своите надлежности,
- изготвува и поднесува извештаи со мислење до надлежните државни органи, секогаш кога постојат основи на сомневање за сторено кривично дело перење пари и финансирање на тероризам,
- ги известува надлежните државни органи за постоење на основи на сомневање за сторено друго кривично дело,
- издава писмен налог на субјектот со кој привремено ја задржува трансакцијата,
- поднесува барање за поднесување на предлог за определување на привремени мерки до надлежниот јавен обвинител,
- поднесува налог за следење на деловниот однос до субјектот,
- поднесува барање за покренување на прекршочна постапка пред надлежниот суд,
- соработува со субјектите од член 5 од законот, Министерството за внатрешни работи, Управата за финансиската полиција, Јавното обвинителство, Царинската управа, Управата за јавни приходи, Државниот девизен инспекторат, Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија, Народната банка на Република Македонија, Агенцијата за супервизија на капитално финансирано пензиско осигурување, Агенцијата за супервизија на осигурување, Државната комисија за спречување на корупцијата и други државни органи и институции, како и со други организации, институции и меѓународни тела за борба против перењето пари и против финансирањето на тероризмот,
- склучува договори за соработка и разменува податоци и информации со овластени тела на други држави и меѓународни организации, вклучени во борба против перење пари и финансирање на тероризам;
- врши надзор над субјектите за примената на мерките и дејствијата определени со овој закон;
- поведува иницијативи или дава мислења на закони и подзаконски акти што се однесуваат на спречување и откривање на перење пари и финансирање на тероризам,
- помага и учествува во професионалното усовршување на овластените лица и вработените во Одделот за спречување на перење пари и финансирање на тероризам во субјектите од членот 5 на законот,

- утврдува листи на индикатори за анализа на ризик и за препознавање на сомнителни трансакции во соработка со субјектите и органите кои вршат надзор врз нивното работење;
- планира и спроведува обуки за усовршување и оспособување на вработените во Управата,
- дава појаснување во примената на прописите за спречување на перење пари и финансирање на тероризам,
- и врши други работи определени со закон.

Управата за финансиско разузнавање, работите од своја надлежност ги врши согласно со закон, ратификуваните меѓународни договори со кои се уредува спречувањето перење пари или финансирање на тероризам. За работите од својата надлежност Управата за финансиско разузнавање еднаш годишно изготвува извештај и го доставува до министерот за финансии и до Владата на Република Македонија. Управата за финансиско разузнавање има овластување да склучува договори за соработка и разменува податоци и информации со овластени тела на други држави и меѓународни организации, вклучени во борба против перење пари и финансирање на тероризам. Податоците и информациите обезбедени по пат на меѓународна соработка се доверливи и истите Управата за финансиско разузнавање ги користи за целите утврдени со овој закон и под условите кои ги определил органот кој ги доставил. Имајќи предвид дека перењето пари и финансирањето на тероризмот претставуваат активности кои ги имаат транснационален карактер и дека за успешно функционирање на една единица за финансиско разузнавање потребно е истата да разменува податоци и информации со единиците од другите држави, заради тоа Управата за финансиско разузнавање посебно внимание посветува на унапредувањето на меѓународната соработка, регионалната соработка и билатералната меѓународна соработка.

Иако не претставува законски предуслов за размена на податоци и информации, но како начин за потврдување на севкупните напори за размена на податоци и информации со единиците за финансиско разузнавање на другите држави, Управата за финансиско разузнавање поднесува иницијативи и потпишува Меморандуми за соработка и размена на податоци и информации. До сега Управата за финансиско разузнавање има потпишано 49 Меморандуми за соработка, со единиците за финансиско разузнавање од: Бугарија, Словенија, Србија, Албанија, Романија, Украина, Босна и Херцеговина, Полска, Русија, САД, Чешка, Косово, Луксембург, Молдавија, Црна Гора, Аруба, Белгија, Грузија, Тајван, Монако, Холандски Антили, Мексико, Гватемала, Турција, ОАЕ, Перу, Англија, Португалија, Белорусија, Нигерија, Латвија, Сан Марино, Норвешка, Аргентина, Канада, Естонија, Ерменија, Британски Девствени Острови, Малави, Унгарија, Израел, Австралија, Финска, Холандија, Андора, Бермуди, Бахами.

Согласно Правилникот за внатрешна организација на Управата,¹²⁶ предвидено е дека работите и задачите во Управата се вршат преку сектори и одделенија. Во согласност со карактерот, обемот и степенот на сложеноста на работните места во Управата, нивната меѓусебна поврзаност и другите услови се формирани следните организациски единици:

Како сектори во органот се формирани:

- Сектор за надзор, регулатива и меѓународна соработка;
- Сектор за спречување на перење пари и финансирање на тероризам;
- Сектор за информатичка технологија и управување со податоци.

¹²⁶ Правилник за внатрешна организација на Управата за финансиско разузнавање од 21.4.2015, <http://www.ufr.gov.mk/files/docs/Vnatresna%20Organizacija.pdf> (последно пристапено на 2.10.2018)

Самостојни одделенија во Управата се:

- Одделение за управување со човечки ресурси;
- Одделение за финансиски прашања.

ДЕЛ ВТОРИ

Корупција

ПОИМ И КАРАКТЕРИСТИКИ НА КОРУПЦИЈАТА

1. Поим за корупција и дефинирање

Етиолошкото потекло на поимот корупција се наоѓа во латинските термини „*corruptio*“ и „*rumpere*“. „*Corruptio*“ подразбира „уништување или расипување на неког, посебно по пат на дезинтеграција или распаѓање кои се проследени со нездравост и одвратност, трулење, или, од морален аспект претставува: „морално пропаѓање или распад... изопачување или распаѓање на интегритетот во вршење на јавните должности, проследено со мито или давање на услуги.“¹²⁷ Додека „*rumpere*“ значи кршење, газење, што алудира дека нешто се крши како административна, општествена или морална норма¹²⁸, па со самото развивање во поимот корупција укажува на ситуација во која е особено очигледно дека законите се прекршени. Поимот „*corruptio*“ денес се користи во многу јазици низ светот, а проблемот започнува при неговото стриктно толкување кое придонесува до контрастни значења на поимот во различни јазици, па тоа резултира во секаква, дури и несоодветна вокабуларна примена. Терминот се среќава дури и во Библијата, и таму под него се подразбира „јадро на неправда“.¹²⁹

Традиционалните сфаќања за корупцијата поаѓаат од платоновото и аристотеловото учење за неа како владеење спротивно на јавниот интерес, односно спротивно на интересот на политичката заедница – државата. Врз темелот на ова сфаќање се развива посебна научна струја чишто главни претставници се Макијавели и Жан Жак Русо, коишто корупцијата ја анализираше како „морална расипаност на луѓето“, т.е. поништување, изигрување на општествените вредности и доблести кај граѓаните. Лордот Џон Актон, пишувајќи му писмо на англискиот епископ Мендел Крегтон за состојбата во која се наоѓал англискиот католицизам, ја наведува добро позната сентенца која до ден денешен неразделно се врзува при секој обид на објаснување на поимот корупција – „Моќта има тенденција да корумпира, а апсолутната моќ, апсолутно корумпира.“

Најстарите извори кои ја забележуваат корупцијата како појава се пронајдени од страна на холандски тим на археолози во 1997 година во Рака, Сирија, каде што биле пронајдени 150 плочи испишани со клинесто писмо (клинопис) кои упатуваат на тоа дека на почетокот на XIII век пр. н.е. тој локалитет бил еден вид на административен центар на тогашната Асирска цивилизација. Во истиот е пронајдена и посебна архива за која може да се каже дека претставува пандан на современа архива во која се чуваат податоци важни за министерствата за внатрешни работи. Во таквата архива се пронајдени податоци со имиња на асирски високи службеници, вклучувајќи ја и асирската принцеза во тоа време, кои примале мито од обичниот народ. Корупцијата преставувала проблем и кај античките Хелени, Македонци, Илири и други. Еден од позначајните и познати корупциски скандали во тоа време, било поткупувањето на атинскиот државник и врвен оратор Демостен, од страна на Херпалос, благородник од кралството на Александар III Велики, кој пребегал во Атина со огромна сума на сребро. Атињаните го чувале Херпалос во затвор, додека народот на Атина не одлучил како би требало да се постапува со среброт украдено од кралство на Македонците и со самиот

¹²⁷ Корупција и човекови права, Институт за отворено општество, Белград 2010, стр.39.

¹²⁸ Славевски Т. Организиран криминал и корупција, Македонска ревија за казнено право и криминологија, бр.1-2, Скопје 2006, стр. 306, 317.

¹²⁹ Ѓуркова, О., Казнена постапка за коруптивни кривични дела во римското право, Монографија, Алфа 94, Скопје, 2010, стр.44

Херпалос. Демостен го организирал и помогнал неговото бегство од затворот, а за таа цел, тој, заедно уште со неколку негови соработници, се здобиле со половина од сумата на сребро која што дотогаш ја поседувал Херпалос. Демостен и неговите соработници биле обвинети и осудени за примање на поткуп и овозможување на бегството на Херпалос. Ваквиот скандал на политичка корупција го означил почеток на првите размислувања кои се појавиле за тоа од каков аспект требало да се набљудува корупцијата и на кој начин атињаните ќе требале да се справуваат со истата.¹³⁰

Римските правници правеле дистинкција помеѓу корупција во судството и политичка корупција со нејзиниот најчест феномен - корупција при избори и гласање.¹³¹ Судската корупција во тогашните статuti се дефинирала како злоупотреба на службената положба преку примање на пари за да се донесе одредена одлука или одолговлекување на истата, или да се направи повеќе или помалку од она за што бил надлежен судијата. Било регулирано и земањето на поткуп од страна на останатите субјекти во судството и тоа се дефинирало како примање на пари со цел да се дадат или задржат докази. За тоа кое материјално право ќе се применило во конкретниот случај зависело од тоа - каква била намерата (*dolus*) на сторителот. Доколку сторителот немал намера неосновано да се стекне со одредена имотна корист, туку истата била на некој начин малициозна, тогаш како релевантно материјално право се земал законот *Lex Julia*. Генерално, корупцијата во римското судство може да биде дефинирана и како земање на поткуп од страна на судијата за да донесе или не донесе одредена одлука, како и земање на поткуп од страна на сведок за да сведочи или да сокрие нешто што знае.¹³² Политичката корупција во римското општество најчесто била застапена во две форми и тоа како давање и земање на мито од страна на магистратите и другите службеници на сметка на провинцијата во која служеле и како корупција при изборите (*ambitus*). Втората форма, во римското општество, за прв пат се појавила во период кога слободниот народ на Рим се стекнал со право да учествува на изборите на своите претставници во власта и оттогаш ваквата форма на корупција постојано прогресира и е присутна во скоро секое современо општество. Корупцијата во изборите, или *ambitus*, во Римското право е дефинирана како незаконско маневрирање во изборите.

Во периодот на раниот феудализам, нормативни одредби кои ја регулираат корупцијата се сместени во неколку средновековни законици, како Солијскиот законик, во кој се среќаваат одредби за злоупотребите на грофовите, Бергунскиот и Остроготскиот законик во кои се наоѓале прохибитивни норми во врска со поткупувањата и слично. Законици предвидуваале дури и смртни казни за сторителите на поткупувањата.

Развиениот и доцниот феудализам подразбира и навраќање на основите на Римското право, кога станува збор за регулирање на корупцијата. Значајни правни извори во тоа време претставувале Душановиот законик, Саксонското огледало од XIII век и други. Како значаен дел во средновековната епоха се зема и воспоставањето на посебен суд во Франција во 1716 година, со посебна стварна надлежност која се состоела во процесирања на случаи со злоупотреба на кралските финансии.

Со почетокот и развојот на капитализмот и прифаќањето на француската буржоаска идеја, се појавуваат и првите современи закони на тлото на Европа. Во Франција тоа бил законот, Злосторства на јавните службеници во вршењето на доверената власт. Во Германија бил Германскиот кривичен законик од 1871, кој експлицитно го пропишува казнувањето на корумпираните службеници со строги казни.

¹³⁰Getler.G. Kroeze. R. Victoria. A. - „, Anticorruption in history: From Antiquity to the Modern era” Oxford University Press, 2018, стр.21

¹³¹ Ѓуркова, О., Казнена постапка за коруптивни кривични дела во римското право, Монографија, Алфа 94, Скопје, стр.45

¹³²Berger, A.: Encyclopedic dictionary of Roman law, DIANE Publishing, 1953, стр.675.

Според германската судска статистика, во периодот од 1882 год. до 1914 год., бројот на осудени лица, според овој Законик изнесувал околу 1400 лица на годишно ниво.¹³³

Не навлегувајќи во денешното регулирање на поимот корупција, што детално ќе го споменеме подолу, заклучуваме дека поимното определување на феноменот корупција, како задолжителните елементи ги опфаќа злоупотребата, јавните овластувања, личниот интерес и општиот интерес. Дефинирањата на поимот и меѓународната и законската уреденост на истиот кои се опфатени подолу од текстот, ќе придонесат кон објаснување на ваквата поимна поставеност на корупцијата како криминално – патолошка појава.

1.1 Врските меѓу корупцијата и организираниот криминал

Постојат пет нивоа на поврзаност на корупцијата и организираниот криминал:

- поткуп (на најниско ниво),
- повторен поткуп (инфилтрација во јавна администрација),
- инфилтрација во органите на државната управа,
- инфилтрација на ниво на влада,
- инфилтрација во политичката арена.

Сите овие нивоа се поврзани, односно криминалните групи ги користат службените лица и службениците во администрацијата за остварување на нивните цели. Начините се разновидни, преку директно влијание на избор на највисоките државни функции, потоа поради заштита од влијание, влијание врз администрација, добивање јавни договори, личен (непосреден и брз) профит, именување судии, па до ситен поткуп на службеник, на пример за укинување на сообраќаен прекршок.

Корупцијата во политиката и нејзините врски со организираниот криминал е најтешката форма на корупција, кога систематските и повторувачки дела често се поврзани со државно заземање, што подразбира ефикасен надзор на државните институции за приватна корист.

2. Дефинирање на корупцијата

Самата појава и толкувања на корупцијата потекнуваат од римското доба, затоа и сосем оправдано е кога појавата на корупцијата се поистоветува со настанувањето на самата држава. Сепак, дефинирањето до денес претставува проблем и условува недоследности во опфаќањето на појавните облици, нешто слично како и кај организираниот криминал. Постојат неколку клучни проблеми на кои се наидува при дефинирањето на корупцијата. Прво, всушност постојат неколку различни, но во суштина сродни проблеми. Второ, постојат суштински разлики меѓу детерминирањето на корупцијата како што е дефинирана во правната литература, корупцијата која ја погаѓа јавноста и корупцијата која е оформена од јавното мислење, од оние кои се јавуваат како носители на власта, до оние кои придонесуваат за случување на корупцијата. Како и, крајно, постојат и разликувања меѓу нациите во однос на дефинирање на корупцијата и проблемите врзани со неа.¹³⁴

Екстензивното толкување на концептот корупција, во најширока смисла на зборот, претставува компилација во која се инкорпорираат сите неморални, нечесни, корумпирани поведенија. Рестриктивниот приод, пак, ја дефинира корупцијата како злоупотреба на јавните овластувања заради лични и приватни цели. Поимното определување, соочено со ваквите разлики во интерпретацијата, упатува на постоење на традиционални и современи дефиниции за корупцијата, со тоа што, класичните

¹³³ Кацаров, А., Казнено правни и криминолошки аспекти на феноменот корупција, Дипломски труд, Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, 2018

¹³⁴ Gardiner, J., Political corruption, concepts&ontexts, third edition, ed. By Heidenheimer, A., Joshston, M., Transaction Publishers, New Brunswick and London, pg.20.

дефиниции во современите услови постепено ретерираат и им ја отстапуваат својата позиција на новите „современи“ теоретско, издржани дефинирања.

Во контекст на дефинирање на самата појава, мораме да започнеме со познатата фраза на Аристотел дадена во оваа насока „најтешките злосторства не се извршени заради прибавување на она што се смета за нужно, туку заради постигнување на некаков вишок“. ¹³⁵ Макијавели корупцијата ја дефинирал како користење на јавната служба за приватни цели, па можеме да споменеме дека понатаму секое дефинирање го има ваквото сиже за поимот. И Светската Банка, од современ аспект, ја сведува корупцијата на злоупотреба на јавна моќ за приватни цели и приватна добивка, па ваквата дефиниција е прифатена ширум светот, делумно поради тоа што е релативно неутрална во меѓудржавниот однос, и е толку едноставна во дефинирањето што може да биде апликативна низ многу законодавства. ¹³⁶ Сепак, на ваквата дефиниција и се префрла дека е премногу едноставна и прејудиира за нагласените норми на однесување во јавниот сектор. За целосно разбирање на корупцијата мора да се земе во предвид и социјалниот контекст кој е неразделно сместен во неа.

Кајзер, ¹³⁷ ја апострофира политичката корупција, претставена во целина заедно со аферите и скандалите кои ја одразуваат другата страна на политиката, па така, истата ја дефинира објаснувајќи дека „претпоставката за политичката корупција е огрешување против интересите на општото добро во рамките на дејност за која се одговара пред јавноста во полза на приватните интереси.“

Лабовиќ, смета дека: „корупцијата може да се дефинира како злоупотреба или искористување на јавната функција, положба или должност со пречекорување или неизвршување на доверените јавни овластувања, со цел остварување на лични, приватни или партиски интереси од материјална или нематеријална природа.“ ¹³⁸

Според Сулејманов, корупцијата е врзувачкото ткиво на сите облици на организираниот криминалитет, а дефинирањето на поимот на корупцијата најчесто се поврзува со нејзината претходна поделба на: економска, политиколошка и кривичноправна корупција. Оттаму, економската корупција може наједноставно да се дефинира како нискоризичен, високопрофитен бизнис, а нејзиниот политиколошки поим се поврзува со искористувањето на политичките функции за остварување на неморална или противзаконска лична корист. Кривично правниот поим според Сулејманов ги опфаќа сите забранети поведенија во вршењето на поткупот и трговијата со влијание. ¹³⁹

Нормативните димензии на корупцијата се најочигледни кога терминот се користи во неговата генеричка смисла како отстапување од нормата, и се применува на кој било феномен што се смета за соодветен.

Предупредувањата кои го поистоветуваат корумпирано општество со заболено (Пејн 1975), одат до таму што ја наоѓаат корупцијата и во спортот, откривајќи дека истата се зголемува како резултат на зголемената важност на монетарни стимулации за нивните играчи и официјални лица. Меѓународното олимпиското движење, на пример, низ годините е особено опкружено со такви критики. Меѓународниот совет за крикет, во еден наврат, дури и започнал истрага за постоење на корупција меѓу играчите на крикет, откријќи ја за постоење на можност за поткуп и поткуп меѓу играчите во крикетот.

Одредени сфаќања ја наоѓаат корупцијата во јавниот сектор, и сметаат дека се јавува како резултат на зголемувањето на кариерата на политичарите,

¹³⁵ Aristotel, Politika, II, 4,1

¹³⁶ Lovel, D., Corruption as a transitional phenomenon: understanding endemic corruption in postcommunust states, Corruption – anthropological perspectives, Pluto Press, London, 2005, pg. 67

¹³⁷ Кајзер, Г., Криминологија, Графохартија, 1993

¹³⁸ Лабовиќ М. Власта корумпира, Скопје 2006

¹³⁹ Сулејманов, З., Криминологија, Скопје, 2009, стр.159

кои ја користат политиката заради лична придобивка. Други пак, особено економистите, ја гледаат корупцијата како производ на подемот на државната интервенција, со поголеми можности за бирократите и политичарите да ги заобиколат правилата и да постапуваат произволно заради сопствена цел. И двете вакви објаснувања имаат одредена поента, односно обезбедуваат мотив за корупцијата како и ја објаснуваат можноста за нејзино реализирање. Трети, ја објаснуваат корупцијата како производ на егзалтацијата на пазарниот механизам и замаглување на линиите меѓу јавното и приватното со акцентирање на алчноста во обете области. Има и такви струења, кои корупцијата ја разбираат како иницирана со порастот на големите донации и донатори кон политичките партии, за која цел паѓа јачината на членството на обичните граѓани.

Структурното искушение на случајната корупција, пак, може да биде објаснето на релативно јасен начин и покрај различноста на веќе идентификуваните причини. Ваквата корупција се јавува кога владата на една држава има монополско снабдување во добрата, онаму каде што постои дискреција на дел од службениците и има релативна тајност. Така Роберт Клитгард во 1998 ја објаснува корупцијата како:

„МОНОПОЛ + ДИСКРЕЦИЈА – ОДГОВОРНОСТ = КОРУПЦИЈА“

Сите овие услови се добро познати во голем дела на владините бизниси.¹⁴⁰ Каде постои недостаток на хиерархиска и други типови на надворешна сервилност, заедно со недостаток на професионална и морална етика, ќе се појави и корупција. Ваквата корупција е неизбежна во земјите низ светот, иако може да се јави во поголеми или во помали количини, во зависност од можностите на државата и од традициите.

За корупцијата може да се расправа од правен, социолошки, политиколошки, филозофски и религиозен аспект. Сепак, гледано од аспект на нејзината темпорална и содржинска димензија, поимното определување на појавата се соочува со видни разлики, на што упатува и постоењето на традиционални и современи дефиниции за корупцијата. Неспорно е дека класичните дефиниции во современи услови им отстапуваат простор на новите теоретски гледишта.¹⁴¹ Тоа се наметна и како општествена нужност, со оглед на фактот што основните обележја на т.н. класични, традиционални определби на корупцијата не можат да одговорат на нараснатите барања и на евидентните напори што се преземаат, со цел нејзино спречување и сузбивање.

Сумирано, корупцијата е сложена општествена практика, со свои специфични локални варијации. Разбирањето на поимот корупција и нејзиното дефинирање е условено од разбирање на општествените контексти кои ја произведуваат и ја содржат, па така секоја нивна промена значи и промена на моделот на корупцијата.¹⁴² А со тоа, се менува и самото дефинирање на основните параметри кои ја чинат. Сепак, во суштината секогаш го пронаоѓаме искористувањето на јавната моќ која му е доделена на поединецот за приватни цели. Проблеми во разбирање на ваквото дефинирање има онаму каде приватното и јавното не се навистина одвоени, како во земјите во транзиција, па самите носители на јавни функции, како и обичниот народ, не прават јасна дистинкција меѓу овие две подрачја и надлежностите кои произлегуваат од секое од нив. Моделите на корупција се значително појасни кај земјите со дефинитивно одвоени јавен и приватен сектор, кој е разбирлив и за обичниот граѓанин.

¹⁴⁰ Lovel, D., Corruption as a transitional phenomenon: understanding endemic corruption in postcommunust states, Corruption – anthropological perspectives, Pluto Press, London, 2005, pg. 69

¹⁴¹ Johnston, M., The Definition Debate: Old Conflicts in New Guises, според Jain, A.K., The Political Economy of Corruption, New York and London, Routledge, 2001.

¹⁴² Sampson, S., Integrity warriors: global mortality and the anticorruption movement in the Balkans, Corruption – anthropological perspectives, Pluto Press, London, 2005, pg. 106

3. Феноменолошки карактеристики на корупцијата

Корупцијата опфаќа широк опсег на однесување. Аналитичарите идентификуваат бројни поткатегории или форми на корупција, од кои некои се почесто среќаваат во пракса од другите. Најчести критериуми по кои се прават разлики меѓу појавните облици на корупцијата се: **институционалната локација и функцијата на вмешаниот јавен службеник** („политичка корупција“ наспроти „бирокуптска корупција“), **насоката на влијание** („поткуп“ наспроти „изнуда“) и **големината и зачестеноста на трансакцијата** („голема корупција“ наспроти „ситна корупција“). Но, и покрај овие напори да се издеференцираат различни форми на корупција, разбирањето на односот меѓу класите на корупција, нивните детерминанти и нивните последици продолжува да се соочува со теоретски и методолошки предизвици.

Така, разни автори прават различни обиди за категоризирање на нивоата на корупцијата и разбирање на нејзините појавни облици во современите општества. Присутна е поделбата на корупцијата на внатрешно-надворешна, индивидуална-институционална и на материјална, политичка и психичка (Van Duyn). Во овој контекст се среќава и поделбата на систематска-индивидуална, политичка корупција, голема и мала корупција, легална и морална (Elaine Byrne).¹⁴³

Во пракса најчесто се среќава **надворешната или екстерната корупција** која се карактеризира со плаќање за извршување или неизвршување на службените задачи. Под облик на екстерна корупција е и давањето на подароци на лица кои се наоѓаат на значајни позиции во општеството. **Внатрешната корупција** ја карактеризираат активностите на подредените службеници (мито, давање на подароци) со цел стекнување на некаква корист или привилегии кај надредениот.

Индивидуалната корупција значи активност на поединци во коруптивната пракса. Оваа активност е исклучително дискретна заради учеството на само две лица во коруптивната активност. Кај овој вид на коруптивна активност постои кривична одговорност кај двајцата учесници кои даваат и примаат подароци или некоја друга корист. Овој вид на корупција е најраширен од сите видови на корупција.

Од перспектива на општествена штета, најопасна е **институционалната корупција** поради влијанието во распаѓање на вредностите во општеството. Институционалната корупција ја следат слични процеси во политиката и на полето на водење на државата. Влијанието на овој облик на корупција на јавното мислење и јавната свест е големо поради тоа што предизвикува страв, неизвесност и пад на моралот.¹⁴⁴

Политичка корупција е секоја трансакција помеѓу актерите од приватниот и јавниот сектор преку кои колективните добра се нелегитимно претворени во приватно-корисни исплати. Политичката корупција често се користи како синоним за „голема“ или корупција на високо ниво, разликувана од бирократска или ситна корупција, бидејќи вклучува политички донесувачи на одлуки. Политичката или големата корупција се одвива на високо ниво на политичкиот систем, кога политичарите и државните агенти кои имаат право да ги спроведат и спроведуваат законите во името на народот, го користат овој авторитет за да ја одржат својата моќ, статус и богатство. Политичката корупција не само што доведува до погрешно распределување на ресурсите, туку исто така го изобличува начинот на кој се донесуваат одлуки. Политичка корупција е кога законите и прописите се злоупотребуваат од страна на владетелите, кои ги прилагодуваат за да одговараат на нивните интереси. Ја има тогаш кога законските основи против корумпираните практики, по кои истите обично се оценуваат и судат, се слаби, што повеќе и се подложни на чисто вмешување од страна на владетелите. Политичката корупција може да се сретне и низ следниве поделби:

¹⁴³ Byrne, E., The Moral and Legal Development of Corruption: Nineteenth and Twentieth Century Corruption in Ireland. PhD Thesis, University of Limerick, 2007

¹⁴⁴ Добовшек Б., Превенција корупције, Подгорица, 2009, стр.28.

- *Исплати и мито* - чин на давање пари, стоки или услуги на службеник во замена за поволен третман.
- *Пренасочување на средства и проневера* (користење на доверени фондови од службеник за сопствени цели).
- *Уцена и изнудување* - службеникот ја користи својата моќ и влијание за да му се закани на друго лице да се однесуваат на одреден начин.
- *Преференцијален третман* - службеникот дозволува неговите состаноци и активности да бидат под влијание на несоодветни или нелегални фактори. Еден вид на преференцијален третман е **непотизмот**. Се работи за практика на назначувања на членовите на семејството на одредени позиции, наместо изборите и назначувањата да се темелат на конкретните квалификации на именуваните лица. Друг вид на преференцијален третман, познат како покровителство, се случува кога еден службеник прави одредени активности во својот делокруг, во замена за гласови, исплати или други бенефиции

Корупција на високото ниво или „**големата**“ **корупција (*grand, висока*)** се наоѓа на крајот на формулирањето на политиката. Ваквата формулација не зависи на големината и од обемот на парите кои се вклучени, во однос на нивото во кое се случува - големата корупција ја има на највисоките нивоа на јавната сфера, каде што се формулираат политиките и правилата. Обично (но не секогаш) е синоним за политичка корупција.

Ситни или мала, бирократска корупција е секојдневната корупција што се случува на крајот од спроведувањето на политиката, кога јавните функционери се сретнуваат со јавноста. Ситната корупција е поткуп во врска со спроведувањето на постоечките закони, правила и регулативи, и на тој начин се разликува од „големата“ или политичката корупција. Ситната корупција се однесува на скромните суми пари кои вообичаено се вклучени, па уште се нарекува и корупција на „ниско ниво“ или „улично ниво“ за да го именува видот на корупција што луѓето можат да ја доживеат секојдневно (повеќе или помалку), при нивната средба со јавната администрација и службите во: болниците, училиштата, локалните власти, полицијата, даночните власти и така натаму.

Легалната, или правната корупција, тргнува од самото етимолошко потекло на поимот и неговото значење. Всушност, правното толкување на корупцијата обезбедува јасна дистинкција меѓу она што во пракса претставува корумпирана активност, а што не. Па така ако чинот (актот) на службеникот е забранет со закони утврдени од страна на власта, тогаш истиот тој чин е корумпиран, доколку не е забрането, не е корумпиран, дури и ако сам по себе е навредлив или неетичен.¹⁴⁵ Правниот пристап обезбедува неутрален и статички метод за оценување на потенцијално перцептивно детерминирани концепти на корупција. Разбирањето на корупцијата од правна гледна точка служи за нагласување на влошување на саморегулираното однесување и зависност од правниот пристап за да се утврди правото од погрешно. Комплексноста на современото владеење и ширењето корупциски скандали кореспондираа со ширење комплексни закони за корупција.

Законодавството за правила за однесување се фокусира на законитоста на акцијата, а не на **моралот** на истата акција. Моралноста сè повеќе се регулира во отсуство и губење на верата во саморегулираното однесување. Иако еден акт е извршен во рамките на законските параметри, тој може да лежи надвор од моралните граници. Корумпиран чин може да биде камуфлиран со законско оправдување. На пример, „непотребното нагласување на тесниот легализам ги замагли посуптилните, но скапи манифестации на несогласување“, каде што „правната корупција“ може да биде поприсутна од нелегалните форми.¹⁴⁶ Од оваа перспектива корупцијата опфаќа несоодветно влијание врз јавните политики, институции, закони и прописи од страна на

¹⁴⁵Gardiner, J., A., Defining Corruption, Corruption and Reform 7, 1993

¹⁴⁶ D. Kaufmann, Corruption, Governance and Security, World Economic Forum. Global Competitiveness Report 2004/2005, September 2006,

приватни интереси на сметка на јавниот интерес. Може да бидат неопходни културни промени, наместо правни промени, за да се попречи коруптивното однесување. Постапките што не се корупциски можат да бидат во рамки на писмото на законот, но не го земаат во предвид духот на законот. Правниот пристап ја намалува улогата на морална дискреција и е ограничен со јасно дефинирани едикти.

Како најчести примери за постоење акти на корупција, при вршењето на јавни функции, се наведуваат следните:

- продажба на дискрециските овластувања,
- остварување соодветен процент од склучени договори со владата од страна на службени лица, при што плаќањето се врши на сметки отворени во странски банки,
- добивање извесни бенефиции, стипендии за меѓународни универзитети и сл., како погодност за одредени службени лица, т.е. членови на нивното семејство,
- случаи во кои службените лица самите се номинираат како одговорни лица за вршење одредени владини работи преку компании кои служат како маска и „партнер“, а дури и отворено се ангажираат себеси како консултанти,
- политичките партии намерно ги користат своите можности со цел да дојдат или да останат на власт, за да наметнат високи ренти, особено на странски претпријатија, во замена за склучување договори со владата (кои можат да бидат прикажани како „донација“ за „добротворни цели“ и сл.),
- изнудување во рамките на царинското работење и на управата за јавни приходи, што може да биде придружено со дополнителни закани за даночните обврзници или увозниците доколку не ја исплатат бараната сума и, притоа, се одредуваат неоправдано ниски даночни стапки или, пак, скратување на потребните плаќања при увоз на стока,
- изнудување средства, од страна на полициските службеници заради остварување лична корист преку закани за сообраќајни казни доколку не се исплати определена сума (чијшто износ најчесто е незначително помал од казната предвидена за соодветниот прекршок),
- манипулации во рамките на работењето на пензиските фондови итн.

3.1 Поделба на корупцијата во зависност од позицијата на сторителите

Во зависност од позиционираниоста на сторителот на корупција во системот на институционалната хиерархија на една држава, како и од големината на штетата и општествената опасност што потенцијално може да биде предизвикана, се среќава една инаква поделба на типовите на корупција. Така, во пракса среќаваме:

- висока корупција,
- средна корупција,
- ниска корупција.

Високата корупција ја споменавме погоре, именувана како **голема или grand** корупција. Таа има најголемо разорно дејство, затоа што ги мултиплицира своите негативни ефекти и од последица прераснува во дополнителна причина и поттик за корумпирање на пониските слоеви во власта и практично во сите сфери на јавниот живот, корумпирање на сите социјални структури по вертикална и хоризонтална линија. Ваквиот тип на корупција е карактеристичен за нискоразвиените земји и за транзициските земји кои, за времето на процесот на приватизација на општествениот капитал, преставуваат добра основа за организирање на корупциски зделки од страна на високи функционери. Сепак, ваквиот тип на корупција не преставува исклучок ниту во високоразвиените земји, проследени со големи афери и скандали кои се често основа за сериозни радикализирани незадоволства од граѓаните.

Средната корупција се среќава во пониските слоеви на чинителите на власта (вториот, третиот и четвртиот ешалон), што зависи од организационата структура и поставеност на власта во едно општество. Носители на овој тип на корупција се

раководителите на државната и јавната администрација, градоначалниците на општините, односно сите оние кои имаат посамостоен делокруг на дискрециони овластувања. Овој вид на корупција најчесто ја извршуваат служители од понизок ранг, коишто непосредно контактираат со граѓаните и со претставниците на малиот и средниот бизнис. Овој вид корупција е најзастапен и е од секојдневен карактер, при што е поврзана со помала вредност, односно плаќање на сметки, примање на подароци и други услуги.¹⁴⁷ Зачестеноста, која е главна карактеристика на овој тип на корупција подразбира рутинско извршување на зделки, секојдневно по претходно осмислен начин на работа и со таквиот пристап, со што ја покачува опасноста од присутноста на ваквиот тип на корупција. Најчести примери на ваквиот тип на корупција се давањето определени дозволи за увоз на стока, договори за изведување на јавни работи, јавни набавки или давање концесии, царински документи, стекнување разни лиценци и сл. Средниот тип на корупција најчесто е апсолутно присутен во неразвиените, транзициските, но и развиените земји со одредени варијабилности во интензитетот во секоја поединечна земја.

Ниската корупција е карактеристична за пониските слоеви на државната и јавна администрација, како се јавните службеници, шалтерските работници, полициските службеници итн. Овој тип на корупција има претежно социјален карактер. Ваквиот тип на корупција е последица на тоталната општествена ерозија и моралната дегенерација во едно општество кое дошло до таму што службениците се поткупуваат за 100 грама кафе, едно шише виски, штека цигари или 20 евра.¹⁴⁸ Овде има случаи кога службениците извлекуваат лична корист за дејности кои се должни да ги извршуваат согласно закон (подмачкување за дејството да се забрза, подобро или посигурно решавање на проблемот). Од друга страна пак имаме случаи во кои службениците извршуваат дејствија, заради добивање на определена материјална корист, кои што се косат со законските прописи.¹⁴⁹ Ваквиот тип на корупција е карактеристичен за земјите во развој и транзициските економии.

3.2 Нијансите на корупцијата: поделба на корупцијата согласно казнивоста

Согласно критериумот на правната санкционираност на коруптивните однесувања и тежината на запретените санкции, *Heidenheimer*¹⁵⁰ ја воведува поделбата, која е широка прифатена од академската заедница која го проучува феноменот на корупцијата. Така, направена е дистинкција на:

- „црна“ корупција (кривична, криминална),
- „сива“ корупција (прекршочна),
- „бела“ корупција (правно не се казнува, но морално не е оправдана).

Црната корупција или криминалната, покрај тоа што е морално неоправдана, е и одраз на коруптивните поведенија за кои поведенија е запретиено казнено правна санкција.

Сивата корупција, или прекршочна, опфаќа одредени човекови поведенија кои што се лоцирани помеѓу неморалот и правната санкционираност и за кои е запретиена

¹⁴⁷ Нончев А., Антикорупција во Бугарија, Студентска скрипта, Софија, 2003, стр.16.

¹⁴⁸ Лабовиќ М., Власта корумпира, Скопје 2006, стр.69

¹⁴⁹ Нончев А., Антикорупција во Бугарија, Студентска скрипта, Софија, 2003, стр.17

¹⁵⁰ Heidenheimer, A. J., Perspectives on the perception of corruption' in A.J. Heidenheimer, M. Johnston and V Levine (eds) Political Corruption: A Handbook, New Brunswick, 1989

прекршочна санкција. Како најчести облици на сива корупција се: непотизмот и патронажата. Погоре споменавме за тоа што претставува непотизмот како облик на корупција. Во овој дел би додале дека, во врска со коруптивните дејства, опфаќа состојби на незаконско вработување или унапредување на блиски роднини во државната и јавната администрација. Овозможување на користење на различни права и исполнување интереси на блиски роднини во разни сфери од општественото живеење, со кои се нанесува посредна штета на јавниот интерес и непосредна штета кон конкретните права на трети лица.¹⁵¹ Патронажата, или давање некому заштита, значи овозможување на некој да ги исполни своите интереси преку застанување и поткрепување на истите. Пример, во пракса се политичките патронажи кога политичката партија се грижи за своите најлојални и најактивни членови во предизборната кампања, преку тоа што за својата потчинетост и послушност ги наградува со вработувања или унапредувања во државната или јавната администрација, им овозможува разни предности за именување или избор на функции во разни институции, тела, управни или надзорни органи и сл. (систем „spoil“).

Под **бела корупција** се подразбираат оние дејства кои не се правно санкционирани, но сепак, морално не се допуштени. Правната санкционираност зависи од социо-културните услови кои се подоминантни во самата општествена средина и во волјата на законодавецот за инкриминирање на таквите коруптивни дејства. Таквите коруптивни дејствија се силна рефлексција на традицијата, обичаите и менталитетот на еден народ, додека пак истите такви однесувања во други земји, не само што се во сферата на неморалот, туку и се забранети како деликти, најчесто од прекршочна или дисциплинска природа. Одделните облици на корупција, не мора секогаш да бидат противправни и да ги исполнуваат обележјата на некое конкретно казнено дело (примање и давање поткуп, давање и примање награда за противзаконско влијание итн.), туку во определени случаи може да се косат со општите општествени вредности и етичките и професионалните норми и стандарди. Притоа е важен субјективниот момент на искористување на сопствената позиција, што се карактеризира со: неморалност, перверзија, неискреност, подмитливост, потплатливост, изопаченост, нечесност.¹⁵² Меѓу најчестите подвидови се: бакшишот и кронизмот. *Бакшишот* има културна конотација, иако не се исклучува и остварувањето на некои други желби и потреби. Тој е дел од традиционалниот фолклор на обичаите на одредени културни заедници, и се доживува како израз на благодарност и презентирање почит кон јавниот службеник за завршената работа во рамките на неговата законска должност. Одбивањето или недавањето на таквиот симболичен подарок во одредени културни заедници, се смета дека може да донесе несреќа. Земајќи ја во предвид ниската, скоро незначителна материјална вредност која што ја има подарокот, ваквото поведение нема казнена основа и на него се гледа како на неделива компонента од културата на заедницата. Во некои земји постојат законски определени ограничувања, односно до која парична вредност јавниот функционер или службеник може да прима определени подароци. *Кронизмот*, пак, е појава слична на непотизмот, со тоа што овде наместо за вработување и повластување на блиски роднини, се работи за блиски пријатели и

¹⁵¹Во нашиот правен систем, непотизмот е прекршочно санкциониран во одредбите на Законот за спречување на судир на интереси. „Избран или именуван функционер не смее да врши влијание за вработување или унапредување на член на неговото семејство во органот во кој е избран или именуван или во друг државен орган или јавно претпријатие, јавна установа или друго правно лице што располага со државен капитал врз кое врши надзор органот во кој функционерот е избран или именуван, член 293, Закон за спречување на корупцијата „Службен весник на Република Македонија“ бр.28/2002, 46/2004, 126/2006, 10/2008, 145/2010, 97/2015 и 148/2015.

¹⁵² Михајлова, Е., Перењето пари и друга противправна имотна корист–влијанието врз финансискиот систем, превенција и искуствата од другите земји, МРКПК, бр. 1/97 стр. 17 според Камбовски, стр. 24

другари. Така, кронизам би било вработувањето или унапредувањето на блиски пријатели во државната и јавна администрација, и овозможување на незаконски повластувања при остварувањето на правата и интересите на блиските пријатели, со што посредна штета би трпел јавниот интерес, а непосредна штета би трпеле конкретните права и интереси на третите лица. Ваквото однесување, воопшто не е правно санкционирано во нашиот правен систем, но не е правно санкционирано ни во современиот свет.

Сумирано, корупцијата е комплексен криминал со заматени граници, така што, тешко може да се направи секогаш јасна разлика меѓу злосторникот и жртвата. Тоа не значи дека истата мора да биде едnodимензионална трансакција во која активната ја присилува пасивната страна, напротив двете страни имаат обострана корист, а жртвата може да биде трето лице или заедницата во целост. Згора на тоа, постојат културни и социјални фактори кои можат дополнителни да го замаглат ова прашање. Давањето на подароци, во една култура, за извршена работа во редовниот делокруг на активности на службеникот, може да се доживува како прифатливо во една култура, додека во друга да се доживува како неетичко. Сепак, сеопфатна проценка на корупцијата, може да помогне за подобро нејзино прилагодување во политиките и јакнење на антикорупциските тела во целост. Корупцијата се уште претставува проблем за сите земји низ светот. Политичкиот, институционалниот амбиент, социјално – економскиот развој, како и преовладувањето на социјалните и културолошките норми, се оние елементи кои може да се обликуваат различно во различни земји, но корупцијата се уште е зло од која ниту една држава нема побегнато, напротив се доживува како особено ранливо подрачје. Така и земјите на нашево поднебје, сметаат дека по невработеноста и сиромаштијата, корупцијата со сите појавни облици претставува особено важен проблем со кој се соочуваат граѓаните на овие земји на секојдневно ниво. Причина повеќе за константи длабински анализи на движењето на појавите и следењето во од на *modus operandi*.

4.Етиолошки карактеристики на корупцијата

Етиологијата на криминалитетот е есенцијална за спознавање на побудите и мотивите кои го изродиле конкретниот криминалитет со сите појавни облици, како и деструктивностите кои остануваат зад неговото извршување. Така за длабинско изучување на корупцијата, мораме да се запрашаме кои се причините кои обусловиле појава на истата, и какви последици чувствуваме при нејзино извршување?

4.1 Причини за постоење и ширење на корупцијата

Аристотел и Платон, коренот на корупцијата го гледале во расипничкото владеење на некомпетентни службеници, кои страста кон материјалното ја ставале пред интересот на политичката заедница. Според Макијавели, главни фактори за појавата на корупцијата биле: моралната деградација, лошото воспитување и лошата вера. Сметал дека слабостите на републиката, како државно уредување, се должат на егоизмот и алчноста на луѓето кои требало да ја водат државата, кои иако биле дел од организираното, цивилизирано општество, секогаш сакале да земат повеќе од она што им припаѓало.

Словенечкиот криминолог, Душан Цотиќ, како причини за појава на корупцијата ги набројува, присуството на натрупани економски проблеми, невработеноста, опаѓањето на стандардот на населението и изразениот дефицит на подрачјето на

обезбедување на соодветни буџетски средства за работа на државните органи и многу ниската припадност на персоналот на тие органи (кои вршат многу чувствителни функции што бараат високо ниво на чесност и општествена доверба) предизвикуваат опаѓање на моралот во редовите на државните службеници. Имено, во секојдневната практика тие се среќаваат со неоправдано и незаконито богатење и во врска со тоа, со остра социјална диференцијација.¹⁵³

Постојат тврдења според кои главна причина за појавата на корупцијата е тоа што службениците се слабо платени. Според ова гледиште ниските плати во јавната администрација оправдуваат нудење и земање мито.¹⁵⁴ Некои пак сметаат, дека корупцијата е детерминирана од моралот, бидејќи општествата се разликуваат едни од други.¹⁵⁵

Земјите во транзиција имаат поголем корпус на поттикнувачки фактори за појава на корупцијата. Имено за овие општества е карактеристично отворено признавање на присуство на феноменот корупција во сите општествени структури – во политичките, административните органи на власт, органите кои имаат примарна улога во заштита на правниот поредок, како полицијата и судството, во царинската и граничната контрола и сл. Тука, влијанијата на кои се подложни подрачјата каде има послободно движење на стоки, услуги и инвестирања на странски капитал, се карактеристични за процесот на приватизација на општествената сопственичка структура и претставуваат плодна почва за појава и ширење на корупцијата.¹⁵⁶ Во оваа насока се зема како јавна тајна дека се толерира практиката на корупција во случаи на надворешнотрговски и финансиски трансакции, особено во врска со капитални инвестиции, набавка на висока технологија, вооружување, набавка на концесии за експлоатација на природните богатства, при што се договараат зделки на штета на националното богатство на неразвиените земји, со давање на „провизии“, односно со давање на поткуп на функционерите во тие земји.¹⁵⁷

Перцепцијата на корупцијата и анализата на нејзините етиолошки обележја кај земјите во транзиција (државите што ја поминале и државите кои сè уште се наоѓаат во таа фаза) не насочуваат кон констатацијата за постоењето на идентични, но и сосема различни причини за корупцијата во наведените држави. Различноста на причините за корупцијата, произлегува од специфичностите и карактерот на нивниот политички систем, актуелните трансформации на моделот на политичкиот и економскиот систем и нивните форми на манифестирање, односно нивните потенцијални можности и ефективи да се задржат и да опстанат во новонастанатиот општествен амбиент. За таа цел, истражувањата на криминогените фактори на корупцијата, во различните транзициски држави, мора да тргнуваат од нивниот севкупен општествен контекст карактеристичен за анализираното општество (транзициско или посттранзициско).¹⁵⁸ Така, како разгорувачи на корупцијата во транзициски општества се наведуваат освен економската трансформација и демократизацијата на општествата, несоодветно и нецелосно функционирање на контролните механизми, брзи и радикални промени на постојните економски и политички услови со паралелна, честопати нелегална промена на сопственичките односи, слаба активност на контролните институции, развој на „сивата економија“, криза, а во некои општества и целосен распад на системот за витални општествени вредности, вооружените судири, и други внатрешни конфликти, сопственичката трансформација, појавата на значајни правни празнини, појавата на нелојална конкуренција, криминалната приватизација на државната и општествената

¹⁵³ Сулејманов, З., Криминологија, Графохартија, 2007, стр.170

¹⁵⁴ Van Rijckeghem C., Weder B., Corruption and the rate of temptation : Do low wages in the civil sector cause corruption ?, 1997, pg. 31

¹⁵⁵ Mark Lawrence M. Santiago, The Question of Political Consensus In a Pluralistic Multicultural Democratic Society, pg. 3

¹⁵⁶ Cotic, D. цитирано според Сулејманов, З., Криминологија, 2007, стр.171

¹⁵⁷ Ибид, стр.172

¹⁵⁸ Стојановска Б., Корупцијата во Македонија, битката со несоодветни средства стр. 107

сопственост во кои доаѓа до израз процесот на лоша (ниска) процена на вредноста на капиталот (негово целосно обезвреднување), како и постоење на широк дијапазон на дефинирани дискрециони права на високите функционери, идеални за нивна криминална злоупотреба. Со тоа, како најкритични области погодни за развивање на корупцијата се издвојуваат стопанството, финансиите, политиката, јавните служби и државната управа.¹⁵⁹

Камбовски наведува дека меѓу причините за постоење и ширење на корупцијата е и самата колективна свест, односно нестабилноста на системот на морални и други вредности. Постоењето на практика на огромно незаконско богатење, остра социјална диференцијација, која е се повеќе резултат на искористување на одредена погодност и положба, особено кај приватизацијата на капиталот, отколку на способност и труд, создава општа клима на уверување дека се е дозволено и дека се исплаќа дури и криминалот. Особено ако законодавството не може да ги следи и санкционира таквите појави, а државните органи не покажуваат особен ангажман за дословно применување на законите.¹⁶⁰

Како дополнителни иницијатори за појавата и ширењето на корупцијата, особено во земјите во транзиција, ги посочуваме и несоодветната законска регулатива, или непрецизното и недоречено законодавство, слабата организација при работење, начинот на(не)функционирање на институциите на сите нивоа, слабостите на социјалната политика, несоодветното образование на администрацијата, веќе споменатите ниски плати во администрацијата, односно не поволниот материјален статус на јавните службеници, како и непостоење на систем за обезбедување на социјална сигурност на сите загрозувани општествени слоеви.

Сепак, корупцијата се карактеризира со особена динамичност и висок степен на приспособливост, па во сите општества не постојат унифицирани причини криминогени фактори со ист квантитет и квалитет. Тоа во голема мера зависи од квалитетот и динамиката на актуелните промени во општествено - економските и политичките односи во овие земји, од нивните традиции, степенот на државотворна, политичка, економска и безбедносна култура, од стабилноста и функционалноста на сите институции и на системот, и слично. Меѓу иницијаторите за нејзино создавање, има и такви ставови кои ја врзуваат со религијата и нејзиното религиозно потекло. Така, некои автори се повикуваат на христијанските обичаи за оставање на пари, масло и сличен дар во црквата посредник на Бога (пасивни субјекти на корупција) за здравје и среќа. Сепак, за разлика од световната, овде се возвраќа со нематеријални добри отсликани во надежи, додека кај световната корупција имаме реално остварена добивка.¹⁶¹

4.2 Последици од корупцијата

Последиците кои настануваат со практикувањето на коруптивните дејства, се повеќеслојни и повеќекратни. Како најчести, во меѓународните документи, се истакнуваат: обесхрабрувањето на домашното и странското инвестирање, подривањето на владеењето на законите, спречувањето на економскиот развој, влошувањето на мотивираноста за работа, создавање на несигурност меѓу граѓаните во правото, правната држава и почитувањето на слободите и правата, подривањето на идејата за социјална правда и правичноста, губењето на довербата кај граѓаните во работата на јавната и државната администрација, како и стабилноста на демократските институции и сл.

¹⁵⁹ Здравков, Р., Јавната свест во борбата против корупцијата, магистерски труд, Универзитет „Гоце Делчев“, Правен факултет, 2015 год. стр.26

¹⁶⁰ Камбовски, В., Спречување на корупцијата, Криминално – политички основи и законодавен модел), Македонска ревија за казнено право и криминологија, 1998, стр. 6

¹⁶¹ Сулејманов, З., Криминологија, Графохартија 2007, стр.173

Сулејманов наведува четири области каде најмногу се чувствуваат последиците од корупцијата:

- На економски план;
- На социјален план;
- На политички план;
- На културен план.

Чувствувањето на последиците од корупцијата на **економско рамниште** се огледуваат во спречувањето на вкупниот економски раст на земјата на подолг период. На **социјален план** - кај осиромашувањето на населението. Додека на **политички план**, корупцијата доведува до зголемување на моќта на елитизмот на владејачката класа. Па, во оваа насока, корупцијата, според Камбовски, е симптом на една тешка болест на општеството, чија вистинска дијагноза упатува на малигни процеси кои бргу се развиваат во насока на концентрација на функциите, богатството и престижот, потиснување на демократијата и јакнење на недемократските или автократските режими, ерозија на начелото на законитост, експанзија на бирократизмот, се поголема административна контрола, монополи, непотизам и сл., а зад сето тоа примордијална улога игра материјалната концепција за стекнување на што поголема моќ и богатство. На **културен план**, влијанието на корупцијата и последиците што ги остава се доживуваат и како најзначајни. Преку постоењето на културата на корупцијата (рушвет), која е воедно и мерка за успехот и успешноста, можат да се купат кариера и иднина до три колена (Љубиша Георгиевски). „Можат да се купат личното, фамилијарното и државното минато до чукундедо, може да се купи човек, или група луѓе. Културата на корупцијата како трета фаза на нашето самоуништување, дозволува преку ноќ од човек да станете крпа, и од крпа да станете човек.“¹⁶²

Корупцијата, често може да го пронајде своето место во кривичните дејствувања каде отсуствува директна жртва, и да не го побудува јавниот интерес во толкава мера токму поради тоа. Сепак, секогаш во себе вклучува нанесување посредна штета на јавниот интерес и непосредна штета кон конкретните права на трети лица. А тоа е нешто кое не смее да се заборави и прескокне толку латентно. Сраснувањето со секојдневната корупција и доживувањето на нејзиното постоење во сите појавни облици како нормално или како честа појава, е особено загрижувачко, најмногу во однос на мотивирањето за нејзино сузбивање. Причините кои условиле појава на корупцијата се токму и последиците кои остануваат зад нејзиното практикување. Ако речеме дека сиромаштијата, невработеноста, сивата економија, партизираната јавна администрација или неефикасната судска власт предизвикале појава на корупција, слободно можеме да ги наброиме истите овие фактори и како последици кои би ги оставила корупцијата зад себе по нејзиното извршување. Борбата против корупцијата мора да биде, пред сè унифицирана, а потоа и доследна, за да може да зборуваме за какво било помрднување од мртва точка. Република Македонија е меѓу земјите каде корупцијата е навлезена во секоја општествена пора, затоа самата борба мора да започне и да се одржува на сите нивоа од општественото живеење.

5. Меѓународното уредување на борбата против корупцијата

Потребата од унифицирана борба против корупцијата, **Организацијата на обединетите нации** ја препознава на почетокот на деведесеттите години од минатиот век, по што се носат и неколку резолуции на Економско-социјалниот совет и на Генералното собрание на ОН. Такви се Резолуцијата на Економско-социјалниот совет бр.1995/14 од 24 јули 1995 година именувана како „Акција против корупцијата“, со прилог: „Прирачник за практичните мерки за нејзино сузбивање“. Во 1996 година се носи

¹⁶² Георгиевски, Љ., Култура на корупцијата, Дневник, 16 август 1999, цит. според Сулејманов, З.

и „Декларација за корупција и актите на корупција во транснационалните комерционални активности“, потоа „Активности против корупцијата“ и сл. Во 1997 година, во рамки на Комисијата за спречување на криминалитет и кривично правосудство на ОН се изработува и „Модел на законодавство против корупцијата“. На VIII Конгрес на ОН за спречување на криминалитетот и постапување со престапниците во 1990 година во Хавана пак, е донесена посебна резолуција за корупцијата во државните органи, а на IX Конгрес во Каиро, истата година, значаен дел од програмата е посветен на тоа прашање.¹⁶³ Потребата од унифицирана борба против корупцијата зазема и свој дел во веќе споменатата Конвенција од Палермо.

Генералното собрание на ООН, на 31 октомври 2003 година ја носи Резолуцијата бр. АРЕС/58/4 со која е донесена и *Конвенцијата на ООН против корупцијата*.¹⁶⁴ Оваа Конвенција има за цел да ги унапреди и зајакне, на најефикасен начин мерките за спречување и борба против корупцијата, потоа да ја унапреди, олесни и поддржи меѓународната соработка и техничка помош со цел спречување на корупцијата и борба против неа, вклучувајќи го и враќањето на имотите и да го унапреди интегритетот, одговорноста и доброто управување со јавните работи и државниот имот. Преку Конвенцијата предвидена е цела палета на превентивни мерки, со што на државите потписнички им се наложува да спроведат и унапредат ефикасни практики за превенција на корупцијата, да применува или следи политики на ефикасна превенција што го фаворизира учеството на општеството и ги изразува принципите на правната држава, доброто управување со државните работи и државниот имот, интегритетот, транспарентноста и одговорност. Конвенцијата инсистира и на соработка меѓу државите како меѓусебно така со регионалните и меѓународните организации надлежни за унапредување и спроведување на мерките предвидени во Конвенцијата. Исто така, предвидува и обврска за внесување на соодветни инкриминации на коруптивните дејствувања во рамки на вршењето на службените функции. Се предвидува и одговорност на правни лица, конфискација на имот и приходи стекнати со коруптивни дејствувања и слично.

Работата на **Советот на Европа** за борба против корупцијата е особено интензива. Пристапот на Советот на Европа во борбата против корупцијата отсекогаш бил мултидисциплинарен и се состои од три меѓусебно поврзани елемента: поставување на европски норми и стандарди, следење на усогласеноста со стандардите, и градење капацитет што им се нуди на поединечни земји и региони, преку програми за техничка соработка. Советот на Европа има развиено поголем број разнообразни правни инструменти кои третираат прашања како што се криминализација на корупцијата во јавниот и приватниот сектор, одговорност и компензација за штета настаната поради корупцијата, однесување на јавни службеници и финансирање на политички партии. Овие инструменти имаат за цел подобрување на капацитетот на Државите за борба против корупцијата дома, но и на меѓународен план. Во 1994 година, формирана е *Мултидисциплинарна група против корупцијата (Multidisciplinary Group on Corruption - GMC)*, која изработува програми за заемни активности и изготви две конвенции против корупцијата „Кривичноправна конвенција против корупција (серија европски договори бр.173) и Граѓанско правна цивилна конвенција за спречување на корупцијата (серија европски договори бр.174), како и Модел и Кодекс на однесување на јавните службеници.“ Подготвија и листа на кривични дела кои треба да ги инкриминираат националните законодавства со цел спречување и борба против корупцијата.

¹⁶³ Сулејманов, З., Криминологија, Графохартија 2007, стр.160

¹⁶⁴ Ратификувана од страна на Република Македонија со Закон за ратификација на Конвенцијата на Обединетите нации против корупцијата, Службен весник на РМ бр.37/07

Комитетот на министрите во рамки на СЕ во 1996 г. усвои „Програма за акција против корупцијата“. На вториот Самит на шефови на држави и влади 1997 г. донесен е План за акција, со цел јакнење на соработка во борба против корупцијата и против нејзината поврзаност со перење на пари и организиран криминал. Во 1998 год. од страна на Комитетот на министри усвоена е Резолуција (98)7 со која се одобрува склучување на Проширената парцијална спогодба за востановување на **„Група на држави против корупцијата - ГРЕКО“**, како институција која има за цел да ја подобри способноста на нејзините членки за борба против корупцијата. Договорот за формирање на ГРЕКО е усвоен од страна на Мултинационалната група за корупција на 23-24 март 1998, а е модифициран од страна на замениците министри на 28-29 април 1998 г. и усвоен на 1 март 1999 г. со Резолуција (99)5.

Сумирано, како значајни правни инструменти донесени од страна на Советот на Европа, а наменети за борба против корупцијата се издвојуваат:

- Кривичноправната конвенција против корупцијата од 1999 година.
- Граѓанскоправната конвенција против корупцијата од 1999 година.
- Дополнителниот Протокол на кривичноправната конвенција против корупцијата.
- Дваесетте водечки принципи против корупцијата {Резолуција (97)24}.
- Препораките (модел) за кодекс на однесување на јавните службеници {Препорака бр. R(2000)10}.
- Препораката за заеднички правила против корупцијата во финансирањето на политичките партии и изборните кампањи {Препорака Rec(2003)4}.

*Казнената конвенција против корупција*¹⁶⁵ ги обврзува државите потписнички да воспостават специјални независни тела за борба против корупцијата, како и да воспостават специјални овластувања и техники за истрага. Конвенцијата го дефинира активниот и пасивниот поткуп како коруптивни дејства, и ги задолжува државите да ги инкриминира ваквите поведенија извршени од страна на членови на националните јавни институции, од странски јавни службеници на странски јавни институции, од лица вработени во приватниот сектор, меѓународни функционери, судии и службеници во меѓународни пленарни собранија и сл. во своите национални законодавства. Преку Конвенцијата се наложува и казнување на правните лица во земјите потписнички за делата на активна корупција, вршење на влијание и перење пари, со што не би се исклучила и одговорноста на физичките лица. Исто така се настојува и воведување на законска обврска за конфискација или одземање на приходот добиен со вршење на ваквите дела.

*Цивилната конвенција, или Граѓанскоправната конвенција за спречување на корупција*¹⁶⁶ прави дефинирање на поимот на корупција во членот 2, како посредно или непосредно барање, нудење, давање или прифаќање на недозволено чинење или друга недозволена корист или ветување на таква незаслужена корист, која го попречува нормалното вршење на некоја функција или пропишаното однесување на корисникот на незаконското чинење или на незаслужената корист или на ветувањето на таква корист. Преку оваа Конвенција се штитат жртвите, со што се предвидува обврска на државите за овозможување на целосен надомест од државни средства, со што се воведува

¹⁶⁵ Criminal Law Convention on Corruption, Council of Europe, 1998, ратификувана од страна на Република Македонија со Закон за ратификација на казнената конвенција против корупција, Службен весник 32/99

¹⁶⁶ Civil Law Convention on Corruption, Council of Europe, 1999, ратификувана од страна на Република Македонија со Закон за ратификација на цивилната конвенција за спречување на корупција, Службен весник 13/02

одговорност на државата за дејствијата на корупција сторени од страна на нејзините службени лица. Предвидена е и ништовност на договорите во врска со делата на корупција, контрола и следење на финансиските состојби на правните лица и меѓународна соработка во граѓанска постапка во предмети врзани за корупција.

Значајни активности во борба против корупцијата пројавува и **Пактот за стабилност** со Договорот и Акциониот план на Антикорупциска иницијатива за Југоисточна Европа. Договорот е усвоен на 16.2.2000 во Сараево и инкорпорира истакнување на цели и начела за антикорупциско делување и ги предвидува глобалните обврски на членките во борбата против корупцијата, како и мерки за имплементација на самиот договор. Акциониот план, пак, донесен на истата средба, ја истакнува клучната улога на меѓународната заедница во поддршката на напорите за борбата против корупцијата, преку организирање на програми за техничка помош за дополнување на постојното или донесување на ново законодавство на национален план за борба против корупцијата, како и создавање на програми за обука и други форми за помош и заедничка работа.

Организација за економска соработка и развој OECD, исто така има свој удел во антикорупциската борба на пошироко рамниште. Имено, истата се согледува во носењето на Препораката на Советот за даночни намалувања за поткуп на странски јавни службеници, Резолуција С (96) 27, 1996 и Конвенција за сузбивање на поткупот на странските јавни службеници во меѓународните деловни трансакции – 21.10.1997 (за активниот поткуп), како и со усвојувањето на Препораката на *OECD* за подобрување на етничкото однесување во јавната служба – 27.4.1998

5.1 За „Групата на држави против корупцијата - ГРЕКО“,

Советот на Европа постои за да ја поддржува и унапредува плуралистичката демократија, човековите права и владеењето на правото, и е предводник во борбата против корупцијата, која претставува закана за самите темели на овие клучни вредности. Следењето на усогласеноста на поставените стандарди за борба против корупцијата од страна на СЕ ѝ е доверено на Групата држави против корупцијата, **ГРЕКО**. Целта на **ГРЕКО** е преку средства на заедничко оценување и еднаков притисок на флексибилен и ефикасен начин да го надгледува придржувањето до водечките начела и примена на меѓународните инструменти усвоени од СЕ во борба против корупцијата. Истото се реализира преку посети и изготвување извештаи, кои можат да содржат препораки за подобрување на законодавството и практиката за сузбивање на корупцијата. Значи, преку работата на **ГРЕКО** се овозможува подобрување на капацитетот на нејзините членки за борба против корупцијата, преку следење на нивната усогласеност со антикорупциските стандарди на Советот на Европа низ еден динамичен процес на взаемна евалуација и притисок од страна на колеги. Помага да се идентификуваат недостатоци во националните антикорупциски политики, поттикнувајќи неопходни законодавни, институционални и практични реформи. **ГРЕКО** воедно обезбедува платформа за споделување на најдобрите практики во превенцијата и откривањето на корупцијата. Седиштето и е во Стразбур, а најмалку двапати годишно се одржува пленарна седница. Членството во **ГРЕКО**, кој претставува проширен договор, не е ограничено на земји членки на Советот на Европа. Секоја држава која учествувала во елаборацијата на проширениот делумен договор, може да му се приклучи, со тоа што ќе го извести Генералниот секретар на Советот на Европа. Згора на тоа, секоја држава која ќе стане потписничка на Кривичноправната или Граѓанскоправната конвенција за корупцијата, автоматски му пристапува на **ГРЕКО** и неговите евалуациски постапки. Во моментот, **ГРЕКО** е составен од 49 земји членки (48 европски држави и Соединетите Американски Држави).

Функционирањето на **ГРЕКО** се одвива согласно неговиот Статут и Правилник. Секоја земја членка именува до два претставника кои учествуваат на пленарните сесии

на ГРЕКО со право на глас; секоја членка воедно му доставува на ГРЕКО список на експерти кои се на располагање за да земат учество во евалуациите на ГРЕКО. Другите тела на Советот на Европа можат исто така да именуваат претставници (на пр. Парламентарното собрание на Советот на Европа). ГРЕКО им додели статус на набљудувачи на Организацијата за економска соработка и развој (ОЕЦД) и на Обединетите нации – претставени преку Канцеларијата на Обединетите нации за дрога и криминал (УНОДЦ). ГРЕКО избира претседател, заменик претседател и членови на своето биро кои играат важна улога во осмислувањето на работната програма на ГРЕКО и во супервизијата над евалуациските постапки.

Статутарниот комитет на ГРЕКО е составен од претставници во Комитетот на министри на земјите членки кои му се приклучиле на ГРЕКО и од претставници посебно назначени од другите членки на ГРЕКО. Тој е надлежен за усвојување на буџетот на ГРЕКО. Воедно е овластен да дава јавни изјави, доколку смета дека некоја членка не презема задоволителни активности во однос на препораките кои ѝ се упатени. Статутот на ГРЕКО дефинира основна (мастер) постапка, која може да се приспособи на различните правни инструменти кои се разгледуваат. ГРЕКО, кој има седиште во Стразбур, е потпомогнат од Секретаријат, на чие чело се наоѓа извршен секретар, кого го обезбедува генералниот секретар на Советот на Европа.

ГРЕКО ги мониторира сите свои членки на рамноправна основа, низ еден динамичен процес на взаемна евалуација. Механизмот на ГРЕКО осигурува совесно придржување до начелото на еднаквост на правата и обврските меѓу своите членки. Сите членки учествуваат и себеси се подвргнуваат без ограничувања на постапките на взаемна евалуација и усогласеност.

Следењето на ГРЕКО се состои од: „хоризонтална“ евалуациска постапка (сите членки се евалуираат во рамки на еден евалуациски круг), која води до препораки кои имаат за цел унапредување на неопходните законодавни, институционални и практични реформи; постапка за усогласување наменета за оценување на мерките преземени од членките за имплементација на препораките.

ГРЕКО работи во циклуси: *евалуациски кругови*, од кои секој покрива специфични теми. *Првиот евалуациски круг* на ГРЕКО (2000–2002) ги третираше независноста, специјализацијата и средствата кои им се на располагање на националните тела вклучени во превенцијата и борбата против корупцијата. Исто така ги третираше степенот и опфатот на имунитет на јавните службеници од затворање, гонење, итн. *Вториот евалуациски круг* (2003–2006) се фокусираше врз идентификацијата, заплenuвањето и конфискацијата на приходите од корупцијата, превенцијата и откривањето на корупцијата во јавната администрација и спречувањето правните лица (корпорациите, итн.) да се користат како штит за корупцијата. *Третиот евалуациски круг* (почнат во јануари 2007 година) ги третира (а) инкриминациите предвидени во Кривичноправната конвенција за корупцијата и (б) транспарентноста на партиското финансирање.

Евалуацискиот процес следи една добро дефинирана постапка, каде што ГРЕКО назначува експертски тим за евалуација на една определена членка. Анализата на состојбите во секоја земја се спроведува врз основа на пишани одговори на прашалник и информации собрани за време на состаноци со јавни службеници и претставници на граѓанското општество во текот на посетата на земјата. По посетите спроведени во самата земја, експертскиот тим подготвува нацрт извештај кој ѝ се доставува на проучуваната земја за коментари пред конечно да му се поднесе на ГРЕКО за испитување и усвојување. Заклучоците од евалуациските извештаи можат да наведат дека законодавството и практиката се усогласени – или не се усогласени - со одредбите кои се проучуваат. Заклучоците можат да водат кон *препораки* кои бараат акција во рок од 18 месеци или кон *забелешки* за кои од членките се бара да ги земат предвид, но не се бара формално да поднесат извештај за нив во последователната постапка за усогласување.

Една од предностите на следењето на ГРЕКО лежи во тоа што имплементацијата на препораките се испитува во *постапката за усогласување*. Оценувањето на прашањето: Дали една препорака е имплементирана на задоволителен начин, е делумно имплементирана, или не е имплементирана? - се базира врз извештај за состојбите, со приложена придружна документација поднесена од страна на членката, која се проучува 18 месеци по усвојувањето на евалуацискиот извештај. Во случај каде што нема усогласување на сите препораки, ГРЕКО ќе ги преиспита преостанатите препораки во рок од дополнителни 18 месеци. Извештаите за усогласеност и адендумите, истите усвоени од страна на ГРЕКО, воедно содржат генерален заклучок за имплементацијата на препораките, чија цел е да се одлучи дали да се прекине постапката за усогласување во однос на односната членка. На крај, Правилникот на ГРЕКО предвидува посебна постапка, заснована на еден прогресивен пристап, заради постапување со членките за чиј одговор на препораките ГРЕКО смета дека *генерално е незадоволителен*.

Евалуациските постапки на ГРЕКО вклучуваат собирање на информации преку прашалник(ци), посети на самите земји кои им овозможуваат на евалуациските тимови да обезбедат понатамошни информации за време на дискусии на високо ниво со клучни национални фактори, и пишување на евалуациски извештаи. Овие извештаи, кои се испитуваат и усвојуваат од страна на ГРЕКО, содржат препораки за евалуираните земји со цел тие да го подобрат своето ниво на усогласеност со одредбите кои се разгледуваат. Преземени мерки заради имплементација на препораките, потоа се оценуваат од страна на ГРЕКО во посебна постапка за усогласеност.

5. Република Македонија и корупцијата

Корупцијата како проблем кој реално постои меѓу земјите на Западен Балкан, и им е особена ранлива област, неминовно ја зафаќа и Република Македонија. Рангирана е како еден од петте најголеми проблеми во државата, веднаш по невработеноста, сиромаштијата, ниските приходи и високите цени. Индексот на распространетост, по одредени истражувања, се движи меѓу 5,9 до 6,8.¹⁶⁷ Се смета дека во земјата постои високо ниво за свесност за постоење на корупцијата, и за мнозинството од население воопшто не е прифатлив ниту еден облик на корупција. А, од нивото на свесност на граѓаните зависат и трите главни става потребни за разбирање на динамиката на коруптивното однесување и тоа: прифатливост, подложност и практична ефикасност. Како најголем корупциски проблем, низ многу извештаи и истражувања, се подвлекува дека е сконцентриран во подмитувањето, како облик на корупцијата. Бидејќи јавниот сектор игра огромна улога во современото општество, од лекарски прегледи до уписи во училишта, се смета дека огромен процент од полнолетните граѓани (на возраст од 18 до 64 години) во годината се изложени, директно или индиректно на искуства со подмитување на јавен службеник.

Други истражувања направени на ниво на држава,¹⁶⁸ укажуваат на постоење на висока корупција во земјата, која, сè повеќе ја стимулира системската корупција. Имено, се смета дека корупцијата е подеднакво застапена на сите три нивоа на распространетост на моќта, и се среќава и во судската, извршната и во законодавната власт. Не помалку е присутна и ситната корупција, па поткупувањата на службеници е станато основна пракса на административното работење. Корупцијата во РМ, се смета дека е најприсутна во царината, во судовите и во полицијата. Следуваат Министерството за

¹⁶⁷ Нурединоска, Е., Саздевски, М., Ѓузелов, Б., Извештај за проценка на корупцијата во Македонија, Македонски центар за меѓународна соработка

¹⁶⁸ Истражување за перцепцијата на граѓаните за корупцијата, Факултет за безбедност, 2018, вест достапна на <https://kanal5.com.mk/articles/349744/pet-godishno-istrazhuvanje-za-korupcija-na-fakultetot-za-bezbednost> (последно пристапено на 1.10.2018)

здравство и Министерството за транспорт и врски, Владата, локалните власти и даночната управа. Истите истражувачи на проблемот сметаат дека овој проблем не се решава со еден сет на законски решенија туку е потребна системска трансформација. За да се стекне поголема доверба во институциите, граѓаните решението го гледаат во ЕУ интеграциите и зајакнување на транспарентноста во јавните обвинителства и судовите во гонењето на овие случаи.

Проблемите со појава на корупција, научната фела кај нас, ги врзува со одредени околности кои се карактеристични само за нашето поднебје. Имено, Камбовски смета дека тоа е слабеењето на ефикасноста во откривањето на кривичните дела, од правен аспект, а од економски смета дека кај нас упорно, со години опстојува „сивата“ економија, без создадени ефикасни мерки за нејзино потиснување. Камбовски смета, дека корупцијата на нашево поднебје ја разгорува и фактот што јавните набавки и останати јавни работи, се вршат без прецизна законска регулатива, што ќе им обезбеди еднаква достапност на сите субјекти кон нивното изведување. Проблемот е и поголем, ако предвид се земе фактот дека постои фаворизирање на одредени претпријатија кои ги уживаат благословите од владејачката или некоја друга партија. Потоа, со години имаме проблеми кај постапката за приватизација... Сепак, Камбовски нагласува, дека проблемот е зацврснат и од самата колективна свест, односно од нестабилноста на системот на морални и други вредности. Законодавството не може да ги следи во од и да ги санкционира ваквите појави, а државните органи пак, и не покажуваат особен ангажман во доследна примена на законите. Сето ова ја разгорува и зацврстува корупцијата во сите нејзини појавни облици.

За граѓаните, наглото збогатување на личен план на оние што се на власт е водечкиот фактор за широко распространетата корупција. Исто така, сметаат и дека законите во РМ не се спроведуваат, што е особен индикатор за натамошна појава, сметаат и дека постои недостаток на сериозна административна контрола на корупцијата, дека судскиот систем е неефикасен во борбата против неа, како и дека самото општество е во морална општествена криза, што е особено плодна почва за појава и ширење на корупцијата. Од сите можни иницијатори за појава на корупцијата, интересно е што кај нас, не постои особено високо мислење дека ниските плати на административните службеници се меѓу првите 5-10 клучни фактори за појава на корупцијата.

Важна карактеристика за разбирање на динамиката на корупцијата е коруптивниот притисок, или потенцијалната корупција односно дали сите луѓе би биле поткупливи доколку тоа се побара од нив. Овој индекс се мери според контактите со службените лица и барањето од нивна страна да им се даде одредена сума пари, подарок или да се направи услуга. Притисокот е придружен со јасно барање (експлицитно барање) или сигнали (преку клучни изрази или знаци) дека службеникот очекува нешто за возврат. Коруптивниот притисок бележи мало зголемување, споредбено со истражувањето од 2002 година, според композитниот индекс, ако се има предвид дека се гледа процентот на луѓе од кои било побарано да дадат поткуп, од оние кои имале контакти со јавната администрација. Бидејќи бројот на овие контакти бил поголем во 2002 г. во споредба со 2014 г. се намалило целокупното искуство на населението со коруптивниот притисок во 2014 г. во споредба со 2002 г., иако всушност притисокот се зголемил врз оние кои имале контакт со администрацијата. Ова покажува дека административната реформа за да се намали товарот врз граѓаните и контактите со администрацијата како воведувањето на едношалтерскиот систем, поедноставување на административните процедури и така натаму го намалила целокупниот коруптивен притисок врз населението – значително помал број луѓе имале контакт со државните службеници во 2014 г. (46 %) споредено со 2002 г. (79 %) и со 2001 г. (81 %). Ова значи дека значително помал процент на луѓе (25,6 %) биле засегнати од коруптивниот притисок споредено со 2002 г. (43,3 %). Но, интензитетот на овој притисок останал непроменет, укажувајќи на потребата за подобро и поефикасно управување со администрацијата, контрола и спроведување на законите.

5.1 Национална уреденост на превенцијата и репресијата на корупцијата

Македонија е членка на Групата држави против корупцијата - ГРЕКО од 2000-тата година. Најважните инструменти во надградувањето на законодавната рамка за борба против корупцијата се опфатени со ратификацијата на двете конвенција на Советот на Европа - Конвенцијата за кривично право против корупцијата (1999 г.), Конвенцијата за граѓанско право против корупцијата (2002 г.) и Дополнителниот протокол на Конвенцијата за кривично право против корупцијата (2005 г.)¹⁶⁹ Во 2007 г. Македонија ја ратификува Конвенцијата на ОН против корупцијата.

Првиот посебен закон во правната рамка на домашното законодавство за борба против корупцијата беше усвоен во 2002 г.¹⁷⁰ со усвојувањето на **Законот за спречување на корупцијата**, кој содржи бројни одредби за зајакнување на спречувањето и борбата против корупцијата во јавната администрација и кај избраните/именуваните функционери. Законот, неколку пати, беше дополнет во периодот помеѓу 2004 и 2008 г., а Државната комисија за спречување на корупцијата (понатаму ДКСК) беше основана во ноември 2002 година. Денес, ДКСК ја има улогата на независно тело, одговорно за спроведување на мерките за спречување на корупцијата и конфликтот на интереси.¹⁷¹ Законот ја дефинира корупцијата како злоупотреба на функција, јавни овластувања, службена положба и позиција со цел придобивка за себе или за други (член 1а). Главната цел на законот е да се утврдат мерки и активности за спречување корупција во вршењето на власта и во вршењето доверени јавни овластувања, службена должност и политики, мерки и активности за спречување судир на интереси, мерки и активности за спречување корупција во преземањето активности од јавен интерес од страна на правни субјекти кои се поврзани со вршењето јавни овластувања, како и мерки и активности за спречување корупција на трговски друштва (член 1). Врз основа на овој закон, се воведоа неколку други закони и стратешки документи, како што се: Законот за спречување судир на интереси, Државните програми за превенција и репресија на корупцијата. Сепак, најголемата придобивка од овој закон е воспоставувањето на споменатата Државна комисија за спречување корупција како независно антикорупциско тело.

Законот за спречување на судир на интереси¹⁷² е донесен во 2007 година и е ревидиран неколку пати до сега. Со него се дефинира судирот на интереси, постапувањето во случај на постоење судир на интереси, мерките за спречување на судирот на интереси во вршењето на власта и во доверени јавни овластувања од страна на службените лица кои вршат јавни овластувања. За примена на законот надлежна е споменатата Комисија (ДКСК). Судир на интереси согласно законот, претставува состојба кога приватниот интерес на службеното лице е во спротивност со јавниот интерес, или кога приватниот интерес влијае, или може да влијае, врз неговата пристрасност при вршењето на работи од јавен интерес. Во законот се инкорпорирани и обврските, односно надлежностите на ДКСК, па се наведува дека таа ја донесува Државната програма со Акционен план за превенција и намалување на појавата на судир на

¹⁶⁹ Нурединоска. Е. Саздевски, М. Ѓузелов, Б.. 2014. Извештај за процена на корупцијата во Македонија. Македонски центар за меѓународна соработка, Скопје, 2014

¹⁷⁰ Закон за спречување на корупцијата, „Сл.весник на Република Македонија“ бр. 28/02, 46/04, 126/06, Одлука на Уставен суд од 10.01.2007, 10/08, 161/08, 145/10, 97/15 и 148/15.

¹⁷¹ Папандреа Д. 2013. Организирианиот криминал и борбата против криминалот во Западен Балкан: Споредба со италијанскиот модел и практики. Општ преглед и перспективи за иднината. Споделување алтернативни практики за искористување на конфискуваните криминални средства (SAPUCCA)

¹⁷² Закон за спречување судир на интереси „Службен весник на Република Македонија“ бр. 70/2007, 114/2009, 6/2012 и 153/2015

интереси, дава мислење и предлози на закони од значење за спречување на судир на интереси, поднесува извештаи за својата работа до Собранието на РМ, а извештајот го доставува до Владата и до медиумите, соработува со други државни органи во спречување на појава на судир на интереси, презема активности за едукација, ја известува јавноста за постоење на судир на интереси и слично. Со Законот е регулирана и постапката за утврдување на постоење на судир на интереси како и видови на мерки кои му се изрекуваат на службеното лице при констатирано постоење на судир на интереси.

Превенцијата од перење пари и финансирање тероризам во Република Македонија е регулирана со **Законот за спречување на перење пари и финансирање тероризам.**¹⁷³ Овој закон ги утврдува мерките и дејствијата за откривање и спречување на перење пари и финансирање тероризам кои ги преземаат задолжените субјекти. Задолжените субјекти имаат обврска да спроведуваат процедура за анализа на клиентот, да следат определени трансакции, да доставуваат извештаи до Управата за финансиско разузнавање, да чуваат податоци и документи и да воведат внатрешни програми. Надзорот над примената на мерките и дејствијата за спречување на перење пари и финансирање тероризам го вршат: Управата за финансиско разузнавање, Народна банка на Република Македонија, Управата за јавни приходи, Комисија за хартии од вредност, Агенцијата за супервизија на капитално финансирано пензиско осигурување, Агенцијата за пошти, Агенцијата за супервизија на осигурување, Институтот на овластени ревизори, Институтот на сметководители и овластени сметководители и комисиите на адвокатите и нотарите. Со новиот Закон од 2018 год. за спречување перење пари и финансирање тероризам се предвидува надзор за носителите на јавни функции во Република Македонија. Тие во 2011 година беа исклучени од субјектите кон кои се преземаат засилени мерки за анализа. Опсегот на субјектите кон кои се преземаат мерки и дејствија за спречување перење пари и финансирање тероризам се рedefинира. Во оваа група, покрај носителите на јавни функции во Македонија се додадени и следните категории: правни и физички лица кои даваат услуги за организирање и спроведување аукции, приредувачи на игри на среќа: лотариски игри на среќа, игри на среќа во обложувалница, игри на среќа во автомат-клуб и интернет игри на среќа. Во новиот Закон по ЕУ стандарди се прецизираат и усогласуваат со четвртата ЕУ Директива, одредбите кои се однесуваат на вистинските сопственици и се предвидува воспоставување регистар на вистински сопственици во рамки на Централниот регистар на РМ; се предвидува обврска за правните лица да поседуваат, чуваат и да ги впишат во регистарот на вистински сопственици податоците за нивните вистински сопственици. Со оваа промена сопственик на правно лице повеќе нема да може да биде друго правно лице (фирма). Ќе мора да има податоци за физичко лице, сопственик со најголем удел на сопственост во претпријатието; се зајакнуваат капацитетите на субјектите, особено на финансиските институции за спроведување на мерките за спречување перење пари и финансирање тероризам; се намалува износот на забраната за вршење готовински плаќања со цел да се намалат можностите за перење пари. Борбата против перењето пари или т.н. „сива економија“ е една од клучните насоки и барања од страна на Европската унија во нивните извештаи. Стопанските комори на Република Македонија, исто така ја истакнаа загриженоста и потребата за намалување на ваквиот вид тргување со цел обезбедување фер можности за сите. Се воведува надлежност на Советот за борба против перење пари и финансирање тероризам да ги координира активностите за спроведување национална

¹⁷³ 23 јуни 2018 година во скратена постапка донесен е нов Закон за спречување на перење пари и финансирање на тероризам. Претходниот закон за спречување на перење пари и финансирање на тероризам - „Службен весник на РМ“, бр. 130/ 2014, 192/ 2015, 27/2016 и 83/2018

проценка на ризикот од перење пари и финансирање тероризам и учествува во подготвувањето извештај за национална проценка на ризик од перење пари и финансирање тероризам кој потоа треба да биде усвоен од Владата на Република Македонија.¹⁷⁴

Законот за заштита на укажувачите¹⁷⁵ од 2015 година го уредува заштитеното пријавување, правата на укажувачите како и постапувањето и должностите на институциите, односно правните лица во врска со заштитеното пријавување и обезбедување на заштита на укажувачите. Заштитено пријавување значи пренесување на разумно сомневање или сознание дека е извршено, или се извршува, или е веројатно дека ќе се изврши казниво или друго незаконито или недозволиво постапување, со кое се повредува јавниот интерес. Укажувач е лице кое со добра намера врши законито заштитено пријавување. Членовите 3, 4, 5 и 6 од Законот, го регулираат пријавувањето кое мора да оди редоследно, освен во некои исклучоци: внатрешно, надворешно и јавно, т.е. пријавување преку медиумите. Сите три типа на пријавување носат предзнак „заштитено пријавување“, но постојат случаи кога заштита не е возможна, а еден од тие е ако не се почитува процедурата да се оди по редослед – прво внатрешно, па надворешно, па дури потоа јавно. Укажувачот има право на заштита на податоците и идентитетот, тој треба да е заштитен од какво било „штетно дејство“ заради пријавувањето, а заштитата треба да ја обезбеди институцијата каде што е пријавено. Укажувачот има право и на судска заштита ако смета дека нему или на нему блиско лице му е загрозувано некое право поради пријавувањето, а товарот на докажување паѓа на институцијата или на правното лице. Меѓу една од целите за носење на Законот е и пријавување на корупцијата, со цел нејзино полесно откривање.

Главните законски измени за ефикасна борба против корупцијата беа воведени со измените на **Кривичниот законик** во 2004 г. и во 2009 г. Измените на Кривичниот законик усвоени во 2009 г. меѓу другото, ги доведоа одредбите поврзани со корупција поблиску до меѓународните стандарди со нивното влегување во сила на 22 март 2010 г. Со промените во законите, клучните предизвици сега се следењето на различните манифестации и форми на корупција, додека истовремено во државата се одржува регулаторна стабилност и неоптоварување на судството со избрзани промени. Со измените кои се направени во период од 2011 до 2014 г. и годините потоа, Кривичниот законик е усогласен со меѓународните стандарди. Во најголем дел постои усогласеност на законикот со одредбите на Казнената конвенција на Советот на Европа, како и со Конвенцијата на Обединетите нации против корупцијата. Меѓу другото, со Кривичниот законик се воведени голем број кривични дела од областа на корупцијата кои се препорачани со конвенциите, па така покрај поткупот како основен облик на корупција, се дефинирани и допрецизирани трговијата со влијанија, злоупотреба на функција, поткуп во приватниот сектор, поткуп од страна на странски државјани и др. Впрочем, во Кривичниот законик има 19 казниви дела од областа на корупцијата. Законот утврдува и неколку други форми на однесување блиско до корупцијата, како што се измама (членови 247-250), уцена (член 259), изнудување пари (член 258) и злоупотреба на службена положба и овластувања (член 353). Примањето или нудењето поткуп е нелегално и согласно членовите 357 и 358 од Кривичниот законик, може да се казни со казна до 10 години затвор. Членот 357 предвидува службените лица кои директно или индиректно се вклучени во активности на примање поткуп, со цел да извршат службено дејствие кое не би смеело да се изврши, ќе се казнат со казна затвор од четири до десет години, додека за службените лица кои би биле вклучени во активности за примање поткуп со цел извршување или неизвршување на својата службена должност, казната е пониска и изнесува од една до пет години затвор. Покрај тоа, членот 357 предвидува

¹⁷⁴ Министерство за финансии, 26 јуни 2018, достапно на <https://www.finance.gov.mk/mk/node/7318> (последно пристапено на 01.10.2018)

¹⁷⁵ Закон за заштита на укажувачите, Службен весник на РМ бр. 28/15

примениот подарок или имотната корист од различни видови активности на примање поткуп да се одземат. Слични одредби важат и за лицата кои нудат поткуп: Членот 358 предвидува секој кој директно или индиректно дава, ветува или нуди подарок или друга корист на службено лице, или корист за друго лице, со цел службеното лице да ја изврши или да не ја изврши својата службена должност, ќе се казни со казна од една до пет години затвор. Исто така, законот предвидува примениот подарок или имотната корист од различни видови активности на примање поткуп да се одземат. Со измената на Кривичниот законик од 2012 година, по препорака на ГРЕКО, Република Македонија ја укина можноста на судот да одлучи да го врати поткупот на давателот на поткуп. Кривичниот законик има неколку одредби поврзани со правото на глас и изборната кампања, вклучително и забраната за поткуп за време на изборите и гласањето. На пример, членот 162 предвидува секој кој ќе понуди, даде или вети подарок или друга корист на лице со право на глас, со цел да го привлече лицето да го искористи, да не го искористи или како да го искористи своето право на глас, може да се осуди на казна до пет години затвор. Истата казна се применува и во обратната ситуација кога лице со право на глас бара да добие подарок или друга корист, или добива подарок или друга корист, со цел да го искористи, да не го искористи или да го искористи своето право на глас на одреден начин. Во поглед на партиското финансирање, членот 165а предвидува организаторот на изборната кампања кој ќе го злоупотреби своето определено овластување со закон како организатор на кампањата, ќе се казни со затвор од најмалку пет години. Исто така, законот предвидува сите нелегално добиени средства да се конфискуваат.

Во 2010 г. беше донесен новиот **Закон за кривична постапка** и истиот почна да се применува од 1 декември 2013 г. Новиот закон има за цел зајакнување на капацитетите за справување со сложен организиран криминал и случаи на корупција, со зајакнување на улогата на јавниот обвинител, воспоставување судска полиција, ставање акцент на фазата на истрага, како и воведување нови истражни техники.

Со донесувањето на новиот **Закон за јавното обвинителство**, формирано е Одделението за кривични дела од областа на организираниот криминал и корупцијата. Ова одделение започна да функционира во октомври 2004 г. и истото има надлежност да постапува за кривични дела за кои гонењето се презема по службена должност, извршени од организирана група од најмалку три лица, која дејствува одреден период со цел да оствари имотна корист или да се изврши повеќе од едно кривично дело. Одделението е надлежно да постапува и за други кривични дела за кои е предвидена казна затвор од најмалку четири години и кривични дела кои произлегуваат од меѓународните конвенции ратификувани од Македонија. Извештајот за напредокот на ЕУ за 2014 г. покажува (од 2004 г.) дека повеќе од 30 случаи на корупција од високо ниво се иницирани и сите се објект на континуирано следење, од фаза на истрага, до одредување судска одлука. Сепак, во 2014 г. Извештајот на лидерството за развој и интегритет на Југоисточна Европа (СЕЛДИ) кој ги отсликува наодите на Системот за следење на корупцијата (ССК) во земјите на СЕЛДИ, вклучувајќи ја и Македонија, посочи неколку клучни опасности поврзани со спроведување на правото, како што се: „и покрај позитивните заложби за воспоставување регулаторна и институционална основа за борба против корупцијата, вклучувајќи и основање антикорупциски агенции, кои се воведени во најголем дел на земјите од регионот, остануваат значителните проблеми, особено поврзани со практичното спроведување на постоечката правна рамка и спроведување на законите од страна на институциите“.

Во декември 2011 г. беше изменет и дополнет **Законот за јавни набавки**, со цел спречување ситуации на судир на интереси, преку доделување тендери за јавни набавки. Со ова, претседателот, заменикот, членовите и замениците-членови на Комисијата за јавни набавки, како и другите одговорни лица, добија обврска за потпишување изјава во која потврдуваат дека не постои судир на интереси. Доколку се

докаже дека таков судир постои, таквото лице ќе биде повлечено од работата на комисијата и ќе биде заменето со друго.

Во поглед на транспарентноста на партиското финансирање, во април 2011 г. настапи измена на **Изборниот законик** со цел спроведување на препораките на ГРЕКО. Сега организаторите на изборните кампањи имаат конкретни обврски во поглед на финансиските извештаи и периодите на известување. Имено, организаторите на изборната кампања покрај обврската за поднесување целосен извештај за приходите и расходите кој се поднесува најдоцна 15 дена по завршувањето на изборната кампања, имаат обврска за парцијално известување во текот на самата кампања. Така, на единаесеттиот ден од изборната кампања тие мора да достават извештај за остварените приходи и расходи за првите десет дена од кампањата. Потоа, втората обврска за извештај е еден ден пред одржувањето на вториот круг од изборите и третиот извештај се поднесува еден ден по завршувањето на изборната кампања, а го опфаќа периодот на вториот дел од кампањата. Исто така, со измените, добра и услуги кои на организаторите на кампањата им се дадени по дисконтни цени, треба да се регистрираат со нивните пазарни цени, а разликата помеѓу фактурираната и пазарната цена ќе се смета како донација. Во јануари 2014 г. настапија нови измени и дополнувања на Изборниот законик, бидејќи во минатото едно од најкритикуваните прашања беше злоупотребата на државни средства за време на изборната кампања. Имено, сега е наведено јасно, дека за време на изборната кампања, активностите на политичките партии треба да се одделат од редовните државни (владини или општински) активности. За време на изборната кампања, забрането е да се почнува и со нови проекти, како што се: изградба на фабрики или патишта, отворање нови објекти коишто се финансирани со државни пари.

Во ноември 2012 г., со дополнувањето на **Законот за финансирање политички партии**, се додаде одредба која овозможи транспарентност во финансирањето на политичките партии и достапност на податоците во партискиот регистар на донации. Имено, секои шест месеци политичките партии се обврзани да ги објавуваат на своите веб-страници примените донации за претходните шест месеци. Исто така, до 30-ти април секоја година, мора да го објават годишниот финансиски извештај на својата веб-страница. Со цел да се зголеми почитувањето на законот, се воведоа казни за прекршувањето на правните обврски и крајни рокови за поднесувањето и објавувањето на финансиските извештаи. Сега со законот се предвидува суспендирање на редовните годишни исплати од државниот буџет. Најстрогата казна е предвидена за необјавување на финансискиот извештај на веб-страницата и во тој случај на политичката партија би и се суспендирало редовното годишно финансирање од државниот буџет за период од три месеци.

Практичната примена на постоечката правна рамка, исто така претставува предизвик во Република Македонија. Сите земји од регионот, вклучително и Македонија, имаат недостаток на сеопфатни национални стратегии со малку, ако не и без воопшто национални специфики со цел да ја одразат националната состојба во однос на појавувањето и манифестацијата на корупцијата.

5.2 Државна комисија за спречување на корупција

Државната комисија за спречување на корупцијата е основана на 12 ноември 2002 година, согласно Законот за спречување на корупцијата, од 2002 година, со цел спроведување на Законот за спречување на корупцијата, како самостојна и независна институција во рамките на надлежностите утврдени во законот. Ваквиот статус на Државната комисија за спречување на корупцијата е во корелација и со Конвенцијата на Обединетите нации против корупцијата, која со нејзината ратификација во 2007 година стана извор на правото во Република Македонија, а според која, државите потписнички се должни, на ваквите институции да им ја обезбедат потребната независност за ефикасно вршење на нивните функции, заштитени од какви било

прекумерни влијанија, како и материјални услови и специјализиран кадар за вршење на нивните надлежности. Согласно членот 1 од Законот за спречување на корупцијата, Државната комисија се статуира со надлежност да ги применува мерките и активности за спречување на корупцијата во вршењето на власта, јавните овластувања, службената должност и политиката, мерките и активностите за спречување на судирот на интереси, мерките и активностите за спречување на корупцијата при вршењето на работи од јавен интерес на правните лица сврзани со остварувањето на јавни овластувања како и мерките и активностите за спречување на корупцијата во трговските друштва.¹⁷⁶

Државната комисија за спречување на корупцијата, истовремено, непосредно е надлежна и за спроведувањето на Законот за спречување судир на интереси донесен во 2007 година, а согласно со Законот за лобирање има надлежност за вршење надзор над лобирањето во Република Македонија. До 2011 година членовите на Државната комисија (во натамошниот текст ДКСК) кои ги именува Собранието на Република Македонија, функцијата ја извршуваа со непрофесионален статус. Со измените и дополнувањата на Законот за спречување на корупцијата што стапија во сила во месец ноември 2010 година, од месец април 2011 година, функцијата член на ДКСК се извршува професионално, согласно со препораките од Извештајот на Европската комисија за напредокот на Република Македонија за 2009 година.

Државната комисија е самостојна и независна во вршењето на работите определени со закон и има својство на правно лице. ДКСК брои седум членови именувани од Собранието на Република Македонија, со мандат од четири години, за разлика од претходниот кога мандатот беше пет години, а со измените е воспоставено право на повторно именување, за разлика од претходниот период кога тоа не беше можно. Членовите на Државната комисија имаат статус на именувани лица и функцијата ја вршат професионално, а за својата работа одговараат пред Собранието на Република Македонија.

Согласно Деловникот за работа, за прашањата од својата надлежност утврдени со закон, Државната комисија работи на седници, кои се одржуваат најмалку четири пати во месецот. Државната комисија може да работи и да одлучува ако присуствува мнозинството од членовите, а одлуките ги донесува со мнозинство гласови од вкупниот број на членови. Претседателот на Државната комисија, кој се избира со мнозинство гласови од вкупниот број на членови ја застапува и претставува Државната комисијата пред државните органи на Република Македонија, единиците на локалната самоуправа и пред другите домашни и меѓународни тела и установи во земјата и во странство, обезбедува законито работење на Државната комисија, ги свикува и претседава со седниците на Државната комисија, врши други работи определени со Деловникот за работа и врши други работи определени со закон. Членот на Државната комисија учествува во работата и одлучувањето по прашања што се ставени на дневен ред на седница на Државната комисија, постапува по заклучоците на Државната комисија, дава иницијативи, предлози и мислења од надлежност на Државната комисија и врши други работи определени со закон и со Деловникот за работа. Во случај на судир на интереси, членот на Државната комисија е должен за тоа да ја извести Државната комисија и да побара да биде изземен од постапување и одлучување по предметот.

За вршење на стручните, административните и техничките работи на Државната комисија се формира Секретаријат како стручна служба на Државната комисија. Со Секретаријатот на Државната комисија раководи генерален секретар. Генералниот секретар и вработените во Секретаријатот на Државната комисија имаат статус на државни службеници. Во Секретаријат се вработени 17 државни службеници задолжени за извршување на стручните, административните и техничките работи. Со

¹⁷⁶ http://www.dksk.org.mk/index.php?option=com_content&task=view&id=12&Itemid=35

оглед на надлежностите и обемот на работа на ДКСК, бројот на вработените во Секретаријатот во континуитет е недоволен, така што факт е дека тоа не е без одраз врз севкупното работење на ДКСК, која води сметка за потребната рационализација на администрацијата, па сепак од објективни причини, во актите за организација и систематизација има предвидено 41 работно место. Впрочем, зајакнувањето на капацитетите на Секретаријатот на ДКСК, исто така, е препорака во извештаите на Европската комисија.

Државната комисија ја известува јавноста за преземените мерки и активности и за нивните резултати, преку годишни извештаи, прес-конференции и соопштенија за медиумите и преку нејзината веб-страница. Начинот на информирање на јавноста се определува во зависност од карактерот на прашањата за кои одлучува Државната комисија.

Надлежности кои ДКСК ги има, а се дефинирани согласно со одредбите од Законот за спречување на корупцијата од 2002 се: донесува државна програма за превенција и репресија на корупцијата и акционен план за нејзино остварување; донесува годишни програми и планови за работа на Државната комисија; дава мислења за предлози на закони од значење за спречување на корупцијата; покренува иницијатива пред надлежните органи за контрола на финансиско-материјалното работење на политичките партии, синдикатот и здруженијата на граѓани и фондации; покренува иницијатива за поведување постапка пред надлежните органи за разрешување, распоредување, сменување или примена на други мерки на одговорност на избрани или именувани функционери, службени лица или одговорни лица во јавни претпријатија и други правни лица што располагаат со државен капитал; покренува иницијатива за поведување постапка за кривично гонење на избрани или именувани функционери, службени лица или одговорни лица во јавни претпријатија, јавни установи и други правни лица што располагаат со државен капитал; постапува во случаи на судир на јавниот и личниот интерес, определени со закон; ја евидентира и следи имотната состојба и промените на имотната состојба на избраните и именуваните функционери и на одговорни лица во јавни претпријатија и други правни лица што располагаат со државен капитал, на начин утврден со закон; донесува Деловник за работа; поднесува годишен извештај за својата работа и за преземените мерки и активности до Собранието на Република Македонија, а го доставува до Претседателот на Републиката, Владата на Република Македонија и средствата за јавно информирање; соработува со други државни органи за спречување на корупцијата; соработува со соодветни национални тела на други држави, како и со меѓународни организации на полето на спречување на корупцијата; презема активности на планот на едукацијата на органите, надлежни за откривање и гонење на корупцијата и другите видови на криминал и донесува акти за внатрешна организација и систематизација на работните места во Секретаријатот и врши и други работи определени со закон.

Надлежности на Државната комисија кои се одредени согласно со одредбите од Законот за спречување на судир на интереси од 2007 се: да ја донесува Државната програма со Акционен план за превенција и намалување на појавата на судир на интереси, дава мислења за предлози на закони од значење за спречување судир на интереси, ги проверува изјавите за интереси, разгледува случаи на судир на јавниот и приватниот интерес утврдени со закон, поднесува извештај за својата работа и за преземените мерки и активности до Собранието на Република Македонија, а извештајот го доставува до Владата на Република Македонија и до медиумите, соработува со други државни органи во спречувањето на појавата на судир на интереси, презема активности за едукација заради откривање на судир на интереси согласно со овој или со друг закон, ги изрекува мерките утврдени со Законот за спречување на судир на интереси, ја известува јавноста за случаите на судир на интереси и врши и други работи утврдени со закон.

Другите надлежности на Државната комисија се исцрпуваат од одредбите од Законот за лобирање и одредбите од Изборниот законик.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Домашна литература

- Арнаудовски, Стојановски, Трговија со луѓе-криминалитет
Арнаудовски, Љ., Криминологија, Штип, 2-ри август С, 2007 година
Арнаудовски, Љ., Организиран криминалитет – феномен на денешницата, види повеќе во Криминологија, Скопје, 2007 година,
Арнаудовски, Љ., Предавања по социјална патологија, Скопје, 1983
Беким, Н., Трговија со човечки органи, Трговија со луѓе-правни аспекти, Универзитет на Југоисточна Европа, Тетово, 2007 година,
Билјали, А., Меѓународните и националните аспекти на трговијата со жени и нејзината поврзаност со проблемот на проституцијата, Трговија со луѓе-правни аспекти, Универзитет на Југоисточна Европа, Тетово, 2007 година,
Георгиевски, Љ., Култура на корупцијата, Дневник, 16 август 1999,
Данаилов, В., Трговија со луѓе – криминален бизнис со робовладетелски лик, Меѓународна организација за миграции мисија во Скопје, Скопје, 2001
Ѓуркова, О., Казнена постапка за коруптивни кривични дела во римското право, Монографија, Алфа 94, Скопје, 2010,
Европска комисија. Извештај за напредок на ЕУ за Македонија, 2014. Достапно на: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20141008-the-former-yugoslav-republic-of-macedonia-progress-report_en.pdf
Здравков, Р., Јавната свест во борбата против корупцијата, магистерски труд, Универзитет Гоце Делчев, Правен факултет, 2015 год. стр.26
Истражување за перцепцијата на граѓаните за корупцијата, Факултет за безбедност, 2018, вест достапна на <https://kanal5.com.mk/articles/349744/pet-godishno-istrazhuvanje-za-korupcija-na-fakultetot-za-bezbednost> (последно пристапено на 01.10.2018)
Јаниќевиќ, Н., Трговија со луѓе : Меѓународни документи, Национално законодавство, Активности на национален план, Трговија со луѓе-правни аспекти, Универзитет на Југоисточна Европа, Тетово, 2007,
Јетон, Ш., Фактори на трговијата со луѓе, особено со жени, Трговија со луѓе-правни аспекти, Универзитет на Југоисточна Европа, Тетово, 2007 година,
Камбовски, В., Казнено право – општ дел, Правен Факултет Скопје, 2011 година
Камбовски, В., Организиран криминал, 2-ри Август, Штип, 2005 година
Камбовски, В., Правна држава и организиран криминалитет, Правен факултет, Јустинијан Први, Скопје , 1996 година.
Камбовски, В., Спречување на корупцијата, Криминално – политички основи и законодавен модел) , Македонска ревија за казнено право и криминологија, 1998, стр. 6
Кацаров, А., Казнено правни и криминолошки аспекти на феноменот корупција, Дипломски труд, Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, 2018
Котовчевски, М., Облици на криминално делување на транснационалниот организиран криминал, Институт за одбранбени и мировни студии, Филозовски факултет, Скопје, 2008 година
Котовчевски, М., Национална безбедност, Скопје,
Лабовиќ М. Власта корумпира, Скопје 2006
Лабовиќ, М., Николовски, М., Организиран криминал и корупција – нови теоретски димензии и практични консеквенции, методика на откривање и докажување, Скопје, 2009
Милошевска, Т., Безбедносни аспекти на трговијата со луѓе во Југоисточна Европа, Институт за одбранбени и мировни студии, Филозофски факултет,
Михајлова, Е., Перењето пари и друга противправна имотна корист–влијанието врз финансискиот систем, превенција и искуствата од другите земји, МРКПК, бр. 1/97

- Николоска, С., Методика на истражување на економско – финансискиот криминалитет, Ван Гог, Скопје, 2013,
- Нурединоска. Е. Саздевски, М. Ѓузелов, Б.. 2014. Извештај за процена на корупцијата во Македонија. Македонски центар за меѓународна соработка, Скопје, 2014
- Папандреа. Д. 2013. Организираниот криминал и борбата против криминалот во Западен Балкан: Споредба со италијанскиот модел и практики. Општ преглед и перспективи за иднината. Споделување алтернативни практики за искористување на конфискуваните криминални средства (SAPUCCA)
- Савона, Е.У., перењето пари од страна на мафијата и италијанската легислатива, Безбедност, Скопје, 1994,
- Славевски Т. Организиран криминал и корупција, Македонска ревија за казнено право и криминологија, бр.1-2, Скопје 2006,
- Спирова, В., Меѓународен ден против злоупотреба и нелегална трговија со дрога, 26 јуни,
- Стојановска Б., Корупцијата во Македонија, битката со несоодветни средства
- Стојановски, Т.,Трговија со луѓе, Македонска ревија за казнено право и криминологија, Сулејманов, З., Криминална политика, Графохартија, Скопје 2001 год.
- Трајковски, Г., Фази на процесот на перење пари, достапно на <https://faktor.mk/fazi-na-protsesot-na-perene-pari> (последно пристапено на 13.09.2018)
- Тупанчески, Н., Кривичен Законик, интегрален текст- предговор, кратки објаснувања, регистер на поими, Скопје, 2015 година
- Тупанчески,Н., Некои контрадикции поврзани со поимот „Злосторничко здружение“ – Зборник во чест на проф. д-р Ѓорѓи Марјановиќ.

Странска литература

- Aristotel, Politika, II, 4,1
- Berger, A.: Encyclopedic dictionary of Roman law, DIANE Publishing, 1953,
- Byrne, E., The Moral and Legal Development of Corruption: Nineteenth and Twentieth Century Corruption in Ireland. PhD Thesis, University of Limerick, 2007
- D. Kaufmann, Corruption, Governance and Security, World Economic Forum. Global Competitiveness Report 2004/2005, September 2006,
- Gardiner, J., Political corruption, concepts&sontexts, third edition, ed. By Heidenheimer, A., Joshston, M.,Transaction Publishers, New Brunswick and London,
- Gardiner,J.,A.,Defining Corruption, Corruption and Reform 7, 1993
- Getler.G. Kroeze. R. Victoria. A. - ,, Anticorruption in history: From Antiquity to the Modern era” Oxford University Press, 2018,
- Heidenheimer, A, J., Perspectives on the perception of corruption’ in A.J. Heidenheimer, M. Johnston and V Levine (eds) Political Corruption: A Handbook, New Brunswick, 1989
- Howard,A., Organized Crime, 4-th ed, 1994
- Jamieson A, Global Trafficking, Conflict Studies, September 1990,
- Johnston, M., The Definition Debate: Old Conflicts in New Guises, според Jain, A.K., The Political Economy of Corruption, New York and London, Routledge, 2001.
- Lovel, D., Corruption as a transitional phenomenon: understanding endemic corruption in postcommunust states, Corruption – anthropological perspectives, Pluto Press, London, 2005,
- Lyman, G., Potter, G., Organized crime, 4th edition, Pearson Education Inc, publishing as Prentice Hall, 2007,
- Maguire, M., Morgan, R., Reiner, R., The Oxford Handbook of Criminology, Forth edition, Oxford University press, 2007

Mark Lawrence M. Santiago, The Question of Political Consensus In a Pluralistic Multicultural Democratic Society,
 Sampson, S., Integrity warriors: global mortality and the anticorruption movement in the Balkans, Corruption – anthropological perspectives, Pluto Press, London, 2005,
 Van Rijckeghem C., Weder B., Corruption and the rate of temptation : Do low wages in the civil sector cause corruption ?, 1997,
 Zlataric, M., Damaska, R., Dictionary of Criminal Law and Procedure
 Бошковиќ, М., Транснационален организиран криминал, Полициска академија, Београд, 2003 година
 Добовшек Б., Превенција корупције, Подгорица, 2009,.
 Кајзер, Г., Криминологија, Графохартија, 1993
 Корупција и човекови права, Институт за отворено општество, Белград 2010
 Лајман, М., Потер, Г., Организиран криминал, четврто издание, Магор, Скопје, 2009,
 Насилје над децом – Студија Генералног секретара Уједињених нација, Организација Уједињених нација, Београд, 2007,;
 Нончев А., Антикорупција во Бугарија, Студентска скрипта, Софија, 2003,
 Петровиќ. Б., и Мешко, Г., Криминологија, Правни факултет Универзитета у Сарајево, Сарајево, 2004 година
 Рајдер, А.К.Б., Одземање на профитот од корупцијата

Домашна легислатива

Закон за ратификација на Конвенцијата против транснационалниот организиран криминал на ОН заедно со дополнителните протоколи, „Службен Весник на Република Македонија”, бр.70 од 08.10.2004 година.,
 Закон за јавно обвинителство, „Службен Весник на Република Македонија”, бр.150/2007, бр.111/2008,
 Закон за судовите, „Службен Весник на Република Македонија”, бр. 58/2006, 62/2006, 35/2008 и 150/2010,
 Закон за полиција, Службен Весник на Република Македонија, бр.114/2006 и 6/2009,
 Законот за внатрешни работи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 42/2014) и Законот за изменување и дополнување на Законот за внатрешни работи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 116/2014)
 Закон за ратификација на Конвенцијата на Обединетите нации против корупцијата, Службен Весник на РМ бр.37/07
 Закон за спречување на корупцијата, “Сл.весник на Република Македонија” бр. 28/02, 46/04, 126/06, Одлука на Уставен суд од 10.01.2007, 10/08, 161/08, 145/10, 97/15 и 148/15.
 Закон за спречување судир на интереси „Службен весник на Република Македонија“ бр. 70/2007, 114/2009, 6/2012 и 153/2015
 Закон за спречување на перење пари и финансирање на тероризам - „Службен весник на РМ“, бр. 130/ 2014, 192/ 2015, 27/2016 и 83/2018
 Закон за заштита на укажувачите, Службен весник на Р.М. бр 28/15
 Закон за финансиска полиција, Службен весник на РМ бр.55/07
 Закон за оружјето, Службен Весник на Република Македонија бр.7/05 од 01.02.2005 година
 Одлука за формирање на Совет за борба против перење пари и финансирање тероризам, Службен весник на РМ бр.159/11
 Правилник за внатрешна организација на Управата за финансиско разузнавање од 21.04.2015

Меѓународни документи

- Civil Law Convention on Corruption, Council of Europe, 1999, ратификувана од страна на Република Македонија со Закон за ратификација на цивилната конвенција за спречување на корупција, Службен весник 13/02
- Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs And Psychotropic Substances, United Nations, 1988
- Convention against Transnational Organized Crime, United Nations, 2000, усвоена од Генералното собрание на Обединетите нации со резолуција 55/25 на 15 Ноември 2000 та година;
- Convention concerning the Abolition of Forced Labour International Labour
- Convention concerning the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour, No. 182, International Labour Organization, 1999; достапна на <http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C182>;
- Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others, United Nations, 1949, достапна на <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/051/36/IMG/NR005136.pdf?OpenElement>;
- Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime, Council of Europe, 1990,
- Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime, European Treaty Series-No. 141, <https://rm.coe.int/168007bd23> (последно пристапено на 17.09.2018)
- Criminal Law Convention on Corruption, Council of Europe, 1998, ратификувана од страна на Република Македонија со Закон за ратификација на казнената конвенција против корупција, Службен весник 32/99
- European Convention on the Control of the Acquisition and Possession of Firearms by Individuals, достапна на <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/101.htm>
- Institutions and Practices Similar to Slavery, United Nations, Treaty Series, vol. 266, No. 3822, 1956, достапна на <http://www2.ohchr.org/english/law/slavetrade.htm>;
- International Agreement for the Suppression of the White Slave Traffic, League of Nations Treaty Series, vol. I, No. 11, p. 83, Paris, 1904, достапен на <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/whiteslavetrade1904.html>;
- International Convention for the Suppression of the "White Slave Traffic", League of Nations Treaty Series, vol. VIII, p. 278, Paris, 1910, достапна на <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/whiteslavetrade1910.html>;
- International Convention for the Suppression of the Traffic in Women and Children, League of Nations, 1921, достапна на <http://www.vilp.de/Enpdf/e158.pdf>
- International Convention for the Suppression of the Traffic in Women of Full Age, League of Nations, 1933, достапна на <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/women-traffic.html>;
- Organization Convention, United Nations, Treaty Series, vol. 320, No. 4648, 1957, достапна на <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/n0ilo29.htm>;
- Recommendation No. R (91) 11 concerning sexual exploitation, pornography and prostitution of, and trafficking in, children and young, European Council, 1991, достапна на http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/victims/recR_91_11e.pdf;
- Recommendation 1065 on the traffic in children and other forms of child exploitation, Council of Europe, 1987,
- Slavery Convention, United Nations, Treaty Series, vol. 212, No. 2861, 1926, достапна на <http://www2.ohchr.org/english/law/slavery.htm>;
- Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and
- The European Communities Directive on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering – 91/308/EEC
- Трета Директива на Европскиот Парламент и Советот на Европската Унија за спречување на употребата на финансискиот систем за целите на перење пари и

финансирање на тероризам – преземено од <http://www.ufr.gov.mk/?q=node/33>
(последно пристапено на 12.09.2018)

Консултирани интернет страни

<http://bi.mk/shto-e-perenje-na-pari/> (последно пристапено на 13.09.2018)
<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/198.htm>
<http://www.cph.mk/ftp/Informativni%20i%20edukativni/2016/Megunaroden%20den%20protiv%20drogata%202016.pdf> (последно пристапено на 12.09.2018)
http://www.emcdda.europa.eu/publications/eu-drug-markets/2016/online/cannabis/trafficking-of-cannabis-in-europe_en (последно пристапено на 12.09.2018)
http://www.esem.org.mk/Root/mak/_docs/lzvestai/Megjunaroden%20pakt%20za%20gragjan skite%20i%20politickite%20prava%20na%20covekot%20i%20gragjaninot.pdf;
<http://www.fatf-gafi.org>
<http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF%20Recommendations%202012.pdf> , (последно пристапено на 17.09.2018)
<http://www.gunpolicy.org/firearms/region/united-nations>
<http://www.interpol.int/public/thb/women/default.asp>;
<http://www.slvesnik.com.mk/Issues/28970A8EDA90C64484DACDE5C30F10C3.pdf>
(последно пристапено на 17.09.2018)
http://www.sobranie.mk/2010-fcd3f1bb-e150-42dc-a54c-7741e9394da8-ns_article-potrebno-e-zasiluvanje-na-sorabotkata-vo-borbata-protiv-trgovijata-so-droga-4-11-10.nsp
(последно пристапено на 12.09.2018)
<http://www.ufr.gov.mk/?q=node/4> (последно пристапено на 02.10.2018)
<http://www.ufr.gov.mk/?q=node/8> (последно пристапено на 02.10.2018)
<http://www.ufr.gov.mk/files/docs/Vnatresna%20Organizacija.pdf> (последно пристапено на 02.10.2018)
<http://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf>;
https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-12-c&chapter=18&lang=en
<https://www.britannica.com/list/timeline-of-the-first-opium-war> (последно пристапено на 12.09.2018)
[https://www.britannica.com/list/timeline-of-the-second-opium-war-\(arrow-war\)](https://www.britannica.com/list/timeline-of-the-second-opium-war-(arrow-war)) (последно пристапено на 12.09.2018)
<https://www.britannica.com/place/China/The-first-Opium-War-and-its-aftermath> (последно пристапено на 12.09.2018)
<https://www.finance.gov.mk/mk/node/7318> (последно пристапено на 01.10.2018)
<https://www.unodc.org/unodc/en/firearms-protocol/firearmsprotocol.html>